

**HABERİ SIFATLARIN TÜRKÇE
TERCÜMELERİ MESELESİ
-AYET VE HADİSLERDE-**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hasan DİKİCİ

Eskişehir, 2015

**HABERİ SIFATLARIN
TÜRKÇE TERCÜMELERİ MESELESİ
-AYET VE HADİSLERDE-**

Hasan DİKİCİ

**T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**Temel İslam Bilimleri
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2015**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hasan Dikici tarafından hazırlanan Haberi Sıfatların Türkçe Tercümelere Meselesi –Ayet ve Hadislerde- başlıklı bu çalışma (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY
.../ .../ 2015
(İmza)
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)
Enstitü Müdürü

08/01/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Hasan DİKİCİ

ÖZET

HABERİ SIFATLARIN TÜRKÇE TERCÜMELERİ MESELESİ -AYET VE HADİSLERDE-

DİKİCİ, Hasan

Yüksek Lisans-2015

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hüseyin AYDIN

Bu çalışmamızda öncelikle Allah'ın sıfatları başlıklar halinde ele alınıp açıklandı. Kur'an tercümelemleri ile ilgili bilgiler verildi. Ayet ve hadislerde geçen haberi sıfatların mütercimler tarafından nasıl tercüme edildiği ve bunun sonucunda ortaya çıkan meseleler ele alındı. Özellikle ayetlerde geçen haberi sıfatlar üzerinde daha çok durulmakla birlikte hadislerden de örnekler verilerek konu işlenmeye çalışıldı.

Haberî sıfatlar, beşerî alanda kullanıldıkları anlamlarıyla Allah'a izâfe edildiklerinde, teşbihi (antropomorfizm) gerektirmektedirler. Çünkü bu halde; eli, yüzü, gözü, ayağı olan, oturan, yürüyen ve hareket eden, kısaca maddî vasıflara sahip bir zât, ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Allah cevher, cisim ve araz olmaktan münezzehtir. Bu bağlamda haberî sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği ve ispât-tenzih dengesinin sağlanamaması bir problem olarak ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmamızın amacı mütercimlerin haberî sıfatları nasıl bir kelâmî görüşle tercüme ettiklerini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca çalışmamızda bu ilâhî sıfatların Kur'an ve Hadisin çizdiği sınırlar çerçevesinde teşbihe, tescime kaçmadan ve zihinlerin anlayabileceği ifadeler ile anlamlandırılması gerektiği ifade edildi.

ABSTRACT

TURKISH TRANSLATIONS ISSUE ATTRIBUTES OF NEWS -VERSE AND HADITHS-

Dikici, Hasan

Master Degree-2015

Department of Basic Islamic Sciences

Adviser: Prof. Dr. Hüseyin AYDIN

In this study, first heading in the title of God's attributes taken up into. Translations were given interpretation of the Koran. How it was translated by interpreters of the verses and hadiths attributes of news and discussed the issues that arise as a result. In particular, but more focused on attributes of news in ayat tried to processing issues with examples given in the hadith.

Attributes of news, they are relative to their God that they used in human space, metaphor of (anthropomorphism) are required. Because in this case; hands, face, eyes, with the feet, sitting, walking and moving, with a brief financial qualifications essence, is emerging. Whereas God ore bodies it is far and symptoms. How it should be understood in this context the title of the habari and tried to put forward as a problem of failure to establish proof - beyond equilibrium.

The aim of our study reports the capacity of interpreters reveal how they translate into a theological view. In addition, our study comparisons within the limits drawn by the Qur'an and the Hadith of these divine attributes, the object of the need to escape and mind can understand the meaning expressed by the statements.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
EKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ALLAH'IN SIFATLARI

1. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1. 1. 1. Sıfat	4
1. 1. 2. İsim	5
1. 1. 3. Esmâ-i Hüsnâ	6
1. 2. ALLAH'IN SIFATLARI VE EKOLLER.....	7
1. 2. 1. Müşebbihe ve Mücessime	11
1. 2. 2. Cehmiyye ve Mu'tezile	14
1. 2. 3. Şi'a	16
1. 2. 4. Ehl-i Sünnet	17
1. 3. ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ	20
1. 3. 1. Sıfat-ı Nefsiyye	22
1. 3. 2. Sıfat-ı Selbiyye	22
1. 3. 2. 1. Kıdem	23
1. 3. 2. 2. Beka	24

1. 3. 2. 3. Muhalefetün li'l-Havadis	24
1. 3. 2. 4. Kıyam Binefsihi	26
1. 3. 2. 5. Vahdaniyyet.....	26
1. 3. 3. Sıfat-ı Subutiyye.....	28
1. 3. 3. 1. Hayat.....	29
1. 3. 3. 2. İlim	30
1. 3. 3. 3. Sem'i.....	31
1. 3. 3. 4. Basar	32
1. 3. 3. 5. İrade	32
1. 3. 3. 6. Kudret	33
1. 3. 3. 7. Tekvin.....	34
1. 3. 3. 8. Kelam	35
1. 3. 4. Sıfat-ı Fiiliyye	36
1. 3. 5. Sıfat-ı Haberiyye	37

2. BÖLÜM

KUR'AN TERCÜMELERİNDE YÖNTEM SORUNU

2. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	38
2. 1. 1. Tercüme.....	38
2. 1. 1. 1. Harfi (Lafzi) Tercüme	44
2. 1. 1. 2. Manevi (Tefsiri) Tercüme	46
2. 1. 2. Tefsir	47
2. 1. 3. Te'vil.....	48
2. 1. 4. Meal.....	51

2. 2. KUR'AN'IN SİSTEMATİĞİ VE ÜSLUB ÖZELLİKLERİ	52
2. 2. 1. Kur'an'ın Sistematiği	53
2. 2. 2. Kur'an'ın Üslûbu.....	53
2. 2. 3. Deyimler	55
2. 3. KUR'AN'IN TERCÜMESİNE OLAN İHTİYAÇ	59
2. 4. KUR'AN'I TERCÜME EDERKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR.....	63

3. BÖLÜM

HABERİ SIFATLAR

3. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	69
3. 2. HABERİ SIFATLAR.....	69
3. 3. HABERİ SIFATLAR HAKKINDA KELAMİ GÖRÜŞLER.....	72
3. 3. 1. Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar	73
3. 3. 2. Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar.....	74
3. 3. 3. İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar	75
3. 3. 4. Te'vil Görüşünde Olanlar.....	77
3. 4. HABERİ SIFATLAR VE MEALLERDEKİ TERCÜMELERİ	78
3. 4. 1. Yed	79
3. 4. 2. Vech	87
3. 4. 3. İstiva	97
3. 4. 4. Ayn.....	109
3. 4. 5. Mecî' ve Eta	112
3. 4. 6. Kabza ve Yemin	116

3. 4. 7. Isba	119
3. 4. 8. Kadem	120
3. 4. 9. İnzal	121
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	125
EK-1	131

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Cumhuriyet Sonrası Tam Metin Basılan Türkçe Mealler Listesi

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yer
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: Bin (oğlu)
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cc.	: Celle celâlûhü
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
HÜİFD	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü (Hicri/Miladi)
s.	: Sayfa
ss	: Sayfaları arası
S.	: Sayı
sav.	: Sâllallâhu aleyhi ve sellem
şerh.	: Şerh eden
tah.	: Tahkik eden
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları/Yayınevi/Yayıncılık
y.y.	: Yayın Yeri Yok

ÖNSÖZ

Yüce Allah, insanoğlunu yalnızca kendisine kulluk etmesi amacıyla yaratmış ve elçiler vasıtasıyla da emir ile yasaklarını insanlara iletmiştir. Bu ilahi öğretilerin en sonuncusu ve en mükemmeli ise hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kitap özellikle kıyamete kadar hükümlerinin geçerli olmasının yanında mükemmel bir i'caz özelliğine ve belki de sayamayacağımız kadar eşsiz özelliklere sahiptir. Bütün mükemmel özelliklerinin yanında Kur'an, her şeyden önce bizden anlaşılmasını ve yaşanmasını istemektedir. Ancak bu şekilde Kur'an insanlığın topyekûn kurtuluşunu sağlayacaktır.

Kur'an-ı Kerim'i yaşamak için öncelikle doğru bir şekilde anlamak gerekir. O'nu anlamak için ya onun kullandığı dili bilmek ya da tercüme yoluyla onu anlamaya çalışmak gerekir. Tüm insanların Arapçayı bilmesi pratikte pek mümkün olmadığı ve olmasının da mümkün görünmediği açıktır. Zira insanlar Allah'ın hikmeti gereği farklı dil, kültür ve ırklara sahiptirler. Bu yüzden toplumlar Kur'an'ın ne demek istediğini anlayabilmek ve bunları hayatlarına tatbik etmek için Kur'an'ı kendi dillerine çevirmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed (sav) zamanında farklı dillere kısmen tercüme edildiği bir vakıadır. Nitekim Selman-ı Farisi'nin Fatıha Suresini Farsçaya yaptığı tercüme ve Efendimizin farklı dilleri konuşan toplumlara İslam'a davet mektuplarında yer alan ayetler örnek olarak gösterilebilir. Kur'an'ın Türkçeye ilk tercüme yapıldığı ise Sâmiânîler döneminde Hz. Ömer zamanında yapıldığı kaynaklarda geçmektedir. Ancak Türklerin İslamiyet ile ilk tanışmaları Hz. Ömer döneminde olduğunu düşündüğümüzde bu tarihi daha eskilere götürmemiz mümkündür. Latin harfleriyle Türkçeye tercüme faaliyetleri ise Cumhuriyet'in ilânı ve harf inkılabından sonra başlamıştır.

Kelam-ı İlahi'nin başka dillere tercüme edilip edilmeyeceği konusu hep tartışma konusu olmuştur. Tercüme edilmesinin gerektiğini savunanlar Onun evrensel bir kitap olduğunu ve herkesin daha iyi anlayabilmesi için tercüme edilmesi gerektiği düşüncesini taşıyorlardı. Karşı çıkanların en önemli itirazı ise bu tercümelerin Kur'an'ın yerine ikame edilebileceği endişesini taşıyor olmalarıydı. Ancak günümüzde böyle bir tartışma gereksizdir. Çünkü hiçbir tefsir, tercüme ya da mealin Kur'an-ı Kerim'in yerine geçme, onun yerini tutma gibi bir amacı yoktur, olamaz da. Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilmesi, vahyin tüm insanlığa anlayacakları bir dilde ulaşması, bizzat Kur'an'ın Müslümanlara yüklediği tebliğ vazifesinin yerine getirilmesi bakımından -özellikle günümüz dünyasında- gereklilikten öte bir zorunluluktur.

Kur'an, vahyedildiği dönemden itibaren günümüze kadar farklı dillere birçok kez tefsir, meal ve tercüme edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i tercüme faaliyeti insanların farklı dilleri konuştuğu sürece ve dünya hayatı sona erene kadar devam edeceğine şüphe yoktur.

Çalışmam esnasında her türlü gayret ve yardımı benden esirgemeyen başta değerli hocam Prof. Dr. Hüseyin Aydın Bey olmak üzere fakültemizin güzide öğretim görevlilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden Tevfik Allah'tan...

GİRİŞ

I. Araştırmanın Önemi

Her varlık bazı sıfatlara sahiptir. Varlığı tanımanın yolu ise ancak onun bazı sıfatlarını bilmekle mümkündür. Allah da insanlara kendisini tanımamız ve nasıl bir varlık olduğu hakkında bilgi sahibi olmamız için bazı sıfatlarını Kur'an'da bildirmiştir. Bu bildirim vahyin doğası gereği kullarının anlayabileceği bir dille gerçekleşmiş ve bu dilin imkânları içerisinde teşbih ve mecazlar sayesinde zâtını kullarına tanıtmıştır. Bu tanıtım aynı zamanda Rasulullah'ın hadisleri vasıtasıyla da gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu iki kaynak Allah'ın sıfatlarını bizlere haber vermişlerdir. Allah'ın sıfatlarını doğru bir şekilde anlamak sahih ve sağlam imana sahip olma noktasında önemlidir.

İnsanlığın hidayet kaynağı Kur'an, Allah (cc) tarafından vahiy halkasının son örneği olarak gönderilmiş bütün özellikleriyle mükemmel bir kitaptır. Bütün bu mükemmel özelliklerinin yanında Allah, bizden Kur'an'ı doğru anlamamızı ve yaşamamızı istemektedir. Kur'an'ı anlamak için de ya O'nun dilini bilmek ya da tercüme vasıtasıyla bunu gerçekleştirmek gerekir. Bu durumda tercüme gerekliliğine şüphe yoktur. Ayetlerde ifade edilen anlamın doğru bir şekilde tercüme edilmesi onu okuyan kitlelerin Allah'ın sıfatlarına dair bilgi sahibi olmaları açısından gereklidir. İşte bu noktada haberi sıfatların efradını câmi ağyarını mâni olarak tercüme edilmesi doğru bir Allah inancı oluşturması bakımından mühimdir. Burada ifade ettiğimiz gibi konunun öneminden dolayı bu çalışmayı yapmayı gerekli gördük.

II. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmamızın amacı yeni bir çeviri yapmak ya da tercüme metodu ortaya koymak değildir. Amacımız tezimizle ilgili ön bilgiler vererek mütercimlerin ayetlerde geçen haberi sıfatları hangi kelami görüşler etrafında tercüme ettiklerini tespit etmektir. Bu tespit sonucunda hadislerden de örnekler vererek haberi sıfatların çevirilerinde benimsediğimiz görüşlerimizi dile getirmektir. Bununla beraber uygun

bulmadığımız çevirileri ve sonucunda ortaya çıkarabileceğini düşündüğümüz sorunları ortaya koymaktır.

III. Kaynaklar ve Araştırmalar

Haberi sıfatlar, ayet ve hadislerde bildirilen ve haberle sabit olan sıfatları ifade eder. Kur'an'da tespit edebildiğimiz kadarıyla yirmi dokuz ayette ve hadis-i şeriflerde haberi sıfatlarla ilgili ifadeler geçmektedir. Yaygın kullanılan anlamlarıyla birlikte ayetlerde geçen haberi sıfatlar şunlardır: Yed (el), Kabza (avuç), Vech (yüz), Ayn (göz), İstiva (oturmak), Mecî ve Etâ (gelmek).¹ Yine hadislerde geçenler ise şunlardır: Isba (parmak), Kadem (ayak) ve İnzal (inmek).²

Bu sıfatları ve tezimizdeki terimleri açıklarken Rağîb el-İsfahani'nin *Müfredat El-faz'ül Kur'an* ve İbn-i Manzur'un *Lisanu'l-Arab* adlı eserlerden istifade ettik. Allah'ın sıfatları bölümünde ekolleri ve görüşlerini genelde Mezhepler Tarihi kaynaklarından aldık. Şehristani'nin *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, Bağdadi'nin *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Muhammed Ebu Zehra'nın *Mezhepler Tarihi* bu kaynaklar arasındadır. Tefsire dair istifade ettiğimiz kaynaklar arasında Nesefî'nin *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil'i*, Razi'nin *Mefatihü'l-Gayb'ı* ve Taberi'nin *Camiu'l-Beyan an Te'vil'il-Kur'an'ı* sayabiliriz. Bütün meallere ulaşma imkânımız olmadığı için bu çalışma özelinde meallerden oluşan bir örneklem grubu oluşturduk ve tezimizi bunlar etrafında oluşturduk. Bu örneklem gurubunu oluştururken herkesin kolayca ulaşabileceği ve yaygın olarak kullanılan mealler olmasına özen gösterdik.

¹ 2/Bakara, 29, 115, 210, 245, 272; 5/Maide, 64; 6/En'am, 158; 7/A'raf, 54; 10/Yunus, 3; 13/Ra'd, 2; 18/Kehf, 28; 20/Taha, 5, 39; 25/Furkan, 59; 28/Kasas, 88; 30/Rum, 38, 39; 32/Secde, 4; 38/Sa'd, 75; 39/Zümer, 67; 41/Fussilet, 11; 48/Fetih, 10; 51/Zariyat, 47; 52/Tur, 48; 54/Kamer, 14; 55/Rahman, 27; 57/Hadid, 4; 89/Fecr, 22; 92/Leyl, 20.

² Tirmizî, "Fiten", 7; Nesâî, "Tahrîm", 6; Buhârî, "Zekât", 8; Müslim, "Zekât", 63; Tirmizî, "Zekât", 28; Nesâî, "Zekât", 48; Müslim, "İman", 293; Tirmizî, "Emsâl", 3; Buhârî, "Tefsir", Rahman 1, 2, "Bedu'l-Halk" 8, "Tevhid" 24; Müslim, "İman", 180; Tirmizî, "Cennet", 3, 17, 37; Buhârî, "Tevhid", 19; Müslim, "Sıfatu'l-Münafikun", 24; Ebu Dâvud, "Sünne", 21; Buhârî, "Tefsir-ül Kur'an", 27; Müslim, "Zekat", 17; Tirmizî, "Kader", 7; Buhârî, Tefsir, Zümer, 2; Tevhid, 19, 26, 36; Müslim, Sıfatu'l-Kıyâmet 19; Buhari, "Kaf", 1, "Eyman", 12, "Tevhid", 7; Buhârî, "Teheccüd", 14; Tirmizî, "Savm", 39.

IV. Kullanılan Metod

Çalışmamızı üç bölüme ayırdık ve her bir bölüme tezimizin konusuyla bağlantılı başlıklar verdik. Her bir başlığın içerisinde ilk olarak kavramsal çerçeve çizdikten sonra bu başlık kapsamındaki konuları açıklamaya çalıştık. Üçüncü bölümde haberi sıfatları başlıklar halinde ele aldık ve ayetleri bu başlıklar içerisinde sıraladık. Her ayetten sonra o ayetle ilgili mütercimlerin haberi sıfatları nasıl tercüme ettiklerini ortaya koyduk. Mütercimleri haberi sıfatların çevirilerindeki yaklaşımlarına göre belirlediğimiz dört sınıfta gruplandırdık.

1. BÖLÜM

ALLAH'IN SIFATLARI

1. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde sıfat, isim ve Esmâ-ı Hüsna ile birlikte Allah'ın sıfatlarını anlama noktasında oluşan mezheplerin neler olduğu açıklanacaktır. Daha sonra sıfatları nefsiyye, selbiyye, subutiyye, fiiliyye ve haberiyye şeklinde tasnife ayırdıktan sonra bunların neler olduğunu izaha çalışacağız.

1. 1. 1. Sıfat

Sıfat, sülâsi fiillerden olan “v-s-f (وصف)” kökünden masdar olarak türemiş bir kelimedir. Sözlüklerde; “*bir şeye atfedilen özellikler*”³, “*bir nesnenin nitelik, keyfiyet, durum, biçim ya da şekil ve vasıf, özellik ya da hususiyet bakımından üzere bulunduğu hal, durum*”⁴, “*onu tanımlayan nitelikler*”⁵, gibi⁶ anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar ışığında sıfat; bir varlığın ne olduğunu bize tanıtır ve onun her türden özelliklerini öğrenmemizi sağlar. Sıfatlarını bilmeden bir varlığın nasıllığı hakkında bir bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Dini terminolojide ise; sıfatlar konusu ile Allah'ın zât ve sıfatları, O'nun nasıl bir varlık olduğu, bu konu etrafında şekillenen görüşler ve tartışmalar ele alınmaktadır.

³ İbn Manzur, *Lisanü'ul Arab*, tah. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbillah, Muhammed Haşim Şazeli, Daru'l-Maarif, Kahire, 1698, c. 6, s. 4850.

⁴ Rağıb el-İsfahani, *Müfredat Elfaz'ül-Kur'an*, tah. Saffan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Şam, 2009, s. 873.

⁵ Ömer b. Muhammed ez-Zemahşeri, *Esasu'l-Bâliğa*, tah. Muhammed Bâsıl Ayune's-Sûd, Daru'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, c. 2, s. 338.

⁶ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabü'l-Ayn*, tah. Dr. Abdurrahman Handari, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003. c. 4, s. 376.; Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezheri, *Tehzibü'l-Luğa*, tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Daru'l-Mısriyye, Kahire, 1976, c. 12, s. 248.

Sıfat kelimesi Kur'an'da yer almamıştır. Fakat isim birçok ayette⁷ Allah'a nispet edilmiş, En erken hicri II. yüzyıldan itibaren akâid literatürüne girdiği anlaşılan sıfat terimi ise İslâm inancını İslâm dışı unsurlara karşı savunulması sırasında ortaya çıkmış olmalıdır.⁸ Bu ortaya çıkıştan sonra Allah'ın sıfatları hakkında uzun tartışmalar yaşanmış ve bu konuda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Öyle ki sıfatlar konusu Kelâmın temel konularından bir olarak ele alınmış ve bu alanda geniş bir literatür oluşmuştur.

1. 1. 2. İsim

Kendisi aracılılığıyla bir aslın, temelin, zâtının, özünün bilindiği şey manalarına gelen isim sözcüğü Arapça bir kelime olup aslı “s-m-v (سمو)” kökünden gelir. Bu kökten türetilen “ism (اسم)” ise “*müsemmanın zikrinin yükseltip onun bilinmesini, tanınmasını sağlayan şey*”⁹, “*zaman ile ilişiği olmaksızın, kendisinde bir anlam bulunan kelime*”¹⁰ gibi anlamlara gelmektedir. İsim, müsemmayı açıklayan ve onu diğer varlıklardan ayıran en temel özelliktir. İsim, o varlığın temelde ne olup ne olmadığını bildirir. Bu nedenle varlığı hakkında bilgi sahibi olduğumuz her şeyin bir ismi vardır ve zihnimiz bu isimler sayesinde varlıkları kategorize eder.

Allah'ı tanıtmak ve tabiatın yaratılış ve yönetiliş fonksiyonunu gerektiği şekilde açıklamak ancak O'nun isimleri sayesinde gerçekleşir. Zira duyular ötesinde olanı bilmek ancak duyular âleminin kılavuzluğu ile mümkündür. Duyulur alemde bir mevcudu tanımanın ve anlatmanın yolu ise ona isim vermekten geçer.¹¹ Kur'an'da geçen isim kavramı ile yaratıcının isimleri kastedilmektedir. Bunların

⁷ 6/En'am, 118; 22/Hacc, 36; 24/Nur, 36, v.b.

⁸ Bekir Topaloğlu, *Allah İnancı*, İSAM Yay., İstanbul, 2008, s. 122.

⁹ Isfahani, a.g.e., s. 428-429.

¹⁰ Seyyid Şerif Cürçani, *Kitabü't Tarifat (Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü)*, çev. Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul, 1997, c. 1, s. 21.

¹¹ Ebu Mansur el-Maturidi, *Kitabu't-Tevhid*, çev. Bekir Topaloğlu, İSAM Yay., Ankara, 2005, s. 38.

arasında en yaygın kullanılanı da “Allah” lafzıdır. Gazâli (ö. 505/1111), bu lâfzın, ne mecaz ne de hakikat itibariyle yüce zâttan başka bir varlığa delalet etmeyeceğini ve hususiyet ifade ettiğini belirtmektedir. Yine Allah’ın isimlerinden olan Kadir, Âlim Halim, v.b. isimlerin manaları insanlar için kullanılabileceğini; ancak “Allah” isminin her ne suretle olursa olsun başkasına verilemeyeceğini söylemektedir.¹² İsimler ve sıfatlar bu noktada birbirine benzer manalar taşısa da Allah ismi özeldir ve bu anlamda yalnızca O’na ait bir isimdir ve O’ndan başka hiçbir varlığa verilmez. Aşağıdaki ayet de bu gerçeği vurgulamaktadır.

“Hiç, O’nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun?”¹³

Allah ismi, Kur’an’da bütün ilâhi sıfatları kendisinde toplayan yüce zâttın özel ismi olarak bir çok yerde tekrarlanan Allah lâfzı, aynı zamanda O’nun muttasıf olduğu bütün sıfatların muhtevasına delâlet etmektedir.¹⁴ Allah ismi celili aynı zamanda muhteva olarak bütün kemâl sıfatlara haiz ve bütün noksan sıfatlardan uzak olmayı ifade eder.

1. 1. 3. Esmâ-i Hüsnâ

Esmâ-i Hüsnâ terimi, isim kelimesinin çoğulu olan “*esmâ*” ile “*güzel*” anlamında bir sıfat veya “*en güzel*” anlamında bir ism-i tafdil olarak değerlendirilen¹⁵ “*hüsnâ*” kelimeleriyle oluşur. Bu kavram ayet ve hadislerde Allah’a izafe edilmiş ve O’na mahsus bütün isimleri ifade etmek için kullanılmıştır:

“*En güzel isimler Allah’ındır. O’na o isimlerle seslenin. O’nun isimleri hususunda eğriliğe sapanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir.*”¹⁶

Bu terkip Kur’an’da yukarıdaki ayet dışında üç yerde daha geçmektedir.¹⁷

¹² Ebu Hamid Gazâli, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, çev. M. Feriştat, Merve Yay., İstanbul, 1972., s. 74.

¹³ 19/Meryem, 65.

¹⁴ Metin Yurdagür, *Ayet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah’ın İsimleri*, Marifet Yay., İstanbul, 1996, s. 65-66.

¹⁵ İbn-i Manzur, **a.g.e.**, s. 877.

¹⁶ 7/A’raf, 180.

“Allah’ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezbere sayarsa Cennete girer.”¹⁸

Ayet ve hadislerden anlaşıldığı üzere en güzel nitelendirmeler Allah’a aittir. O, bizden onun isimlerini aracı kılarak dua etmemizi; O’na bu yolla istek ve arzularımızı belirtmemizi istemektedir. Bunun yanında O’na ait olması düşünülemeyen, yüceliğine halel getirecek, zât ve sıfatlarına yakışmayan herhangi bir nitelemeden de beri olduğunu vurgulamıştır. Her ne kadar hadiste Allah’ın isimlerinin sayı olarak doksan dokuz olduğu belirtilse de bunun çokluktan kinaye olduğunu düşünmemiz gerekir. Çünkü O kemâl ifade eden bütün isim ve sıfatlara sahiptir ve zâtı ile sonsuz olduğu gibi isim ve sıfatlarıyla da bu isim ve sıfatların sayısıyla da sonsuzdur.

Bu izahtan sonra şimdi ayet ve hadisler ışığında oluşan Allah’ın sıfatlarının neler olduğunu ve bu sıfatları anlama noktasında ortaya çıkan farklılıkları ve ekollerin görüşlerini incelemeye çalışacağız.

1. 2. ALLAH’IN SIFATLARI VE EKOLLER

İnsanoğlu Allah’ı tanıma ve sıfatları hakkında bilgi sahibi olma noktasında ilk zamanlardan beri çaba göstermiştir. Ne var ki bu çabası yeterlilikleri nispetinde sınırlı kalmıştır. Zira âciz ve sınırlı olarak yaratılan insanoğlu, eksik ve noksan tüm nitelermelerden uzak ve bütün sıfatlarıyla mükemmel olan yüce Allah’ı tam olarak idrak etmesi düşünülemez. Bu noktada idrak seviyemizi aşan duyularla da algılayamadığımız varlıklar hakkında bilgi sahibi olduğumuz tek kaynak ise haberdir. Kur’an’da ve hadis-i şeriflerde geçen ifadelerden Allah’ın nasıl bir varlık olduğu hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Ayetleri incelediğimizde O’nun halk

¹⁷ 17/İsra, 110; 20/Taha, 8; 59/Haşr, 24.

¹⁸ Buhari, “Daavat”, 68; Müslim, “Zikr”, 5; Tirmizi, “Daavat”, 87.

(yaratma), ilim, irade, kudret, hayat, semi, basar gibi¹⁹ sıfatlara sahip olduğunu görmekteyiz.

Allah'ı nitelendiren isim ve sıfatlar, insandaki isim ve sıfatların “*mutlak ve kâmil*” halidir. Allah'ın âlemi yaratmadan önce sahip olduğunu kabul ettiğimiz ve yaratılmışlardan O'nu ayıran zâti sıfatlar hariç, Allah'a dair bütün isimlendirmeler insanda sınırlı olarak vardır.²⁰ Örneğin; Allah'ın sıfatı olarak yaratmayı düşündüğümüzde bu, yoktan var etmeyi ifade eder. İnsan için düşündüğümüzde ise yoktan var etme mümkün değildir. Ancak o, akli ve duyuları sayesinde var olan şeyler üzerinden yeni şeyler üretebilir.

Allah, her şeyin yaratıcısıdır, bir tektir, eşi, ortağı yoktur.²¹ İslâm'ın bu konuda getirdiklerini ilk müslümanlar kabul ettiler ve bu meselede tartışmaya girmediler.²² Zira o dönemde Peygamber hayattaydı ve herhangi bir konuda akıllarına takılan bir soru olduğunda inananlar bunu bizzat kendisine soruyorlardı. O da bu soruları cevaplıyor ve o konuda gerekli açıklamayı yapıyordu. Ne var ki Resul hayattan ayrılınca böyle bir otoriteden yoksun kalan müslümanlar, dini birçok konuda tartışmışlar ve farklı görüşler sarf etmişler. Bu konulardan biri de sıfatlar konusudur. Allah'ın sıfatlarının varlığı hakkında alimler arasında bir muvafakat olmakla birlikte zatı ve sıfatları ile ilgili konularla birlikte zât-sıfat arasındaki ilişkiyi belirlemede ihtilâf etmişlerdir. Özellikle bu ihtilâflar haberi sıfatlar dediğimiz Allah'ın zatına ait bazı özellikleri ve bunları anlama noktasında belirginleşmektedir.

Sıfatlar konusu temelde Kelâm ve felsefenin önemli bir konusu olmakla birlikte hemen hemen bütün dini ilimlerin çalışmalar yaptığı bir alandır. İslam düşüncesinde Allah'ın sıfatları meselesinin ortaya çıkış sebebinin belirlemede alimler iki gruba ayrılmışlardır.

¹⁹ 3/Al-i İmran, 1; 10/Yunus, 64; 15/Hicr, 86; 17/İsra, 19; 22/Hac, 76; 26/Şuara, 22; 28/Kasas, 68; 35/Fatır, 38; 49/Hucurat, 18; 85/Buruc, 12, v.b.

²⁰ Hüseyin Aydın, “İbn-i Teymiyye’de Allah Tasavvuru -Eleştirel Bir Yaklaşım-”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, (2006), c. 4, S. 2, s. 42.

²¹ 112/İhlas, 1-4.

²² Şerafeddin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2001, s. 209.

Birinci grup, İslam'da zuhur eden ve bu meselenin yabancı harici bir tesirle ortaya çıktığı görüşündedir. Bu tesirlerin neler olabileceği konusunda ise değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan bazıları şöyledir:

- Bu problemin İslam'a Aziz Yuhanna ed-Dımeşki (ö. 136/753) ile talebesi Theodor Ebu Kurra'nın (ö. 205/820) kitapları vasıtasıyla uzun süre İslâm düşüncesine tesir etmiş bulunan Hıristiyan ilm-i kelâmının tesiri ile girmiş olduğu görüşünü benimsemişlerdir.
- Diğer bir gruba göre ise problem Yahudi tesiriyle ortaya çıkmıştır. Onların iddiasına göre Mu'tezile'nin "Kur'ân mahlûktur" görüşü "Tevrat mahlûktur" inancında olan Yahudilerin görüşlerinden alınmıştır.
- Bu grubun içinde üçüncü bir kısım da yabancı tesirini filozoflara bağlamaktadır. Ve bu konuda kelâmcılar özellikle Mu'tezile kelâmcılarıyla Yunan felsefesi arasındaki fikri bağlantıların mevcudiyetini açıkça gösteren deliller ortaya koymaktadırlar.²³ Diğer bir görüş ise, bu meselenin ortaya çıkışının Hulefa-i Raşidin'in son zamanlarında Abdullah b. Sebe taraftarı Sebeiyye gibi bazı aşırıların ortaya çıkışıyla meydana geldiğini ifade etmektedir.²⁴ Bu görüşlerin sahipleri bu meselenin ortaya çıkış sebebinin dış kaynaklı olduğunu ifade etmektedirler.

İkinci grup ise Allah'ın sıfatları meselesinin, hatta sadece bu mesele değil, itikadî konulardaki düşüncelerin doğurduğu bütün meselelerin yabancı tesirin sonucu değil, bizzat İslâm'ın istediği ve tasvip ettiği fikri düşüncenin gelişmesinin bir sonucu olduğu görüşündedirler. Yabancı tesirinin bu meselenin ortaya çıkmasında tâli rol oynadığını ve bu etkinin daha ziyade problemin gelişmesinde etkili olduğunu iddia ederler.²⁵ Allah'ın sıfatları hakkında ortaya çıkan tartışmalar temelde bu sıfatların nasıllığı hakkında olmuştur. Diğer bir ifadeyle tartışmalar bu sıfatların zât

²³ İrfan Abdülhamid, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, çev. M. Saim Yeprem, Marifet Yay., İstanbul, 1983, ss. 228-240.

²⁴ Ebu'l-Vefa El-Taftazani, *Kelam İlminin Belli Başlı Meseleleri*, çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul, 1980, s. 119.

²⁵ Abdülhamid, **a.g.e., s. 241-242.**

ile ilişkisi noktasında yoğunlaşmıştır. Bu noktada Allah tasavvurumuz Allah'ın nasıl bir zâta sahip olduğu inancıyla bağlantılıdır.

Şüphesiz yaratıcının bilinmesi için bazı sıfatlarla nitelendirilmesi gerekir. O, zâtına nispet edilecek bu sıfatları sonradan kazanmış olamaz; çünkü bu durumda yetkinlik ifade eden sıfatlara sahip olmadan önce onlardan yoksun olmak gibi bir eksikliğe dolayısıyla sonradan bazı özelliklere kavuşmak suretiyle de değişikliğe maruz kalmış olur. O halde söz konusu sıfatları da zât gibi kadim olmalıdır. Bu durumda ise kadimler çoğalacağı için (taaddüd-i kudema) tevhid ilkesi zedelenmiş olabilir. Meselenin bir ucu itidalin muhafaza edilemediği teşbih (ilahi zâtı yaratılmışlara benzetmek), diğer ucu ise ta'til (zâtı sıfatlardan tecrit etmek) sonucuna vardırıdır.²⁶ Bu iki aşırı uç elbette ki dinin tasvip edeceği bir durum değildir. Zira Allah ne yaratılmışlara benzer sıfatlara sahiptir ne de sıfatı olmayan bir varlıktır. Aksine Kur'an'da birçok ayette²⁷ Allah'ın sıfatlara sahip olduğu gerçeği vurgulanmıştır.

İslâm dünyasında teşbih ve ta'til aşırılıklarından hangisinin ilk önce ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte bunun hicri II. yüzyılın başlarında, yabancı din ve fikir akımlarıyla mücadele eden Ca'd b. Dirhem (ö. 124/742) ve Cehm b. Safvan (ö.128/745) tarafından ta'til görüşünün ileri sürülmesiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Bu gelişmeyi bir yönüyle söz konusu tutuma tepki, diğer yönüyle de bir tür muhafazakârlık olarak değerlendirilebilecek Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 50?/150) ve takipçilerinin teşbihi yaklaşımı izlemiştir.²⁸ İlk dönem selef âliminin bu tutumu daha sonraları sistemli bir şekilde müşebbihe ve mücessime tarafından savunulmuştur.

Allah'ın sıfatlarının mahiyeti hakkındaki görüşleri doğrultusunda Müslümanlar farklı ekollere ayrılmışlar ve bu ekoller temelde dört ana başlık altında sistemleşmiştir. Şimdi bu görüşleri ve etrafında oluşan mezhep ve fırkaları inceleyelim.

²⁶ Topaloğlu, a.g.e., s. 122.

²⁷ 22/Hac, 76; 26/Şuara, 22; 28/Kasas, 68; 35/Fatır, 38; 49/Hucurat, 18; 85/ Buruc, 12, v.b.

²⁸ Topaloğlu, a.g.e., s. 122-123.

1. 2. 1. Müşebbihe ve Mücessime

Müşebbihe kelime olarak “ş-b-h (شبهه)” kökünden türemiş bir isimdir. Sözlükte bu kelime; “örneğin renk ile tat gibi, adaletle zulüm gibi nitelik yönünden benzerlikle” ilgili kullanılır. Aralarında bulunan -maddi ya da manevi- benzerlikten dolayı iki şeyin birbirinden ayırt edilememesi. Diğer bir görüşe göre ise bu; “kemâl ve cevdet, güzellik veya kusursuzluk yönüyle birbirinin benzeri olmak...”²⁹ anlamlarına gelir.

Bu kökten türeyen teşbih ise, Allah’ın zâtı ya da sıfatları ile yarattıkların bazı özelliklerinin birbirine benzediği fikrine dayanmaktadır. Bu görüş ilk olarak Râfizilerin Gulât sınıflarından biri olan Hişâmiyye’nin kurucusu Hişâm b. el-Hakem (ö. 179/795) tarafından dile getirilmiştir.³⁰ Bu fikir daha sonra sistemleşerek teşbih ve tecsimi ifade eden tüm düşüncelerin ortak noktasını oluşturmuştur.

İslâm düşüncesinde teşbih ve tecsim düşüncesinin ortaya çıkış sebebi olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. İrfan Abdülhamid’e göre ise bu durum dâhili bir sebebe bağlı bulunmaktadır ve bu sebep bizzat İslâm’ın kendinden neşet etmiştir. Çünkü Allah’a haberi sıfatlar isnad eden birçok ayet ve hadis mevcuttur. Bu ayet ve hadisler, lâfzi olarak (motamot, harfî, zâhiri, literâl) açıklandığı zaman teşbih ve tecsim işaret etmektedir. Aynı zamanda bu lâfzi açıklamadan bir takım beşeri sıfatlar, hisler, duyular anlaşılmalıdır.³¹ İnsan akli soyut kavramları somut kavramlara oranla daha zor anlayabilmektedir. Bu nedenle teşbih ve tecsim görüşüne sahip olanlar mecazi ifadeler olan haberi sıfatları anlama ve açıklama noktasında hatalı ifadeler verebilmektedir.

Müşebbihe, fikir olarak muhtelif sınıflardan meydana gelmekte ise de temelde iki sınıftır. Bunlardan biri Allah’ın zâtını O’nun dışındakilerin zâtına; diğeri ise O’nun sıfatlarını O’nun dışındakilerin sıfatlarına benzetmiştir. Bu iki sınıftan her biri, birçok sınıflara ayrılmış durumdadır. Allah’ın zâtını O’nun dışındakilere

²⁹ Isfahani, a.g.e., s. 443-444.

³⁰ Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristani, *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Muharrem Tan, Işık Akademi Yay. İstanbul, 2000, s. 168.

³¹ Abdülhamid, a.g.e., s. 208.

benzetenler arasında Sebeiyye, Beyâniyye, Hişâmiyye, Müşebbihe v.b. fırkalar sayılabilir. Allah'ın sıfatlarını insanların sıfatlarına benzetenler arasında ise, Kerrâmiyye ve Zurâriyye sayılabilir.³² Bu fırkaların Tanrı tasavvurlarının nasıl olduğunun daha iyi anlayabilmek için onların bu konudaki görüşlerine kısaca yer verelim.

Sebeiyye, Hireli bir Yahudi olan Abdullah b. Sebe (ö.?) tarafından oluşturulmuştur. O, aşamalı olarak düşüncelerini ve yıkıcı görüşlerini Müslümanlara arasında yaymaya çalışıyordu. O, “Hz. İsa'nın döneceğini söyleyip de Hz. Muhammed'in döneceğini söylemeye şaşarım” diyordu. Bundan başlayarak düşüncelerini Hz. Ali'nin ilâhlığına kadar götürdü. Hz. Ali (ö. 40/661) Abdullah b. Sebe'yi öldürmek istemişse de daha sonra bu kararından vazgeçerek O'nu Medayin'e sürmüştür. Sebeiler, Hz. Ali'ye ilâhlık isnadında bulunmuşlar ve onu Allah'ın zâtına benzetmişlerdir. Öyle ki onlardan bir gurup Hz. Ali'ye hitaben: “*O Allah, sensin!*” demişlerdir.³³ Bu sözlerle Abdullah b. Sebe kanaatimizce teşbih ve tecsim düşüncesinin en uç noktasını ifade etmiştir.

Beyâniyye ise, Allah'ı, organları bulunan nurdan bir insan şeklinde olduğunu ve yüzü dışında her yanının yok olacağını iddia eden Beyan b. Sem'ân'a (ö. 119/737) uyanlardır. Hişâmiyye'nin kurucusu Hişâm b. el-Hakem de mâbudunu insana benzetmiş ve bundan dolayı O'nu kendi karışı ile yedi karış geldiğini; O'nun sınırı ve sonu olan bir cisim olduğunu ve yine O'nun uzun, geniş, derin olduğunu ve rengi, tadı, kokusu bulunduğunu iddia etmiştir. Yine bunlardan Hişâm b. Salim el-Cevâliki'nin (ö. II/VIII? yüzyılın sonları) mâbudu insan şeklindedir. Üst yarısı boş, alt yarısı ise doludur. O'nun siyah saçları ve hikmet fışkıran bir kalbi vardır. Davud el-Cevâribi (ö. ?) de mâbudu bazı organlar hariç insanın sahip olduğu tüm organlara sahip olarak vasıflandırmıştır.³⁴ Allah'ı yaratıklara benzeten müşebbihe fırkalarının görüşlerini bu şekilde ifade ettikten sonra Allah'ın sıfatlarını cisim şeklinde tasavvur eden mücessime fırkalarına ve görüşlerine yer verelim.

³² Abdülkahir el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fırlalı, TDV Yay., Ankara, 2008, s. 169.

³³ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya, Çelik Yay., İstanbul, 2009., s. 49-50.

³⁴ Bağdadi, **a.g.e., s. 169.**

“*Boyu, eni, derinliği olan nesne*”³⁵ anlamında “c-s-m (جسم)” kökünden türeyen Mücessime kelimesi, bir mezhep olarak Allah’ın zât ve sıfatlarını cisme ve bu özellikleri taşıyan nesnelere benzetenlere verilen genel bir adlandırmadır. İnsanlar, tarihin bazı dönemlerinde yaratıcıyı şekli, sureti ve nesneye ait özelliklere sahip bir cisim olarak algılamışlardır. En ilkel dinlerden başlayarak günümüzde yaşayan dinlere kadar birçok din mensubu inandığı varlığa maddi boyutla bakmış, bu şekilde Allah’ı kendine daha yakın hissetmiştir. Zira insan duyularla algılayabildiği varlıkları diğer varlıklara göre daha iyi anlamaktadır.

Kur’an’da Allah’ın hiçbir şeye benzemediği³⁶ açıkça beyan edilmesine rağmen Mezhepler Tarihini incelediğimizde Allah’ı cisme benzeten fırkaların varlığını görüyoruz. Bunlar arasında Kerrâmiyye bulunmaktadır. Bu bölümde kısaca bu mezhep ve görüşlerine yer verelim.

Kerrâmiyye, Muharrem b. Kerrâm es-Sicistâni’nin (ö. 255/869) görüşleri etrafında toplananlara verilen bir isimdir. O, mensuplarını mabudunu tecsim etmeye çağırdı ve O’nun bir cismi, sınırı, altında bir sonu, bir yönü olduğunu söylemiştir. Mâbudunu cevher ve bir ağırlığa sahip olarak vasıflandırmıştır. Allah’ın arşına dokunduğunu ve arşın O’nun mekânı olduğunu belirtmiştir. Zurâre b. Ayun er-Râfizi’ye uyan Zurâriyye mensupları da Allah’ın bütün sıfatlarının hâdis ve insanın sıfatlarının cinsinden olduğunu iddia etmişlerdir.³⁷ Bunun dışında müşebbihe ve mücessime fırkalarından bir diğeri Hişâmiyye mezhebidir. Onlar, tapındıkları ilâh hakkında uzunluğu eni; eni de uzunluğu kadardır; bunlar birbirini geçmez şeklindeki görüşleriyle tam bir tecsim görüşüne sahiptirler. Yine onlar, mabudun inci gibi parlak, ışıldayan bir nur ve saf bir külçe olduğunu iddia ederler. Rengi, kokusu, tadı ve duyusu vardır.³⁸

Teşbih ve tecsim Allah’ı ve sıfatlarını mahlûkata benzetme düşüncesini ifade etmektedir. Oysa Yüce Allah, zat ve sıfatları ile ilgili teşbih ve tescimi ifade eden tüm bu ifadelerden beridir. Bu nedenle bu düşünceleri İslam dini içerisinde kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü ayet ve hadisler Allah’ın hiçbir şekilde yaratılan

³⁵ Isfahani, a.g.e., s. 196.

³⁶ 42/Şura, 11.

³⁷ Bağdadi, a.g.e., s. 160-161.

³⁸ Ebu’l-Hasen el-Eş’ari, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, Kabalcı Yay., İstanbul, 2005, s. 61.

varlıklara benzemediğini belirtmekte, bu tür düşünceleri açık bir şekilde reddetmektedir.

1. 2. 2. Cehmiyye ve Mu'tezile

Bu fırka, Cehm b. Safvân (ö. 128/746) ve taraftarları tarafından oluşturulmuştur. Bu fırkaya insanın fiilleri konusundaki görüşleri sebebiyle Cebriyye ismi de verilmiştir. Nitekim onlar, insanı adeta bir kukla gibi düşünerek fiillerini gerçekleştirmede hiçbir sorumluluk vermemektedirler. Bu anlamda kulların fiillerini yaparken hiçbir etkisinin olmadığını ve zorlama yoluyla bu fiilleri işlediğini söylemektedirler.

Cehm'e göre Allah için kullanılan sıfatları, yarattıkları için kullanmak câiz değildir. Çünkü bu teşbihe yol açar. Cehm, Allah'ın hayy (diri) ve âlim olmasını nefyederken kadir, fail ve hâlık (yaratıcı) olmasını kabul etti. Ona göre yarattıklarından hiçbiri kudret, fiil ve yaratma sıfatlarıyla vasıflanamaz. Yine o, ilmin hâdis olduğu kabul edilirse, iki halden uzak kalınamaz: Ya Allah zâtında hâdis olur ki bu, zâtında değişikliğe yol açar ve hâdisler için mahal teşkil eder; ya da bir mahalde hâdis olur ve Allah değil o mahal onunla mevsuf olur. Böylelikle O'nun ilminin bir mahalli olmadığı ortaya çıkmış oldu. Cehm, malum olan varlıklar miktarınca hâdis ilim kabul etmiştir.³⁹ Cehm b. Safvan Allah'ın sıfatlarından bazılarını kabul ederken bazılarını ise kabul etmemiştir.

Mu'tezile mezhebi Vasıl b. Ata (ö. 130/748) tarafından kurulmuş bir mezheptir. Vasıl, Hasan-ı Basri'nin (ö. 110/728) talebelerinden olup hocasının "büyük günah meselesi" hakkındaki görüşlerine itiraz ederek ilim halkasından ayrılmıştır. Bu duruma Hasan-ı Basri "*(Kad i'tezele anna Vâsıl), Vasıl bizden*

³⁹ Şehristani, a.g.e., s. 79-80.

ayrıldı” demiş ve mezhep ismini i'tizal edenler yani ayrılanlar anlamında buradan almıştır.⁴⁰

Bu konuda Mu'tezile'nin görüşü de Cehmiyye'nin görüşüyle paralellik arz etmektedir. Mu'tezile mezhebi mensupları, Allah'ın zâtı ile âlim, kadir, hayy (diri) olup zâtından ayrı ilim, kudret ve hayat ile tavsif edilemeyeceğini, bu sıfatların kadim sıfatlar ve onunla kaim olan özellikler olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre eğer söz konusu sıfatlar, kıdemde ortak olsalardı, ulûhiyette de O'na ortak olmaları gerekirdi. Allah'ın kelâmı, bir mahalde yaratılmış olup muhdestir. Kelâmı harf ve seslerden ibaret olup O'ndan nakille mushaflarda yazılıdır. Herhangi bir mahalde bulunan şey, bir şekilde fenâ bulacak bir arazdır.⁴¹ Bu görüşleriyle Mutezile Kur'an'ın bir mahalde ve zamanda yazıldığı için yaratılmış olduğunu savunmuştur.

Mu'tezileye göre Allah'ın sıfatları olan irade, semî (işitme) ve basar (görme) de zâtı ile kaim olmayan özelliklerdir. Ancak onlar, bunların varoluş keyfiyetleri ve yüklendikleri anlamlar üzerinde ihtilâf etmişlerdir. Mu'tezile, Allah'ın ahiret yurdunda gözle görülmesinin ve teşbihin bütün türlerinin reddi noktasında ittifak etmiştir. Yer, mekân, suret, cisim sahibi olma, bir yerde bulunma, intikal etme, zâil olma, değişme ve etkilenme gibi O'nun için teşbih ifade edecek olan hiçbir şeyi kabul etmemişlerdir. Bu konularla ilgili müteşabih ayetlerin de teşbihi ifade ettiği için tevillerini vacip görmüşlerdir. Onlar bunun Tevhid'in bir gereği olduğunu iddia etmişlerdir.⁴² Mu'tezile mensupları Allah'ın kelam sıfatının sonradan yaratılmış olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan Allah'ın zatından ayrı ilim, irade, kudret, hayat gibi sıfatlarla nitelenemeyeceğini; tüm bu sıfatların zatıyla kaim olduğunu ifade etmişlerdir.

⁴⁰ Ebu Zehra, **a.g.e. s. 143.**

⁴¹ Şehristani, **a.g.e., s. 47.**

⁴² Şehristani, **a.g.e., s. 47.**

1. 2. 3. Şia

Şia, “*fırka, topluluk, birbirine muhalif kişiler*”⁴³ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’an’da bu kavram “*ayırarak, grup grup yapmak, taraftar, yandaş, ortaya çıkıp yayılma, peşinden gitmek*” anlamlarında kullanılmıştır.⁴⁴ Kelâm ve mezhepler tarihinde ise; “*Hz. Ali taraftarları*”, “*Hz. Peygamber’in vefatından sonra devlet başkanlığı görevinin Hz. Ali ve onun nesline ait olduğunu benimseyen grupların oluşturduğu mezhep*” olarak tanımlanır.⁴⁵ Mezhebin ortaya çıkışı sahabenin son dönemlerine rastlar. Tâbiun ve sonraki dönemlerde teşekkül etmiş ve mezhep haline gelmiştir. Sahabenin son döneminde hilâfet tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır.

Peygamberimizin vefatıyla birlikte yönetimde ortaya çıkan otorite boşluğu sonrasında Müslümanlar ayrılığa düştüler. Devlet yönetimi konusunda çeşitli görüşler ortaya atıldı. Bunlar arasında devlet yönetimi ve imamet Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğunu savunanlar vardı. Bu grupların oluşturduğu Şia, bu anlamda siyasi amaçlar etrafında oluşmuş bir mezheptir. Şia, her ne kadar siyasi amaçla oluşmuş bir mezhep olsa da daha sonra inanç konularındaki görüşleriyle birlikte itikâdî bir mezhep haline dönüşmüş ve sistemleşmiştir.

Şia, Allah, Vacibu’l-vücuddur; bütün kemal sıfatlara sahiptir ve noksanlıkların tümünden ve yokluğa ilişkin şeylerden münezzehtir derken sıfatları kabul etmiştir. Ancak bu noktada her türlü isim ve vasıf sınırlamasından ve her ne şekilde olursa olsun, belli bir anlamla kayıttan münezzehtir demekten de geri durmamıştır. Hatta onlara göre mukaddes hakikat, -mutlaklık kaydına nispetle bile- her türlü belirlemeye nispetle mutlak (ve hiçbir kayıtle mukayyed değildir).⁴⁶ Bu görüşler doğrultusunda Şia’nın Allah’ın sıfatları hakkındaki görüşleri net değildir. Ancak onlar, sıfatların zatına zaid özellikler olduğunu ve zatından ayrı bir gerçekliğinin olmadığını ifade etmişlerdir. Tüm bu anlatımdan sonra içerisinde

⁴³ İbn-i Manzur, **a.g.e.**, s. 2377.

⁴⁴ 6/En’am, 65, 159; ; 15/Hicr, 10; 24/Nur, 19; 28/Kasas, 4, 15; 30/Rum, 31-32.

⁴⁵ Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yay., İstanbul, 2010, s. 292.

⁴⁶ Muhammed Hüseyin Tabatabai, *Tevhid Risaleleri*, çev. Kenan Çamurcu, İnsan Yay., İstanbul, 2010, s. 21-22.

Maturidi ve Eş'ari'nin yer aldığı grup olan Ehl-i Sünnet'in bu konudaki görüşlerine yer verelim.

1. 2. 4. Ehl-i Sünnet

Kur'an'da “*sünnetullah*” olarak geçen ve “*değişmez yasalar, kanunlar, gidilen yol*”⁴⁷ anlamında kullanılan sünnet, sözlükte, “*çizgi, yol, ana kısım, anayol*” anlamına gelmektedir.⁴⁸ Kavram olarak sünnet ise; Hz. Peygamber ile ashabın dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamına gelmektedir. Mânevî alanda çizilen yolu benimseyenler anlamına gelen Ehl-i Sünnet (ehlü's-sünne) tamlaması ehlü's-sünne ve'l-cemâa (ehl-i sünnet ve'l-cemâ-at) ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Bu tarifte yer alan dinin temel konularından İslâm'dan olduğu kesinlikle bilinen ve “*usulu'd-din*” olarak adlandırılan hususlar kastedilmektedir.⁴⁹

Kur'an'da ve erken dönem hadis kaynaklarında bu terkip kullanılmamakta buna karşılık tek tek “*sünnet*” ve “*cemaat*” kelimelerine rastlanmaktadır. İlgili rivayetlerde belirtildiğine göre Hz. Peygamber ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağını ve bunlardan biri dışındaki bütün fırkaların cehenneme, cemaat fırkasının ise cennete gireceğini⁵⁰ söylemiştir.

Ehl-i Sünnet adlandırması hicretin ikinci asrının başlarından itibaren ilk kez her ikisi de aynı tarihte vefat eden Hasan Basri ve Muhammed b. Sirin (110/732) tarafından kullanılmıştır. Bu kavram o dönemde hangi içerikle kullanıldığı tam olarak tespit edilemese de Ehl-i bid'âtın karşılığı olarak kullanılmıştır.⁵¹ Ancak; kanaatimizce bu kullanımda Ehl-i sünnet, takip edilen bir yol anlamında dinde ortaya çıkan ilk ihtilâflardan itibaren kullanılmıştır. Zira Müslümanlar bu dönemde özellikle

⁴⁷ 3/Al-i İmran, 137; 4/Nisa, 26; 7/A'raf, 185; 8/Enfal, 38; 15/Hicr, 13; 17/İsra, 77; v.d.

⁴⁸ Isfahani, **a.g.e.**, s. 429.

⁴⁹ Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, İstanbul, 1994, “Ehl-i Sünnet”, c. 10, s. 525.

⁵⁰ İbn-i Mace, “Fiten”, 17; Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e.**, s. 78.

⁵¹ Mevlüt Özler, *Tarihsel Bir Adlandırmanın Tahli Ehl-i Sünnet- Ehl-i Bid'ât*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010, s. 35; M. Hayri Kırbasoğlu, “Ehlu-s-Sünne Kavramı Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Temmuz, 1986), S. 1, s. 72.

inanç konuları başta olmak üzere birçok konuda farklı görüşlere ayrılmış ve bunun neticesinde de Ehl-i Sünnet bu anlamda bir tavır olarak hadis ve sünnete bağlılık şeklinde yer almıştır.

Ebu Hanife (150/767), Allah'ın isimleri ve sıfatları ile var olmuş ve var olacağını ve bu isim ve sıfatlarının hiçbirinin sonradan olma olmadığını belirterek sözlerine şöyle devam eder. O, ilmiyle daima bilir, ilim O'nun ezelde sıfatıdır. O kudretiyle daima kadirdir, kudret O'nun ezelde sıfatıdır. Kelâm ile konuşur, kelâm O'nun ezelde sıfatıdır. Yaratması ile daima yaratıcıdır, yaratmak O'nun ezelde sıfatıdır. Fiili ile daima faildir, fiil O'nun ezelde sıfatıdır şeklindeki ifadeleriyle Allah'ın sıfatlarının ezeli ve ebedi olduğunu dile getirmiştir.⁵² Çünkü ona göre, Allah'ın varlığı kendindedir; zâtında ve sıfatlarında kâmindir, noksansızdır. O'nun bir sıfatı yaratılmış olsa yahut bir sıfatı zâil (yok) olsa, o sıfatın yaratılmasından önce ve yok olduktan sonra Allah'ın kemâl makamından noksan olması gerekeceğini ve bunun ise Allah hakkında muhâl olduğunu söyler.⁵³

Mâturidi (333/944); Allah'ı kadir, âlim, hayy, kerim, cevad olmakla vasıflandırmak ve bunlarla isimlendirmek akli ve nakli delillerin her ikisiyle de sabittir. Allah ile aynı sıfatı taşıyan diğer varlık arasında benzerlik oluşacağını zannederek söz konusu sıfatları başkasına izafe etmenin doğru olmayacağı kanaatindedir.⁵⁴ Ömer Neseî (642/1142) de sıfatların mahiyeti konusunda Allah'ın ezeli ve zâtıyla kâim sıfatları olduğunu ve bu sıfatların zâtının aynı da gayrı da olmadığını belirtmektedir.⁵⁵ Maturidiyye akaidine mensup olan ve bu akaidin görüşlerini sistemli bir şekilde felsefî kavramlarla açıklayan Nureddin es-Sabunî'nin (580/1184) sıfatlar hakkındaki görüşlerini olduğu gibi aktaralım.

Zâtu ilâhi böylece kemâl ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır. Eksiklik, acz ve devamsızlık belirten şeylerden de münezzehtir. Onun sıfatları, sonradan vücut bulup bilâhare yok olan arazlar cinsinden değildir, bilâkis onlar ezeldir, ebedidir, kadimdir, zâtı ile mevcuttur. Bu sıfatlar hiçbir veçhile yaratılmışlarınkine benzemez. O, hayy (daima diri olan), alim (bilen), kadir

⁵² Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, terc. Mustafa Öz, İFAV Yay., İstanbul, 2010, s. 53.

⁵³ Ebu Hanife, **a.g.e., s. 47.**

⁵⁴ Maturidi, **a.g.e. s. 58.**

⁵⁵ Ömer en-Neseî, *İslam İnançının Temelleri Akaid*, Bayrak Yay., İstanbul, 2007, s. 55.

(*gücü yeten*), *semi* (*işiten*), *basir* (*gören*), *mürid* (*dileyen*) ve *mütekellim* (*söyleyen, konuşan*) gibi sonsuz kemâl sıfatlara sahiptir. Yine hayat, ilim, kudret, *semi*, *basar*, *irade* ve *kelâm* gibi (*masdar şeklindeki*) sıfatlar da ona nispet edilmiştir.⁵⁶

Allah'ın sıfatlarının olmaması aklen mümkün değildir. Bunu ispat etmek için Ebu'l-Muin en-Nesefi (508/1115), kâinattan örnekler vermiştir. Nitekim Allah'ın belirtilen sıfatlara sahip olmaması durumunda; cansızlık, cehalet, acizlik, körlük, sağırılık şeklinde onların zıtlarıyla niteleneceğini ve bu aksi sıfatların da eksiklik olup yaratılmışlık belirtileri olduğunu söylemiştir. Hâlbuki Ona göre kadim olmanın şartı, kemâl sahibi olmaktır. Dolayısıyla açıklanan gibi bu aksi sıfatlar kadim olan bir varlık hakkında imkânsızdır.⁵⁷ Maturidi mezhebinin Allah'ın sıfatları hakkındaki düşüncesi genel olarak sıfatların yaratılmamış, mahlûkata benzemeyen, kadim ve kemal, zatın ne ayrı ne de gayrı nitelikte olduğudur. Maturidiyye ekolünün görüşlerine yer verdikten sonra şimdi Ehl-i sünnetin önemli bir temsilcisi olan Eş'ari ekolünün görüşlerine bakalım.

Ekolün kurucusu Eş'ari (324/936), selef bilginlerinin icma ettiği Allah'ın kendisiyle diri olduğu hayat, âlim olduğu ilim, kadir olduğu kudret, konuştuğu kelâm, dilediğini yaptığı irade, duyup gördüğü *semi* ve *basar* gibi sıfatlara sahip olduğunu ve bunlardan hiç birinin hâdis olmadığı görüşüne katılarak sözlerine şöyle devam etmiştir. Çünkü bu sıfatlardan herhangi biri hâdis olsaydı, o vasıfla nitelenmeden önce Allah, onunla zâti olarak muttasıf olmamış olurdu dolayısıyla bu durumda da ilâh olmaktan çıkar mahlûkata benzemiş olurdu. Bunun Allah hakkında düşünülmesi mümkün değildir. Eş'ari böyle bir durumda Allah'ın "*mahalli havadis*" olacağını, oysaki O'nun bir halden diğerine intikal ederek değişkenliğinin câiz olmayacağını belirterek sonuçta kadim olarak bu kemâl sıfatlara sahip olmasını vacip görür.⁵⁸ Eş'ari de böylece Maturidiyye ekolü gibi sıfatların Allah'ın zâtıyla kâim ve kadim olduğunu ifade etmiştir.

Bu noktada Eş'ari'nin görüşlerini açıklamak ve konunun daha iyi

⁵⁶ Nureddin es-Sabuni, *Maturidiyye Akâidi*, çev. Bekir Topaloğlu, DİB Yay. Ankara, 2005, s.71.

⁵⁷ Ebu'l-Muin en-Nesefi, *Tevhidin Esasları*, çev. Hülya Alper, İz Yay., İstanbul, 2007, s. 43.

⁵⁸ Ebu'l-Hasan el-Eş'ari, *el-İbane ve Usulü Ehli's-Sünnet (Eş'ari Akaidi)*, çev. Ramazan Biçer, Gelenek Yay., İstanbul, 2010, s. 135.

anlaşılabilmesini sağlamak için şunları söyleyebiliriz. Allah'ın zatının sıfatlarıyla aynı olduğunu düşündüğümüzde çelişkili ve acziyet ifade eden durumlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Allah yaratıcı olup bu kâinatı kudretiyle yaratmıştır. Allah'ın zatının ilim olduğunu farz etsek ilimden kudretin ortaya çıkması mümkün değildir. Bir şeyin hem ilim hem kudret olması çelişkilidir. Aynı zaman zarfında bu özelliklere sahip olamaz. Farklı zamanlarda farklı özelliklere sahip olması ise bir değişimi gerektirir. Değişim ise mahlûka ait bir özellik olup acziyet belirtir. Allah ise bunlardan münezzehtir olduğundan O'nun sıfatları zatının aynı değildir.

Gazali (505/1111) de Eş'ari gibi Allah'ın hayat, ilim, kudret, irade, semi, basar, kelâm gibi sıfatlara sahip olduğunu belirtir. Bu sıfatların hepsinin aynı zamanda zâtıyla kâim ve kadim olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Allah'ın hâdiselere mahal olup değişikliğe uğramasının mümkün olmadığını, hâdis olan nesnelere zâtına birleşmeyeceğini belirterek bütün sıfatlarında -zâtında olduğu gibi- kadim olduğunu söylemiştir. Yine devamla Allah'ın ezelden beri bütün iyi sıfatlarla muttasıf olduğu gibi ebediyen de bu vasfını koruyacağını, değişme ve bozulmanın mümkün olmadığını belirtmiştir.⁵⁹ Özetle Ehl-i sünnete göre Allah'ın ilim, kudret, irade, hayat, işitme, görme, kelâm, ikram, in'am, izzet ve azamet gibi ezeli sıfatları vardır. Ehl-i sünnet zâti ile fiili sıfatları arasında ayırım gözetmeyip bu sıfatların zâtının ne aynı ne de gayrı olduğunu ikrar ediyorlardı.⁶⁰ Ehl-i sünnet Allah'ın sıfatları hakkındaki bu düşüncesiyle Müslümanların büyük bir çoğunluğunun da kabul ettiği orta yolu benimsemiştir.

1. 3. ALLAH'IN SIFATLARININ TASNİFİ

Yaratıcının sıfatları hakkındaki görüşlerini inceledikten sonra şimdi bu sıfatların tasnifini ve açıklamasını yapacağız. Kur'an'da Allah, zâtını ve sıfatlarını bize bildirirken bunu iki yolla gerçekleştirmektedir. Birincisi, subûti, tavsif yani

⁵⁹Ebu Hamid Gazali, *İhya-i Ulun'id-Din*, çev. Ali Arslan, Merve Yay., İstanbul, 1983, c. 1, s. 415.

⁶⁰ Gölcük ve Toprak, **a.g e., s. 218.**

vasıflandırmak diğeri ise selbi, tenzihi yani uzaklaştırmak ve yüceltmek yöntemidir. “*Kemâl*” ifade eden kavramları Allah’a nispet etmek olumlu cümle, “*noksan*” ifade eden kavramları O’an uzaklaştırmak için de olumsuz cümle kurmak icap eder. “*Allah, bilendir, gücü yetendir*” ve “*Allah kimseye muhtaç değildir, doğurmamıştır, doğrulmamıştır*” gibi. Birinci örnekte Allah’ın ne olduğu anlatılmak istenmekte, bunun için olumlu cümle kurularak O’na “*bilen*” ve “*kudret sahibi*” sıfatları nispet edilmektedir. İkinci cümlede ise O’nun ne olmadığı anlatılmak istenmekte, bunun için de olumsuz cümleler kurularak “*muhtaç olmak*”, “*evladı olmak*”, “*anne-babası olmak*” anlamları ondan uzaklaştırılmaktadır. Birincisine tavsif (vasıflandırmak, nitelendirmek), ikincisine de tenzih (uzaklaştırmak, yüceltmek) denilir.⁶¹ Kur’an’ın Allah’ın sıfatlarını açıklarken yöntem olarak bu ikisini kemal ve noksanlık ifade eden tabirleri kullanmıştır

Yöntem olarak bunlar kullanılırken diğeri yandan Allah’ın var olması aynı zamanda vücud sıfatıyla muttasıf olduğunu gösterir. Bunun dışında O’nun sıfatlarından bazılarını eylem olarak kâinata yansımalarını görmekteyiz. Örneğin; yağmurun yağması, güneşin ısı vermesi, bitkilerin topraktan çıkması, nefes alıp vermemiz gibi. Bunlar da O’nun fiili sıfatları olarak adlandırılır. Son olarak Ayn, vech, yed, istiva, meçi ve eta, ısbâ ve kadem gibi haber yoluyla öğrendiğimiz ve nasıllığını tam olarak idrak edemediğimiz sıfatları vardır ki bunlara da Sıfat-1 Haberiyye denir.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında baktığımızda Allah’ın sıfatları beş kısımda mütalaa edilir.⁶² Bunlar; Sıfat-1 Nefsiyye, Sıfat-1 Selbiyye, Sıfat-1 Subutiyye, Sıfat-1 Fiiliyye ve Sıfat-1 Haberiyye’dir. Şimdi bunları maddeler halinde açıklayalım.

⁶¹ Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, *İslam’da İnanç Esasları*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2010, s. 113.

⁶² Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 222.**

1. 3. 1. Sıfat-ı Nefsiyye

Sıfat-ı Nefsiyye, vücud sıfatı olarak da adlandırılır. Bizzat zâta ve zât üzerine zâid bir manaya delâlet eden sıfattır. Bu sıfat Allah'ın var olduğunu ve varlığını gerektiren vücud sıfatı ile muttasıf olduğunu ifade eder. O vardır ve O'nun varlığı zâtının gereği, zaruridir, başkasından oluşmamıştır. Aynı zamanda O'na vücudu zâtının gereği olduğu için “Vacibu'l-Vücut” da denir.⁶³ O, varlığı zorunlu ve kendinden yokluğu da düşünülemezdir.

Eğer Allah'ın sıfatlarından söz ediyorsak bunların en başta geleni şüphesiz vücud sıfatıdır. Vücut sıfatıyla muttasıf olmayan bir varlığın sıfatlarından söz etmek muhaldir. Dolayısıyla Allah'ın sıfatları hakkında söylediğimiz tüm sözler aynı zamanda onun zâtı için de geçerlidir.

1. 3. 2. Sıfat-ı Selbiyye

Allah'ın zâtı hakkındaki inancı belirleyen ve selbi terimiyle de adlandırılan bu sıfatlar Allah'ın şanına yakışmayan, ulûhiyete nispet edilmesi mümkün olmayan acizlik, eksiklik ve yaratılmışlık gibi kavramlardır. Bu tür kavramların zâttan uzaklaştırılması (tenzih, selb) yoluyla Allah nitelenmiş olur. Başka bir deyişle tenzihi sıfatlar Allah'ın ne olmadığını anlatan kavramlardır. Bu tür sıfatlar sayılamayacak kadar çoktur. Çünkü ne kadar eksiklik ve acz kavramı varsa, ne kadar yaratılmışlık özelliği mevcutsa o kadar selbi sıfat vardır. Allah'ı selbi bir yöntemle nitelendirmek Kur'an ve sünnette yer alan yöntemlerdendir. Kur'an'da Allah'ın birliğini, şerik ve benzerinin bulunmadığını, yaratılmışlık belirtilerinden münezzehe olduğunu ifade eden birçok ayet vardır.⁶⁴ Bu konuda selbi yöntemin en bariz örneğini İhlâs Suresi'nde görmekteyiz.

⁶³ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 223.**

⁶⁴ 2/Bakara,163; 3/Al-i İmran,18; 30/Rum, 40; 33/Ahzab, 17; 46/Ahkaf, 33; v.d.

“De ki: ‘O Allah, bir tektir. Allah her şeyden müstağnidir (bütün varlıklar O’na muhtaç; fakat O, hiçbir şeye muhtaç değildir). Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O’na denk değildir.’”⁶⁵

Hz. Peygamber gece namazında Kur’an okurken sıra tenzih ayetlerine gelince Allah’ı tenzih ve tesbih ettiği kaynaklarda geçmektedir.⁶⁶ Ayet ve hadislerdeki bu ifadeler Allah’ı tenzih yoluyla nitelendirmenin önemini ve gereğini göstermektedir.

Selbi sıfatların en önemlileri: Kıdem, Bekâ, Muhalefetün li’l-Havâdis, Kıyam Binefsihi ve Vahdâniyet sıfatlarıdır. Şimdi bu sıfatları maddeler halinde kısaca açıklayalım.

1. 3. 2. 1. Kıdem

Kıdem, terim olarak “Allah’ın varlığının başlangıcı bulunmaması ve başkasına ihtiyaç duymaksızın olması” diye tanımlanır. Kıdem, Kur’an’da yer almamakla birlikte aynı kökten türemiş bulunan kadim kelimesi “üzerinden uzun zaman geçmiş eski inançlar ve nesnelere” anlamında yer alır. Kur’an’da “varlığının başlangıcı olmayan” anlamında Allah’a nispet edilen evvel kelimesi⁶⁷ kıdem sıfatının kaynağını teşkil eder. Hadislerde ise “bütün yaratıklardan önce mevcut olan varlık” anlamında mukaddim ve İbn-i Mace tarafından Allah’ın isimleri listesinde⁶⁸ yer alan kadim zikredilmektedir.⁶⁹ Bunun zıttı ise hudus terimiyle ifade edilir. “Sonradan olma, yaratılma” gibi anlamlara gelen hudus ise, Allah hakkında asla kullanılmaz.

⁶⁵ 112/İhlas, 1-4.

⁶⁶ İbn-i Mace, “İkametü’s-Salat”, 176.

⁶⁷ 57/Hadid, 3.

⁶⁸ İbn-i Mace, “Dua”, 10.

⁶⁹ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 186.

1. 3. 2. 2. Beka

Beka, (بقي b-k-y) kökünden türemiş bir kelime olup sözlükte “*bir nesnenin ilk haliyle sabit kalması, varlığını sürdürmesi ya da dayanması*” anlamına gelir ve zıddı ise fenâ (فناء)’ yok olmasıdır. Yine aynı kökten türeyen el-Bâki (الباقى) de herhangi bir müddetle kayıtlı olmaksızın bizatihi bâki (sonsuz) olan anlamına gelir ve yalnızca Allah hakkında kullanılır. O’nun fenâ bulacağını söylemek ise mümkün değildir.⁷⁰ Zira bu yaratıklara ait bir özelliktir.

Allah’ın sıfatlarından beka, varlığının sonsuz olmasını ifade eder. O fâni değildir, ölümlü değildir, bâkidir ve O’ndan başka her şey fâni, yani gelip geçici ve yok olmaya mahkûmdur. Kur’an’da beka sıfatı kök halinde değil, fiil ve ism-i tafdil olarak Allah’a nispet edilir. Yine Kur’an’da âhir ve samed lâfzı, ayrıca kelâm literatüründe lâ yezâl (ebedi), lâ yemut (ölümsüz) terkipleri beka karşılığında kullanılır.⁷¹

Bekâ sıfatı az önce açıklamaya çalıştığımız kıdem sıfatı ile birbirine bağlantılı; yani biri olmadan diğeri olmayan, birini anlamadan diğeri anlaşılamayan sıfatlardır. Şöyle ki; ne kıdem sıfatı olmadan bekâ sıfatını ne de beka sıfatı olmadan kıdem sıfatını tam olarak anlamamız mümkündür. Aynı zamanda bu sıfatlar birbirinin tam olarak zıttı olmasının yanında birbirinin varlığını gerektiren bir anlama sahiptirler. Bir varlığın başlangıcının olmaması aynı zamanda onun sonunun olmamasını gerekli kılar. Dolayısıyla Allah her zamanda kadim olduğu gibi her zamanda da bâkidir.

1. 3. 2. 3. Muhalafetün Li’l-havâdis

Kelime olarak, “*bir şeyin diğeri bir şeye aykırı olması*” anlamına gelen muhalafet ile “*sonradan vücut bulanlar, yaratılmış olanlar*” manasındaki havadis

⁷⁰ Isfahani, a.g.e., s. 138-139.

⁷¹ 20/ Taha, 73; 55/Rahman, 27; Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 45.

kelimesinden oluşmuş bir terkiptir. İstilah anlamı ise; Allah'ın gerek zâtında, gerek sıfatlarında gerekse diğer özelliklerinde hiçbir yaratığa benzememesi demektir. Allah hâdis varlıkların özelliği olan cisim, cevher, araz, şekil, zaman, mekân, sayı, mahiyet ve organ gibi özelliklerden münezzehtir. Şayet Allah, sonradan olan şeylere benzeseydi, onun gibi hâdis ve başkasına muhtaç fani bir varlık olması gerekirdi. Bu ise muhaldir. Çünkü kadim ve bâki olduğu sabit olan bir varlık hâdis ve fâni olamaz.⁷²

Yahudi ve Hıristiyanlar, Allah'a beşeri özellikleri çağrıştıran sıfatlar isnad ediyorlardı. Zira Yahudiler O'nun *"uyuyup uyandığını, yorulup dinlendiğini, kıskandığını, önceden yaptığına pişman olup yüreğinde acı duyduğunu"*⁷³ kabul ediyorlardı. Hıristiyanlar ise, teslise (Baba, Oğul, Ruhü'l-Kudüs) inanıyorlardı. İşte Kur'an Allah'ın maddi özelliklere sahip bir cisim, şekil, suret ya da nesne olmadığını ve tüm bu özelliklerden uzak olduğunu *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur"* (شيء) *(ليس كمثلہ)*⁷⁴ ifadesiyle belirtmiştir. Biz Allah'ı nasıl düşünürsek düşünelim, O, hatır ve hayalimize gelenlerin hepsinden başkadır. Çünkü hatıra gelenlerin hepsi hâdis, yani, sonradan yaratılmış, yok iken var edilmiş şeylerdir. Allah ise, vücudu vacib, kadim ve bâkî, her şeyden müstağni, her türlü noksandan uzak, bütün kemâl sıfatlara sahip olan İlâhî ve mukaddes bir zâttır. Şüphesiz yok ki, böyle yüce bir zât, önce yok iken sonra var olan, bilâhare tekrar zeval bulan varlıklara benzemez.

Bu sıfatla Allah'ın varlığı ya da yokluğu bir sebebe bağlı olan varlıkların sıfatlarından beri olduğu kastedilmiştir. Aynı zamanda başka bir varlığa ihtiyacı gerektiren cisimlik, cevherlik, arazlık ve cüzlerden tereküp etmek gibi cismani ve maddi hallerden; yeme, içme, uyuma, oturup kalkma gibi beşeri fiillerden ve üzüntü, sevinç gibi ruhi hallerden de tenzihi de ifade eder.⁷⁵ Cenab-ı Allah, beşerin zihin dünyasındaki tüm tasavvurların ötesinde bir gerçekliğe sahip varlıktır. Bu nedenle mahlûkatın özelliklerini içeren bir nitelendirme Allah hakkında düşünülemez.

⁷² Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e., s. 222**; Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 225**.

⁷³ Eski Ahid, "Tekvin", 2/1-3; 3/22; 6/7; 8/22, "Samuel", 15/10-11.

⁷⁴ 42/Şura, 11.

⁷⁵ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 225**.

1. 3. 2. 4. Kıyam Bi Nefsihi

Sözlükte, “*doğrulup ayakta durmak, devam ve sebat etmek, bir işin idaresini üzerine almak, gözetip korumak*” anlamlarına gelen kıyam ile “*şahıs, zât, kendi*” manasındaki nefis kelimesinden oluşan terimdir. Kelâm literatüründe Allah’ın kaim ve bizâtihi mevcut olduğunu, var olmak için başkasına muhtaç bulunmadığını, dolayısıyla O’nun dışındaki her şeyin varlık kazanması ve mevcudiyetini sürdürebilmesinin O’nun ile mümkün olabildiğini ifade eder. Çünkü Allah’tan gayri hiçbir varlıkta bizzat var olmasını ve devamını gerektiren bir özellik yoktur. Bu sıfat aynı zamanda Allah’tan her türlü ihtiyacı selb eder ve bu sıfatın zıddı olan mutlak ihtiyaç O’nun hakkında muhaldir. Kıyam bizâtihi terkibi de aynı manada kullanılır.⁷⁶ Kur’an’da bu terkip ve kıyam kelimesi kullanılmamakla birlikte hayyu’l-kayyum terkibi yer almakta ve bu ayetlerde yarattıklarına hâkim, onları, koruyup gözeten anlamlarına gelmektedir.⁷⁷

Bu sıfat, Allah’ın varlığı kendinden olmasını ve O’ndan başka her şeyin varlığının ise mümkün olup kendinden olmamasını ifade eder. O, Samed’dir, yani varlığı kendinden olup aynı zamanda hiçbir şeye muhtaç değildir ve her şey O’nun yaratmasına ve yardımına muhtaçtır.⁷⁸ Bu durum Kur’an’da: “*Allah kimseye muhtaç değildir, sizler ise O’na muhtaçsınız.*”⁷⁹ şeklinde ifade edilir.

1. 3. 2. 5. Vahdaniyet

Tevhid kavramı ile yakın anlama sahip olan vahdaniyet, kısaca; Allah’ın şerikinin olmamasını ifade eder. Vahdaniyet, “*Bir, yegâne, tek*” anlamındaki “*vahd*” kökünden gelir. Geniş manada Allah’ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde ve

⁷⁶ Osman Karadeniz, *DİA*, “Kıyam Binefsihi”, c. 25, s. 515; Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e., s. 187**; Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 225**; Topaloğlu, Yavuz ve Çelebi, **a.g.e., s. 116**.

⁷⁷ 2/Bakara, 255; 3/Al-i İmran, 2; 20/Taha, 155.

⁷⁸ Ebu Hanife, *Fıkh-ı Ekber*; s. 29.

⁷⁹ 47/Muhammed, 38.

kendisine ibadet edilmesinde bir ve tek olması, eşi, benzeri, ortağının olmamasını ifade eder. Bunun zıddı olan taaddüt, birden fazla olmak ve şeriki, ortağı olmak O'nun özelliklerinden değildir. Tevhid, yani Allah'ı birlemek yalnızca "*Allah birdir*" demekle değil, Tevhid-i Ulûhiyyet ve Tevhid-i Mâbudîyyet ile olur. Tevhid-i Ulûhiyyet; Allah'a vacip olan kemâl sıfatlarını ispat etmek ve noksan sıfatlardan O'nu tenzih etmekle olur. Bu, Allah'ı ilim ve sözle birlemektir. Tevhid-i Mâbudîyyet ise; şeriki olmayan, bir ve tek olan Allah'a muhabbet ve ihlâs ile ibadet etmeyi, yalnız O'na sığınarak O'ndan yardım beklemeyi, O'na ibadette hiçbir şeyi ortak koşmamayı ifade eder.⁸⁰

Allah zâtında birdir; fakat bu birliği sayı cihetinden değil, ortağı bulunmamak yönündendir. Bu şekilde kendinden sonra bir yaratıcının bulunduğu vehmini ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. Zira âdet manası üzerinde düşünülünce, başka sayılar da akla gelir. Hâlbuki Allah zâtında ve sıfatlarında eşi, benzeri ve ortağı yoktur.⁸¹ Kur'an'da başta İhlâs Suresi olmak üzere Allah'ın birliğinden bahseden birçok ayeti görmemiz mümkündür.⁸²

Allah vahdaniyeti gereği mahlûkatı düzenli bir şekilde yarattı ve bu yaratmada şeriki olmadığını da "*Yerde ve Gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı bunların ikisi de mahvolup gitmişti O, Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları vasıflardan münezzehtir, beridir.*"⁸³ ayetiyle belirtti. Bu ayet göstermektedir ki birden fazla tanrı bulunduğu anda, evrende karışıklıklar olur ve bunların yaratması belli bir düzen içerisinde meydana gelmez, hiçbir fiil sağlam olarak tamamlanamazdı.⁸⁴ Kelâm literatüründe Burhan-u Temânû olarak bilinen bu yöntem Allah'ın varlığı yanında onun sıfatlarında ve fiillerinde eşsiz olduğunu gösterir.

Tevhid, Allah zâtı, sıfatları ve fiillerinde olmak üzere üç kısımda mütalâa edilir; Allah'ın zâtında bir olmasının manası; O'nun mürekkeb olmayışı ve zât-ı ilâhisine benzeyen bir ortaktan münezzehe olması demektir. Çünkü cüzlerden

⁸⁰ Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e., s. 331**; Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 226-227**.

⁸¹ Ebu Hanife, **a.g.e., s. 27**.

⁸² 35/Fatr, 15; 29/Ankebut, 6; 39/Zümer, 4; 112/İhlas, 1-4.

⁸³ 21/Enbiya, 22.

⁸⁴ Eş'ari, *el-İbâne ve Usulü Ehli's-Sünnet Sünnat (Eş'ari Akâidi)*, s. 122.

mürekkebe olan bir varlık cüzlerine ve bu cüzleri birleştiren bir kuvvete muhtaçtır. Hâlbuki Allah Vâcibu'l-Vücut olup her türlü ihtiyaçtan ve cismiyyeti gerektiren mürekkebe oluştan münezzehtir. Sıfatlarında bir olmasının anlamı; O'nun bir cinsten iki sıfatının (iki kudret, iki ilim gibi) olmaması ve hiçbir varlığın sıfatının, mahiyet ve keyfiyet bakımından Allah'ın sıfatlarından hiçbirine benzememesidir. Fiillerinde bir olmasının anlamı ise; yaratmada bir olmasıdır. Allah her dilediğini bizzat yapar, O'nun yardımcı ve ortağı yoktur. Hâdislerde gördüğümüz zahiri sebepler ve tabiat kanunları ise, eşyanın var olmasında sadece birer vasıta ve sebeplerdir. Bunları da Allah yaratmıştır.⁸⁵

Tevhid, iman etmenin ve İslâm dinine mensup olmanın birinci şartı olarak görülmüştür. Bu öneminden dolayı İslâm tarihinde tevhid dinin daima temel vasfı, özü ve gayesi olmuştur.

1. 3. 3. Sıfat-ı Subutiyye

Kur'ân ve hadisler çerçevesinde Allah'ın zâtına nispet edilen ve O'nun ne olduğunu ifade eden, zât-ı bâriye yeni bir mefhum ve mukaddes bir mana ilave eden, ezelde mevcut ve onunla kâim olan zâti, subûti, vücûdi ve hakiki sıfatlardır. Bunun için bu sıfatlara Sıfat-ı Meâni, Sıfat-ı Zâti ve Sıfat-ı İkrâm gibi isimler de verilmiştir. Bu sıfatlar; hayat, ilim, irade, kudret, tekvin, semi, basar ve kelâm sıfatlarıdır. Öyle anlaşılıyor ki âlimler, ulûhiyet makamını veciz fakat kâmil manada nitelendirmek, bunun yanında da âlemin yaratılış ve idare edilmesini temellendirmek üzere bu sıfatları konu edinmişlerdir.⁸⁶ Bu sıfatlar, Allah'ın bir varlık olduğunu açıklar ve daha iyi anlaşılmasını sağlar.

Kur'ân ayetleri ve hadislerle sabit olarak Allah'ın âlim, kadir, mürid, semi, basir, mütakellim ve mükevvin olduğu hususunda âlimler arasında bir muvafakat vardır. Ancak bu kelimelerin masdarlarının, yani hayat, ilim, irade ve kudret gibi

⁸⁵ Gölcük ve Toprak, **a.g.e.**, s. 227.

⁸⁶ Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e.**, s. 279; Gölcük ve Toprak, **a.g.e.**, s. 229.

sıfatların zâtı ilâhi'ye ezelde sabit ve zâtına zâid, hakiki ve vücudî sıfatlar olup olmadığı konusunda âlimler arasında ihtilâflar vardır. Bu konudaki ihtilâflar genelde Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasındadır.⁸⁷ Bu konuda Ehl-i Sünnet'in görüşlerine yer verelim.

Ehl-i Sünnet, Allah'ın kemâl ifade eden sıfatlarla muttasıf ve acz ifade eden nitelemelerden de münezzehe olduğuna inanmışlardır. Ayrıca zâtı ilâhinin zâtına zâid hayat, ilim, irade, kudret, semi, basar ve kelâm gibi sıfatlara sahip olduğunu ve bu sıfatların zâtının ne aynı ne de gayrı olduğunu kabul edip bu konuda icmâ etmişlerdir.

Mu'tezile Allah'ın hayy (diri), âlim, kadir, âlim, semi ve basir olduğunu kabul etmektedir. Ancak Allah'ın bu sıfatların Allah'ın zatına zaid olduğunu ve zatından ayrı bir gerçekliğe sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Tezimiz bu kısmında subuti sıfatların neler olduklarını başlıklar halinde kısaca açıklayalım.

1. 3. 3. 1. Hayat

Sözlükte “*yaşamak, diri ve canlı olmak*” anlamına gelen hayât (hayevân) kökünden sıfat olup “*diri olan, yaşayan*” demektir.⁸⁸ Allah ezelde ve ebedde hayat sahibidir ve bu sıfat zâtından ayrı asla düşünilemeyecek kemâl sıfatıdır. Zira vücudun kemali, diri olmakla gerçekleşir. Ancak Allah hakkında söz konusu hayat, mahlûkatta görülen ve maddenin ruh ile birleşmesinden doğan geçici, varlığı bir sebebe bağlı ve maddi bir hayat olmayıp ezeli ve ebedidir. Hayatın zıddı memât, ölü olmaktır ki, bu, Allah hakkında muhaldir.⁸⁹ Aynı zamanda bu sıfat yaratıklara hayat vermeyi, yaşamı sürdürmeyi ve sona erdirmeyi de ifade eder. Zira O, hem (diriltin)

⁸⁷ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 230.**

⁸⁸ Bekir Topaloğlu, “Hay”, *DİA*, c. 16, s. 550.

⁸⁹ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 233.**

hayatı veren hem de (öldürendir) hayatı sonlandırandır. Kur'an'da Allah'ın hayat sahibi ölümsüz olduğunu belirten birçok ayet-i kerime⁹⁰ mevcuttur.

Hayat sıfatı, ilim, irade, kudret gibi kemâl sıfatların varlık sebebidir ve anlamlarını içerisinde barındırır. Bu sıfatların sahibi bir zâtın, hayat sahibi olması zarurîdir. Çünkü ölü bir varlığın ilim, irade ve kudret gibi kemâlâtın sahibi olacağı düşünülemez. Nitekim hayat olmadan ne ilmin ne iradenin ne de yaratmanın bir anlamı olmaz.

1. 3. 3. 2. İlim

Sözlükte ilim, “bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek” demektir. İlahî bir sıfat olarak “Allah'ın gerek duyular âlemine gerekse duyu ötesine ait bütün nesne ve olayları bilmesi” diye tanımlanabilir.⁹¹ Allah, olmuşu, olanı, olacağı, geçmiş, geleceği, gizliyi, açığı, kısaca her şeyi bilir. O'nun ilmi yaratıkların ilmüne benzemez, artmaz ve eksilmez. O, ezelde her şeyin nasıl olacağını bilir. İlim sıfatının zıddı olan bilgisizlik, cehalet, gaflet ve unutkanlık Allah hakkında muhaldir. Çünkü bunlar noksanlık alâmetidir. Allah ise tüm noksan sıfatlardan münezzehtir.⁹² Nitekim Kur'an'da birçok ayette tekrar edilen ⁹³ “إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ” “Şüphesiz Allah, âlimdir (her şeyi bilendir), habirdir (her şeyden haberdardır); ⁹⁴ “وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” “Allah, her şeyi bilendir.” ifadeleri Allah'ın ilim sıfatına sahip olduğunu belirtir.

Allah'ın ilim sıfatıyla muttasıf olduğu hem akli hem de nakli delillerle ispat edilmektedir. Âlemde görülen sonsuz güzellik, tertip, nizam ve ahenk, onun yaratıcısı olan Allah'ın engin ve sonsuz ilminin açık delilidir. Nasıl ki gördüğümüz güzel bir yazı, resim gibi sanat eserleri onların yapıcısı ve yazıcısının sanata ne kadar vakıf, gösteriyor ve o konudaki bilgisine delalet ediyorsa, şüphesiz en güzel ve

⁹⁰ 2/Bakara, 255; 3/Al-i İmran, 2; 20/Taha, 111; 25/Furkan, 58.

⁹¹ Yusuf Şevki Yavuz, “İlim”, *DİA*, c. 22, s. 108.

⁹² Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 234.**

⁹³ 31/Lokman, 34; 49/Hucurat, 13.

⁹⁴ 2/Bakara, 231; 33/Ahzab, 54; 49/Hucurat, 16; 58/Mücadele, 7.

mükemmel bir şekilde yaratılmış olan bu âlem de onu yaratanın ilim ve kudretinin sonsuz olduğuna delalet eder. Zira bir şeyin mükemmel olarak yaratılması, o şeyin daha önce tam olarak bilinmesini gerektirir.⁹⁵ Bilgi olmadan kâinatın mükemmel bir şekilde yaratılması mümkün değildir. Dolayısıyla Allah ilim sıfatıyla muttasıftır.

1. 3. 3. 3. Sem’i

Sem’i, sözlüklerde “*işitmek, duymak, duyurmak; anlamak, arzu ve dileği kabul etmek*” manalarındaki sem’ kökünden türemiş bir sıfat olup “*işiten*” demektir. Allah’ın subuti sıfatları içerisinde yer alan bu sıfatı veya ismi, “*işitmeye konu teşkil eden her şeyi işiten, işittiren, dua, ibadet ve niyazları kabul eden*” manalarını içermektedir. Sem’ kavramı çeşitli fiil kalıplarıyla elliye aşkın ayette Allah’a nispet edilmiş, Tirmizi ve İbn-i Mace’nin Esmâ-i Hüsnâ listelerinde yer almıştır.⁹⁶

İşitme ve duyma insanlar için düşünüldüğünde sınırlı, hâdis ve ancak bir aracı sayesinde yani kulaklar sayesinde gerçekleşir. Allah için işitme, duyma söz konusu olduğunda bu, ezeli, tam ve mükemmel ve aracısız olarak gerçekleşir. İşitmek, duymamak noksan ifade eden sıfatlardır. Allah ise tüm noksan sıfatlardan beri olduğu için bu tür nitelikler O’nda bulunmaz. Allah’ın işitmesinden hiçbir şey gizli kalmaz. Şu örnek O’nun bu sıfatını anlatır: Allah, karanlık bir gecede, kara bir taşın üzerindeki kara karıncayı görür ve ayak seslerini işitir. Allah’ın gizli-açık her şeyi işitmesini ifade eden semî (işitme) sıfatı, mahiyeti ve işleyişi bakımından insanlık tecrübesinin dışında bulunur. Çünkü O’nun zatını ve sıfatlarının mahiyetini tam anlamıyla kavramak biz insanlar için mümkün değildir.

⁹⁵ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 235.**

⁹⁶ 2/Bakara, 127, 137, 181, 224, 227, 244, 256; 3/Al-i İmran, 34, 35, 38, 121; 4/Nisa, 58, 134, 148, v.d. Hadisler için bkz. Tirmizi, “Deavat”, 83; İbn-i Mace, “Dua”, 10, 11; Isfahani, **a.g.e., ss. 749-751**; Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e., s. 276**;

1. 3. 3. 4. Basar

Basar; “görmek, bilmek, sezme; görme duyusu, göz”⁹⁷ manalarına gelir. Allah’ın subuti sıfatlarından biri olarak basar; gizli ve aşikâr her şeyi bütün özellikleriyle idrak edip görmesini ifade eder. Allah’ın ezeli ve ebedî kemal sıfatlarındandır. Allah’ın ittip görmesine, uzaklık-yakınlık, gizlilik-açıklık, karanlık-aydınlık gibi mefhumlar bir engel teşkil edemezler. O, içimizdeki fısıltılar, kalpten ve gönülden yaptığımız dualar işitir. Hikmetine uygun şekilde karşılık verir. Allah’ın Basîr, yani, her şeyi en iyi gören olduğu, Kur’an’da defalarca zikredilmiştir. Basar kemâl sıfat olduğundan, zıtları olan âmâlık (görememek) Allah hakkında muhal olan noksan vasıflardandır.

Allah, mahlûkatın idrak ettiği ve edemediği her şeyi bütün inceliklerine varıncaya kadar görür. Allah’ın görmesi insanın görmesinden farklıdır. İnsanın görmesi göz aracılığıyla ve belli şartlar dâhilinde mümkündür, hâdis ve sınırlıdır. Allah’ın görmesi ise kadimdir ve O, hiçbir aracıya ihtiyaç duymadan tam ve mükemmel olarak her şeyi görür.

1. 3. 3. 5. İrade

İrade; kelime olarak “istemek, dilemek” anlamlarına gelip “bir zorunluluk söz konusu olmaksızın yapılması veya yapılmaması mümkün olan bir hususta iki taraftan birini tercih etmeyi gerektiren nitelik” olarak tanımlanır. Kur’an’da irade hem insanlara hem de Allah’a nispetle kullanılmıştır.⁹⁸ İrade bir sıfat olarak insana nispetle kullanıldığında sınırlı, hâdis ve mukayyed gibi özellikleri taşırken; Allah’a nispetle kullanıldığında sınırsız, kadim ve mutlaktır. O’nun iradesini cebir altına alacak hiçbir şey olmadığı gibi iradesi mümkün olan her şeye şamildir.⁹⁹ Allah’ın

⁹⁷ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 40-41.

⁹⁸ İnsanın iradesi için bkz.41/Fussilet, 40; Allah’ın iradesi için bkz. 14/İbrahim, 27; 5/Maide, 1.

⁹⁹ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 157-158.

dilediği her şey olur, dilemediği hiçbir şey olmaz. Ne varsa O'nun iradesi ile hikmetine uygun olarak, takdirine ve yaratıkları içindeki hükmüne mutabık olarak meydana gelir. Allah dilediğini geri çeviren yoktur. O'nun muvaffak kılması ve dilemesi olmadan hiçbir kul için kötülükten kaçış ve itaati kazanmak mümkün değildir. Bütün yaratıklar bu âlemdeki bir zerreyi Allah'ın iradesi dışında bir kere hareket ettirmek yahut durdurmak isteseler buna güç yetiremezler ve iradesi hilâfına bir iradeye sahip olamazlar.¹⁰⁰

Allah'ın iki türlü iradesi vardır: Birincisi tekvini irade, ikincisi de teşrii iradedir. Tekvini irade, bütün yaratıkları kapsamına alan iradedir. Herhangi bir şeye taalluk ettiği zaman o şey mutlaka meydana gelir. *“Bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sözüümüz sadece "ol" dememizdir. O da hemen oluverir.”*¹⁰¹ ayetinde söz konusu olan irade, tekvini iradedir. Dini irade de denilen Teşrii irade ise, Allah'ın bir şeyi sevmesi ve hoşnut olması, muhabbet ve rıza göstermesi manasındadır. Allah'ın bu manadaki iradesi ile dilemiş olması, o şeyin ortaya çıkmasını gerekli kılmaz. *“Şüphesiz ki Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarına yardım etmeyi emrediyor (irade ediyor)...*¹⁰² Ayetindeki irade teşrii iradedir.¹⁰³

1. 3. 3. 6. Kudret

Allah'ın zatı hakkında vacip olan subuti sıfatlardan biri de kudrettir. Kudret sıfatı, Allah'ın sonsuz güç sahibi olması ve imkân dâhilinde olan bütün her şeye irade ve ilmine uygun olarak tesir ve tasarruf etmesi anlamına gelir. Kudretin zıddı olan acizlik ise O'nun hakkında düşünülemez. O'nun kudretinin yetmeyeceği bir şey

¹⁰⁰ Ebu Hanife, *Fkh-ı Ekber*, s. 38.

¹⁰¹ 16/Nahl, 40.

¹⁰² 16/Nahl, 90.

¹⁰³ Gölcük ve Toprak, *a.g.e.*, s. 238.

olmadığı gibi O, aciz de değildir.¹⁰⁴ Kur'an'da Allah'ın kudretine işaret eden pek çok ayet-i kerime¹⁰⁵ mevcuttur.

Kudret kavramı “güç yetirmek; ölçüp biçerek planlamak; bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak” anlamlarıyla naslarda kula da nisbet edilmektedir. Bundan başka kuvvet, tâkat, vüs‘ kavramları da ona izâfe edilmiştir.¹⁰⁶

1. 3. 3. 7. Tekvin

“Olmak, meydana gelmek; sonradan olmak” anlamındaki kevn (kiyan) kökünden tef’îl kalıbında türetilmiş bir masdar olup “oluşturmak, meydana getirmek; yaratmak” demektir. Terim olarak “mevcut olmayanı o konumdan varlık alanına çıkarma” diye tanımlanır.¹⁰⁷ Maturidi âlimlere göre tekvin, müstakil, Allah'ın zatıyla kaim, ezeli, subuti bir sıfattır. İcad, tesir, yaratma, ihdas ve ihtira gibi kelimelerle de ifade edilen tekvin sıfatı, yaratmak, rızık vermek gibi fiili sıfatların merciidir.¹⁰⁸ Nesefi'ye göre tekvin, hayat, ilim, kudret, semi ve basar gibi Allah'ın ezeli ve her zaman zatıyla birlikte bulunan (kâim bi zâtihî) bir sıfattır. Tekvin, âlemin ve onun her parçasının var oluş vaktinde yaratılmasıdır. O'na göre bu durum, ezeli irade sıfatının belirli bir düzen ve sıra dâhilinde, var olma vakti geldiğinde, irade olunanlara taalluk etmesine benzer.¹⁰⁹

1. 3. 3. 8. Kelâm

Kelam, Allah'ın zatına ait subuti sıfatlardan biridir. Bu sıfat ile Allah ezeli kelamıyla konuşur ve vahiy yoluyla insanlara emir ve yasaklarını Peygamberler

¹⁰⁴ Gölcük ve Toprak, **a.g.y.**

¹⁰⁵ 3/Al-i İmran, 26; 6/En'am, 17; 16/Nahl, 77; 24/Nur, 45; 30/Rum, 50; 46/Ahkaf, 33.

¹⁰⁶ Bekir Topaloğlu, “Kudret”, *DİA*, c. 26, s. 316.

¹⁰⁷ Topaloğlu ve Çelebi, **a.g.e., s. 311.**

¹⁰⁸ Gölcük ve Toprak, **a.g.e., s. 239.**

¹⁰⁹ Ebu'l-Muin en-Nesefî, **a.g.e., s. 51.**

vasıtasıyla iletir. Allah'ın kelam sıfatı insanlardaki gibi ses harfler cinsinden olmayıp ezeli bir sıfattır. Allah, bu kelam sıfatıyla emredici, nehyedici ve haber vericidir.¹¹⁰

Kelâmın harflerden ve seslerden ayrı olmasının delili şudur. Bir şeye delâlet eden lâfızlar, dillerin değişimine göre de değişirler. O şeyin gerçekliği ise tektir. Buna göre farklılık gerekir. Bir lâfzın bir mana ifade etmesi o lâfzın o manaya konulması ve kavram olmasından dolayıdır. Oysa ifade edilenin özünün ve mahiyetinin konuşanların değişmesine göre değişmesi imkânsız bir şeydir. O halde farklılık gerekir.¹¹¹ Bir şeye verile isim ile o şeyin gerçekliği arasındaki bu farklılık Allah'ın konuşması ile insanların konuşması arasındaki konuşma farklılığını ortaya koymaktadır. Allah'ın kelâmının yani konuşmasının tezahürü harflerden oluşan Kur'an'dır. Yani kelam-ı nefsinin tezahürü kelam-ı lafzidir.

Kur'an hem lâfız hem de mana olarak Allah'a aittir. O, Allah'ın kelâmıdır. Ancak bu lâfız ve manadan müteşekkil olan Kur'an, bir insan lisanı olan Arapça vasıtasıyla Hz. Muhammed (sav)'e gönderilmiştir. Zira Allah ile insan arasında ortak bir işaret sistemi ve ontolojik eşitliğin bulunmaması iletişimin bu ekseninde olmasını gerekli kılmıştır. İletişimin mahiyeti ise esrarını korumaktadır. Çünkü vahiy olayı beşeri deneyime dayalı olmayan sadece vahiy alanın tecrübe ettiği özel bir olaydır ve bu konuda insana az bir bilgi verilmiştir.¹¹² Subuti sıfatları böylece bitirmiş oluyoruz. Şimdi bir diğer başlığımız olan fiili sıfatları açıklayalım.

1. 3. 4. Sıfat-ı Fiiliyye

Allah'ın kendisiyle vasıflanıp vasıflanmaması câiz olan Allah hakkında müspet ya da menfi olarak kullanılabilen yaratma, nimet verme, azap etme, öldürme, diriltme, peygamber ve kitap gönderme, hidayet verme ve delalette bırakma gibi sıfatlardır. Bunlara Sıfat-ı Câize de denir. Fiili sıfatlar haberi sıfatlar gibi Allah'ın zâtının gereği olan sıfatlar değildir. Allah'ın bunlarla vasıflanması vacip değildir.

¹¹⁰ Ömer en-Nesefi, **a.g.e., s. 56.**

¹¹¹ Razi, **a.g.e., s. 60.**

¹¹² Mehmet Murat Karakaya, **a.g.e., s. 27.**

Fiili sıfatların hepsi, Allah'ın kudret, irade ve tekviniyle meydana gelir, Allah'ın tekvin sıfatı bunların kaynağıdır. Fiili sıfatların en önemlilerini beş maddede özetleyebiliriz:

- **Yaratma (Tahlik):** Yaratma Allah'a mahsustur, O'nun mümkün olan her şeyi yaratması da yaratmaması da câizdir. Allah'tan başka her şey yaratılmıştır. Yaratan, yaratmayı tekrar eden ve devam ettiren yalnız Allah'tır.
- **Hidayet Vermek ve Dalalette Bırakmak (İhdâ ve İdlâl):** Allah'ın dilediğine hidayet, dilediğine de sapıklığı yaratması câizdir.
- **Peygamber Göndermek ve Kitap İndirmek (İrsâl ve İnzâl):** Allah-u Tealâ, hiçbir mecburiyet olmaksızın Peygamberler göndermiş ve kitaplar indirmiştir. Bütün bunlar Allah hakkında vacip değil câizdir.
- **Öldükten Sonra Diriltme (Ba's ve Haşr):** Ba's, Allah'ın kullarını öldükten sonra tekrar diriltmesi, haşr ise, onları hesaba çekmek için bir araya toplamasıdır. Allah bunların olacağını haber verdiği için ba's ve haşr gerçekleşecektir. Allah bütün bunları mecburi değil, hür iradesiyle yapmaktadır.
- **Nimet Vermek ve Azap Etmek (Ten'im ve Ta'zib):** Yüce Allah dilediğine nimet verir, dilediğine de azap eder. Bunların hiçbirisi O'nun hakkında vacip değildir. Kur'an'da şöyle buyrulur:

*“O, kimi dilerse mağfiret eder; kimi dilerse azaba uğratar. Göklerin, yerin ve aralarında ne varsa hepsinin mülkü Allah'ındır.”*¹¹³

Mülkün sahibi O olduğuna göre mülkünde dilediği gibi tasarruf eder.¹¹⁴ Bu sıfatlar Allah'ın yaratması sonucunda mahlûkat üzerinde kendini gösteren sıfatlardır. Bu bölümde Allah'ın zatıyla ilgili özellikleri bildiren haberi sıfatlar hakkında kısa bilgiler verelim.

¹¹³ 5/Maide, 18.

¹¹⁴ Gölcük ve Toprak, a.g.e., s. 243-244.

1. 3. 5. Sıfat-ı Haberiyye

Tezimizin temelini ihtiva eden bu grup ayet ve hadislerde bildirilmiş olup Allah'ın zatına nispet edilen yed (el), vech (yüz), istivâ (oturmak), ayn (göz), mecî ve eta (gelmek), kabza (avuç), ısbâ (parmak), kadem (ayak) gibi sıfatlardır.

Allah'ın isim ve sıfatlarının nas yoluyla sabit olduğu halde bu sıfat grubuna “haberi” denmesinin nedeni, sözlük anlamlarıyla yaratılmışlık özelliği taşımış olmalarıdır. Öyle ki, ayet ve hadisle sabit olmasalardı zat-ı ilahiyyeye izafe edilmeleri düşünülemezdi. Naslarda varid olup da sözlük manaları açısından yaratıklara özgü özellikler taşıyan sıfatları hiçbir işleme tabi tutmadan Allah'a nispet etmekte sakınca görmeyen sayıları pek az müşebbihe mensupları bir yana âlimlerin büyük çoğunluğu bu tür kavramları te'vile tabi tutmuştur. Selefiyye “yaratılmışlara benzememek şartıyla zat-ı ilahiyyeye mahsus vech, ayn, yed” demek suretiyle “icmalı te'vil”e gitmiş, diğer âlimlerde kendi yöntemleri çerçevesinde haberi sıfatları te'vil etmişlerdir.¹¹⁵

Bu bölümdeki haberi sıfatlarla ilgili açıklamalarımıza bu kadarıyla iktifa ediyoruz. Geniş açıklamaları üçüncü bölümde yapacağız.

¹¹⁵ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 279.

2. BÖLÜM

KUR'AN TERCÜMELERİNDE YÖNTEM SORUN

2. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde konu ile ilgili kavramlar hakkında kısa tanımlar verildikten sonra genel olarak herhangi bir tercümenin genel ilkeleri ve tercüme yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilecektir. Daha sonra Kur'an'ın Sistematiği ve üslup özelliklerinin neler olduğu açıklanacaktır. Daha sonra Kur'an'ın tercümesine olan ihtiyacın olup olmadığı konusu ele alınıp Kur'an'ı tercüme ederken dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilecektir.

2. 1. 1. Tercüme

Tercüme, Arapça “terceme” fiilinin masdarı olan “tercemetün” kelimesinin Türkçede kullanılan şeklidir. Sözlükte; “bir dili diğer bir dile aktarmak”¹, “açıklamak, tefsir etmek; bir metni bir dilden diğerine çevirmek; bir kimsenin hayatını anlatmak” anlamlarına gelir.² Tercüme ve çeviri eşdeğer kavramlar olmamakla birlikte yakın anlama gelen sözcükler olduğu için biz bu başlıkta bazen tercüme bazen de çeviri kavramını kullanacağız.

Genel anlamda tercüme, sözün bir dilden başka bir dile nakledilmesidir. Sözü bir dilden başka bir dile nakletmenin manası ise; onun anlamını, başka bir dildeki kelimelerle ifade etmektir. Bu yapılırken, birinci dildeki sözlerin tüm mana ve maksatlarına bağlı ve sadık kalınacak, tercüme buna bağlı olarak yapılacaktır. Öyle ki, birinci dildeki bütün manalar, aynen ya da yakın anlamıyla diğer dile

¹ İbn-i Manzur, **a.g.e., c. 5, s. 426.**

² Erdiñç Ahatlı, “Terceme”, *DİA*, c. 40, s. 483.

aktarılabilmektedir.³ Oysa bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken ifade ve metinlerin manalarını ve inceliklerini tam olarak aktarmak mümkün olmamaktadır. Çünkü gerek dillerin kapasite, yapı ve edebi sanatlar yönünden denk olmayışı, gerekse de mütercim kapasitesinin yetersizliği, tam bir tercümenin ortaya konmasını son derece zorlaştırmaktadır. Bu zorluk, çevrilecek metnin niteliği ve edebi üslubunun üstünlüğü oranında daha da büyür. Bu sebeple, tercüme edilen metnin lâfızlarından veya manalarından ya da her ikisinden bazı fedakârlıklarda bulunmak kaçınılmaz olur. Zira mütercim ile tercüme dilinin eksikliğinden kaynaklanan engellerin bulunmayacağı durumlar olsa bile, dillerin ve dilleri konuşan kimselerin kendilerine has bir anlatım ve üslupları, duygu ve heyecanları vardır ki bunların başka dillerde kelime ve ifadelerle anlatılması mümkün değildir.⁴

Dillerin dili olan⁵ çeviri faaliyetinin ilk kez ne zaman yapıldığını bilmek oldukça zordur. Ancak bunun tarihi insanlığın tarihi kadar eskiye götürülebilir. Geniş anlamda baktığımızda çeviri tarihini insanın varoluşundan itibaren evreni kavramaya çalışmasıyla özdeşleştirmek mümkündür. Çünkü çeviri edimi yazılı ya da sözlü bir dönüştürme işleminin dışında insanın dünyasını anlama ve anlamlandırma sürecinin de bir parçasıdır. İnsanın doğasına özgü olan bu yetinin, insanın soyut düzlemde imgelerle düşünmeye başladığı zamandan itibaren varlığını sürdürmekte olduğu söylenebilir. Bu bağlamda mağara duvarlarına çizdikleri resimlerle başkalarına bir şeyler anlatmak, kendinden sonra gelen kuşaklara bir ileti, bir deneyimi aktararak düşüncelerini kalıcı kılmak isteyen ilkel insanların yapmış oldukları bu “basit” çizimleri ilk çeviri edimi olarak görmek yanlış olmayacaktır. Çünkü insanların farklı işaretlerle farklı anlamlar oluşturabileceklerini kavramaya başlamalarıyla ilk çeviri olgusunun gündeme geldiğini söylemek mümkündür.⁶ Çeviri faaliyetinin bu ilk basit (homojen) denilebilecek denemeleri sonrasında insanların çoğalmasıyla çevirinin alanı genişlemiş ve çeviri faaliyeti artık daha karmaşık (heterojen) bir yapıya dönüşmüştür.

³ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'an Okulu Yay., İstanbul, 1996, s. 58.

⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yay., Ankara, 2006, s. 7-8.

⁵ Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2011.

⁶ Faruk Yücel, *Tarihsel ve Kuramsal Açısından Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2007, s. 13-14.

İnsanların çoğalması beraberinde dillerin ve kültürlerin farklılaşmasını ortaya çıkarmıştır. Farklı olanı merak etme onu anlamaya çalışma isteği, yabancılığı ortadan kaldırma -Kur'an'daki ifadesiyle (لِتَعَارَفُوا - liteârafu)- amacıyla insanoğlu tercüme faaliyetine yönelmiştir. Genel hatlarıyla tercüme kuramlarının tarihi gelişimine bir göz attığımızda, XX. yüzyıla kadar bu kuramların genel karakterini bir ikilemin tayin ettiğini görüyoruz. Şöyle ki, bir tarafta tercüme konusunda kaynak metnin, onun ait olduğu kültürü, kullandığı dili ve yazarının üslubunu merkeze alan yaklaşım, diğer tarafta ise tercüme metnin, ait olduğu kültürü, kullandığı dili ve çevirmenin üslubunu önceleyen yaklaşım. Daha kısa bir ifadeyle, bu uzun tarih boyunca tercüme, ya kaynak metnin ya da amaç metnin üretilmesinde etkili olan olguların belirleyiciliğinde ele alınmıştır.⁷ Her iki olguyu da istenilen bir şekilde kullanarak doğru ve tam bir tercüme yapmak amaçlansa da çoğu zaman bu mümkün olmamıştır.

Çevirinin genel olarak bir anlamın bir dilden başka bir dile aktarılması olduğunu belirtmiştik. Ancak çeviri tanımındaki kadar basit bir faaliyet değildir. Aksine birçok unsuru içerisinde barındıran karışık bir işlemdir çeviri. Çeviri kaynak dildeki metin ile metnin alıcısı (muhatapı) arasındaki zihinsel ve duygusal iletişimin hedef dilde yeniden üretilmesini kapsar. Başka bir deyişle, çeviride temel prensip, esas metnin onunla ilk defa ve anadilinde karşılaşanlar üzerinde bıraktığı etkinin hedef dilin alıcısı üzerinde de aynen uyandırılabilmesidir. Çeviri literatüründe “metnin eşdeğerliliği” olarak adlandırılan bu ilke metnin içeriğinin düz aktarımından çok iletişim etkisinin de aktarılmasını öne çıkarır.⁸ Başarılı bir çevirinin ölçüsü bu etkinin muhatapın üzerindeki yansımasıyla doğru orantılıdır. Yani çevirmen, kaynak metnin yaptığı etkiyi hedef dile yansıtabildiği düzeyde başarılıdır.

Çeviriyi bir süreç olarak ele alırsak aşamalarını şu şekilde sıralayabiliriz: Kaynak yazar, kaynak metin, çevirmen, çözümleme, yeniden yapılandırma, hedef metin ve hedef okur.⁹ İyi ve doğru bir çevirinin gerçekleşmesi bu aşamaların tam ve

⁷ İbrahim H. Karşlı, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Haziran, 2005), c. 9, s. 235.

⁸ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul, 1999, c. 1, s. XIII.

⁹ Şehnaz Tahir Gürçağlar, *Çevirinin ABC'si*, Say Yay., İstanbul, 2011, s. 30.

doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sürecin başarılı bir şekilde tamamlanmasına bağlıdır. Aksi takdirde eksik ve hatalı bir çeviri ortaya çıkabilir.

Çevirmenin görevi bu doğrultuda tek tek sözcükler ya da tümcelerden çok metinleri çevirmektir. Sözcüklerin ya da tümcelerin önemini azımsamak anlamına gelmez bu. Nitekim tek bir sözcüğün ya da tümcenin bütün bir işlevi kazandığı durumlar yok değildir. Bununla birlikte başarılı çeviri, çevrilmesi söz konusu olan metinle ilgili birtakım iletişimsel özelliklerin yakından tanınmasıyla gerçekleşir.¹⁰ Diğer bir deyişle iyi bir çeviri ancak çevirisi yapılacak kelimelerin iletişim dilinde hangi anlamlara tekabül ettiğini bilmekle mümkün olabilir. Bu da o toplumun kültürel özelliklerini iyi bilmesi ile gerçekleşebilir.

Çevirmen, kaynak metni kendi zihinsel çerçevesinden yola çıkarak okuyacak ve yorumlayacak, hedef metni yapılandırırken de yine hedef kitlenin ve hedef dilin gereksinim ve beklentilerini, hedef kültürün koşullarını göz önünde bulundurarak ilerleyecektir. Bu nedenle çeviriyi kültürden ayırmak olası değildir. Çeviriler bir boşlukta üretilmez, onları üreten insanlar ve bu insanların içinde yaşadıkları bir toplum, kültür ve zaman vardır. Bütün bunlar bize çevirinin kültüre ve zamana bağlı bir olgu olduğunu gösterir.¹¹ Kaynak metnin tüm bu özellikleri göz önünde alınmadan yapılan bir çeviri ise eksik bir çeviridir.

Her şeyden önce çeviri işini yapacak çevirmen ya da diğer ifadeyle mütercimim bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bunların birincisi belki de en önemlisi kaynak ve hedef dili tam olarak bilmeli ve bu dillere hâkim olması gerekmektedir. Burada dile hâkimiyet sadece söz konusu dillerin gramerini bilme olarak anlamamak gerekir. Dilin kültürel bir olgu olduğunu ve kültürden bağımsız düşünülmemeyeceğini bilmelidir. İkinci olarak çevirmen konuya vakıf olmalıdır. Bu da hem hedef hem de kaynak dil açısından gereklidir. Birinin eksikliği durumunda hayati önem taşıyan bazı kavramların ve terimlerin anlaşılmasına dolayısıyla yanlış aktarılmasına yol açar. Diğer bir önemli nokta da çevirmenin sabırlı olmasıdır. Çünkü çeviri sabır gerektiren bir iştir. Bazen bir tek cümlenin, hatta kelimenin anlamını doğru aktarabilme duyarlılığı çevirmenin, önceden tahmin edemediği kadar

¹⁰ Akşit Göktürk, **a.g.e., s. 17.**

¹¹ Şehnaz Tahir Gürçağlar, **a.g.e., s. 32.**

uzun sürebilir. İyi bir çevirmen böyle bir zorluk karşısında emin ve tatmin olmadığı bir biçimde çevirmekten kaçınmalıdır.¹² Mütercimim yaptığı tercüme içine sinmeli, kaliteli ve anlaşılır bir formda olmalıdır. Tercümenin amacının metnin anlaşılması olduğu göz önüne alındığında anlaşılır bir tercüme yapmanın ne kadar önemli olduğunu ayrıca belirtmemize sanırım gerek yoktur.

Tercüme her şeyden önce öznel bir eylemdir. Tercüme yaparken kullanılan yöntem ve seçilen kelimeler mütercimim duygu ve düşünceleriyle yakından ilgilidir. Dolayısıyla bir metnin başka bir dile çevrilmiş hali asla metnin kendisi ya da aynısı değildir. Bu anlamda çeviri daima bir yönüyle eksiktir. Bu eksiklik ise dillerin doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü diller belli bir kültür ortamında doğar, büyür ve gelişir. Kelimeler de bu ortamın ürünüdür. Bu yüzden herhangi bir dildeki kelimenin içerdiği tüm anlamları tercüme yapılan dildeki kelime eksiksiz olarak karşılamaz. Bunun nedeni ise kelimeler muhtevasında kültürel ve epistemik unsurları barındırabilir. Tercümenin bu zorluğu karşısında mütercim çeviri yapacağı kelimeyi o dildeki en yakın anlamlı bir kelimeyle karşılama yoluna gitmelidir.

Çeviri etkinliğinde karşılaşılan zorluklardan biri de metinde eşdeğerliliğin sağlanmasıdır. Eşdeğerlilik kaynak metindeki ifadeleri hedef dile aynen aktarmak ve anlamın kayba uğramamasıdır. Diğer bir deyişle kaynak metindeki metnin okuyucuda bıraktığı etkiyi hedef dilde de uyandırabilmektir. Tercümenin doğası gereği bu kanaatimizce pek mümkün görünmemektedir. Aslında eşdeğerliliğin çeviri de sağlanıp sağlanamayacağı ya da hangi oranda sağlanacağı bir tartışma konusu olmuştur. Çevirinin ilk dönemlerinden itibaren mahiyeti konusunda tartışılmaya başlanmış ve bu tartışma halen devam etse de insanlar aynı dili paylaşmadıkça her açıdan eşdeğerliliği sağlamak mümkün gözükmemektedir. Metnin eşdeğerliliğinin hangi ölçüde sağlanabileceği dilbilimciler arasında tartışmalara konu olmuşsa da herhangi bir çeviride hedefin bu olduğu kuşkusuzdur. Başta şiir olmak üzere bütün sanat metinlerinde dil ile anlatım sanatçıya ve metnin içinde üretildiği dile özgü estetik örgü içinde kurulmuş olduğu için bu tür metinlerde eşdeğerliliğin sağlanması,

¹² Hasan Boynukara, “Çeviri: Nasıl, Nereye Kadar”, *Kur'an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, (Mayıs, 2001), s. 377.

tam olarak mümkün olmadığı söylenebilir.¹³ Çünkü edebi metinler bazen yazıldığı dillerde bile zor anlaşılan yazı türleridir. Ayrıca edebi metinler yazıldığı dilin kültürüne ait birçok kelimeyi içerisinde barındırır. Dolayısıyla edebi metinlerin tercümesinde eşdeğerliliğin sağlanması diğer türlere oranla daha zor hatta imkânsızdır.

Yaşanılan bu zorluğun yanında tercüme, pek çok sorunu da bünyesinde barındıran yorucu bir uğraştır. Tercüme yaparken yaşanan temel zorluklardan biri, iki dilin sözcük varlığının farklı değerdeki özellikleridir. Dillerin deneyim verileri farklı olduğuna göre sözcüklerin de farklı değerleri olması doğaldır. Örneğin; birbirlerinden farklı anlam alanlarına giren kimi sözcükler eşanlamlıdır, fakat eşdeğerli değildir. Mütercim bu farklılıkları, sözcüklerin üretildiği iletişim durumlarından ve bağlamlardan kavramaya çalışmalıdır.¹⁴ Sadece o dili iyi bilmekle tercüme tam olarak gerçekleşmez. Metnin bahsettiği konu, üretildiği alan, ortam ve zaman hakkında mütercim bilgi sahibi olmalıdır.

Bu açıdan bakıldığında kelimeler, onlara yüklenen manaların taşıyıcısı durumundadırlar. Bir dildeki metin ya da söz, taşıdığı mana açısından olduğu kadar, o anlamı yüklenmiş bulunan kelimelerin seçilip kullanılmaları açısından da onu söyleyene aittir. Bu sebeple yapılacak tercümede, hem ibâre sahibinin kullandığı kelimelerin hem de vermek istediği fikirlerin karşılık bulması gerekir. İdeal olan da budur. Ancak bu çoğu kez mümkün değildir. Her şeyden önce diller kelime dağarcığı bakımından farklı kapasitelere sahiptir. Ayrıca bir dildeki bir kelimenin, tek başına birden fazla anlam taşıyabilmesi, dahası, dillerin edebi sanatlar açısından birbirinden farklı oluşu ideal bir tercümenin önündeki başlıca engellerdir. İşte bu tür engeller, tercüme sırasında, bazen asıl metnin ya lafızlarından ya da manalarından fedakârlıkta bulunmayı gerektirmektedir.¹⁵ Amacın manayı en iyi yansıtabilmek olduğunu düşündüğümüzde bu gerekli bir durumdur. Çünkü kaynak dildeki bir ifadenin anlamını hedef dilde aynen aktarabilmek mümkün olmadığı takdirde manayı ona yakın olarak en iyi yansıtan bir ifadenin kullanılması gerekir. Bunu yapmak

¹³ Muhammed Esed, **a.g.y.**

¹⁴ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri – "Aziz Kur'an" ve "İnsanlığa Son Çağrı" Örneği-*, Rağbet Yay., İstanbul, 2007, s. 17-18.

¹⁵ Halil Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, TDV Yay., Ankara, 2006, s. 4-5.

kanaatimce metindeki ifadeyi hiç çevirmeyip olduğu gibi adeta suya sabuna dokunmadan diğer dile aynen aktarmaktan daha iyidir.

Bir dilin bütün detaylarıyla, bilinmesi ve öğrenilmesi mümkün değildir. Her dilin kendine özgü mecazı, kinayesi, deyimi, terimi ve atasözleri vardır. Bu doğrultuda her dilin bir cümle yapısı ve bir dil mantığının olduğu unutulmamalıdır. Sonuç olarak tercüme yapılırken her dil kendi yapısı ve dil mantığı içerisinde düşünülmeli, o dile özgü kelime türleri göz ardı edilmemelidir.

Tercüme olayında karşılaşılan zorluklardan biri de kültürel engellerdir. Bunu gidermenin en önemli yollarından biri, mütercim, tercüme ettiği dilin konuşulduğu ülkeyi, konuşucularını, geleneklerini dahası uygarlıklarını bilmesinden geçer. Ancak bu şekilde doğru bir tercüme yapılabilir. Bu doğrultuda kültürel farklılıklar, dilsel yapı farklılıklarından çok daha önemli bir sorundur. Çünkü tercüme yapılırken, bir dilden diğer bir dile değil, bir kültürden diğer bir kültüre, hatta bazen bir uygarlıktan diğerine geçiş yapılmaktadır. Dolayısıyla tercüme işini zorlaştıran yalnızca dilsel farklılıklar değil, asıl zorlaştıran dünya görüşlerinin, dünya deneyimlerinin farklılığıdır.¹⁶ Bu önemli sayabileceğimiz farklılığı daima göz önünde bulundurması gereken mütercim metni bu doğrultuda tercüme etmelidir.

Bütün bu bilgiler ışığında herhangi bir metin tercüme edilmek istendiğinde bu, iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan biri harfî (lâfzî) tercüme diğeri ise manevî (tefsiri) tercümedir.

2. 1. 1. 1. Harfî (Lâfzî) Tercüme

Harfî tercüme; kaynak dildeki bütün edebi sanatlara riayet ederek kelimelerin birbirine uyumlu olması koşuluyla kaynak dildeki kelimeleri hedef dildeki yakın anlama gelebilecek kelimelerle ifade etmektir.¹⁷ Bu tanımda dikkati çeken nokta tercümenin yakın anlama gelebilecek kelimelerle hedef dilde ifade edilmesidir. Harfî

¹⁶ Zülfikar Durmuş, a.g.e., s. 17.

¹⁷ Hidayet Aydar, a.g.e., s. 58.

tercüme de olsa kelimelerin birebir tercümesi yapılamamaktadır. Çünkü hedef dil kaynak dili her zaman karşılamayabilir. Bu zorluk özellikle edebi metinlerin tercümesinde ortaya çıkmaktadır.

Bu çeşit tercümenin temel zorluğu, harfi ya da sözcüğü sözcüğüne çeviri işlemidir. Bu tercüme tekniği ve işlemi aslında “aldatıcı” bir yaklaşım olup, ancak bilimsel terminolojiler gibi tümel özellikler taşıyan ve bildiriye belirginleştirmek için kullanılan terimlere uygulanabilir. Bu noktada kelimelerin birbirleriyle örtüşmedikleri akıldan hiç çıkartılmamalıdır. Ancak bir dildeki bildiriye diğerine aktarırken, anlamsal değeri yakalamak için elbette sözcükler derinlemesine incelenecektir; yan anlamsal özellikleri göz önüne alınacaktır. Yalnız sözcükler üzerinde tek tek yoğunlaşmakla harfi tercüme yapılmış olamaz. Bir metni çözmek, ancak sözcüklerin ne demek istediğini ve taşıdıkları anlamı çözmekle gerçekleşir. Bu yöntemle, tercüme edilecek düşünce ve anlamın diğer dilde dengi aranacak ve anlamsal eşdeğerde başka bir söylem üretilecektir.¹⁸ Diğer bir anlatımla mütercim tercüme yaparak yakın anlamlı kelime ve söz dizgeleriyle adeta metni yeniden üretecektir. Tabi bunu yaparken kaynak metne bağlı kalmayı göz ardı etmemeli ve tercümeyi mümkün olduğunca metne sadık kalarak yapmalıdır.

Yöntem olarak harfi tercümenin, edebi türlerin tercümesinde yeterli olması imkânsızdır. Çünkü edebi bir metinde dilin bütün imkânlarından yararlanarak sanat eseri ortaya konmaktadır. Sanat eseri bir metni farklı bir dile tercüme edildiğinde aynı edebi özellikleri, aynı orijinalliği ve insanlar üzerinde bıraktığı aynı etkiyi koruması imkânsızdır. Kur'an'ın tercümesinde de bu yöntem kullanıldığında aynı durum geçerlidir. Harfi tercüme ile Kur'an tercüme edildiğinde kendine has belâğât ve i'caz özelliklerini kaybedeceği kuşkusuzdur. Harfi tercüme tekniğiyle kaynak metindeki sanatsal üslup sınırlı bir oranda da olsa hedef metne yansıtılabilmektedir. Ancak manevi tercüme de bu sanatsal özellik neredeyse tamamen kaybolmaktadır. Bunun yanında kaynak metindeki anlam hedef dile aktarılırken manevi tercüme tekniği lafzi tercüme tekniğinden daha iyi yansıtılabilmektedir.

¹⁸ Zülfikar Durmuş, a.g.e., s. 18.

2. 1. 1. 2. Manevi (Tefsiri) Tercüme

Nazmında ve tertibinde aslına benzemesi gözetilmeyen şerh ve açıklamalarla yapılan tercümedir. Bu tercümedeki gaye, metindeki mana ve gayelerin güzel bir şekilde ifade edilmesidir. Bu tercüme yapıyor kimse, cümlelerin delâlet ettiği manayı diğer dilde de aynı şekilde ifade edecek bir şekilde anlatmasıdır. Görüldüğü gibi, tefsiri tercüme harfi tercüme gibi zor değildir ve ondaki ağır şartları ihtiva etmemektedir.¹⁹ Mütercimlere sağladığı bu kolaylık sebebiyle olmalı ki bazı istisnalar dışında tercüme faaliyetleri genelde bu yöntem ile yapılmaktadır.

Tefsiri tercüme diğer bir anlatımla metin ya da sözün ifade ettiği anlamları bir başka dille ifade etmek, açıklamaktır. Bu tür tercümede, asıl sözdeki bütün anlam inceliklerinin, üslup, tertip özelliklerinin tümüyle aktarılması gibi bir amaç güdülmez, orada verilmek istenen fikir ve bilgilerin topluca aktarılmasına çalışılır. Böyle bir tercüme anlayışı, söz kalıplarında hareket imkânı ve serbestlik sağlaması açısından daha elverişlidir.²⁰ Manayı esas alarak daha anlaşılır kılmak için metne bazı kelimeler eklenebileceği gibi metinden karışık ifadeler çıkarılabilir. Bu yönüyle mütercime serbestlik sağladığı gibi metnin kolayca okunup anlaşılmasına faydası vardır.

Türkçe olarak yazılmış olan Kur'an tercümelerini, kesin olarak harfi ya da manevi tercüme türlerinden birine sokmak zordur. Hemen hemen bütün tercümelerin "meal" olduğunu belirtip, kapağında da bu isim zikredildiği, mütercimlerimizle Kur'an'ın harfi tercümesinin imkânsızlığı itiraf edildiği halde, her nedense tercümelerdeki ayetlerin büyük bir kısmı bu yolla tercüme edilmiştir. Mütercimlerimiz, Kur'an'ın metnindeki, nazım ve nizama bağlı kalmaya kendilerini adeta mecbur hissetmişler, bunun içinde kendilerini hayli zorlamışlardır. Özellikle Elmalılı Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay, mümkün olduğunca tercümelerinde kelimelerin Arapçadaki dizilişlerine riayet etmeye çalışmışlardır. Diğer mütercimlerimizde her kelimeye mana vermeye kalkışmışlar, sonuçta, anlaşılması zor hatta bazen imkânsız, zaman zaman da hatalı ibareler, ifadeler ve cümlelerden

¹⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara, 2009, s. 217.

²⁰ Halil Altuntaş, *a.g.e.*, s. 5-6.

oluşmuş edebi zevk ve estetikten uzak tercümelemler ortaya çıkmıştır ki bunlar okuyucuyu -özellikle bu konuda- tatmin edememektedir.²¹ Sadece belli bir birikime sahip kimselerin değil geniş okuyucu kitlesinin rahatça okuyup anlayabileceği ve Kur'an'ın mesajını doğru bir şekilde aktaracak bir meale ihtiyacımız vardır. Bunun için de doğru yöntemin kullanılması gerekir.

Mademki çeviri temelde anlama-yorumlama çabasıdır ve mademki Kur'an çevirisinde temel amaç Arap dilinin kalıplarıyla sunulan ilâhi mesajın bir başka dile olabildiğince açık ve anlaşılabilir şekilde aktarılmasıdır, o halde mealde bu amaca ulaştıracak yöntem kullanılmalıdır. Bizce bu yöntem “manevi (tefsiri) tercüme” den başkası değildir. Çünkü tefsiri tercümede lâfzın dar kalıplarına sıkışmışlıktan kurtulma, manayı vuzuha kavuşturma ve hedef dile daha güzel biçimde aktarma imkânı vardır. Kuşkusuz bütün bu imkânlar çevirinin aslında bir yorum faaliyeti olduğuna işaret eder.²² Bu tür tercüme tefsir kadar geniş açıklamalara imkân vermez. Ancak metni daha anlaşılır kılmak için ayrıntılı açıklamalara imkân verir.

2. 1. 2. Tefsir

Tefsir, (فسر; f-s-r) kökünden mübalağa yoluyla türemiş bir kelime olup sözlükte; “akılla idrak edilen bir anlamı açığa çıkarmak/izhar etmek”²³, “lafzın üzerinde derinlemesine düşünerek istenilen manayı ortaya çıkarmak”²⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Kavram olarak ise; Kur'an'ın kelime, terkip ve cümlelerinin ne anlama geldiğini açıklamak ve üzerinde düşünülmesi gereken garib lâfızlardan kastedilen manayı açığa çıkarmaktır.²⁵ Ancak bu kelime ilmi olarak sadece Kur'an için değil, diğer alanlarda da kullanılmıştır.

²¹ Hidayet Aydar, a.g.e., s. 272.

²² Mustafa Öztürk, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008, s. 49.

²³ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 636.

²⁴ İbn-i Manzur, a.g.e., C: 6, s. 3412.

²⁵ İsmail Cerrahoğlu, a.g.e., s. 214; İsmail Karagöz, a.g.e., s. 642.

Tefsir, bir disiplin olarak Kur'an ayetlerinin kastettiği anlamları açıklamakla görevlidir. Bu açıklama süreci, Kur'an'ın anlaşılması yolunda ilk ve en önemli adımdır. Bu disiplinin öncelikli amacı vahyin ilk muhataplarına iletildiğinde kastettiği manaları belirlemektir. Bu bağlamda müfessirin görevi dil biliminin metot ve verilerini kullanarak Kur'an ayetlerinin zahiri manalarını vermektir.²⁶ Sonuçta Tefsir bir yorumlama işi olduğu için müfessir ayetleri açıklarken bu yolla kendi görüş ve düşüncelerini de aktarmaktadır.

Tefsir ve tercüme anlam olarak birbirine yakın kelimelerdir. Bu iki kavram da Allah'ın insanlığa hidayet, rahmet ve şifa olarak indirdiği Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bunu dikkate alan bazı âlimler, -az önce tercümenin bir türü olarak ifade ettiğimiz şekliyle- iki kelimeyi birleştirerek “tefsiri tercüme” adı verilen bir kavram oluşturmuşlar ve böylece Kur'an'ı hem tefsir hem de tercüme etmek istemişlerdir. Aynı zamanda bu yöntemle hem tercümedeki yetersizlik ve eksikler giderilmiş olacak hem de tefsirdeki fazlalıklar atılmış olacak ve böylece kısa, anlaşılır ve okunması kolay bir “tefsiri tercüme” ortaya çıkacaktır.²⁷ Bu düşünce ile tefsiri bir tercüme yapmak okuyucu için bakıldığında kolaylık açısından tefsirden; daha iyi anlaşılması bakımından mealden daha isabetlidir.

Bu ve daha önceki açıklamalardan anlaşıldığı üzere tercüme ve tefsir kavramları açıklamak, izah etmek anlamlarında birleşmektedir. Ancak tercüme ve tefsirin birbirinden ayrılan yönleri de mevcuttur. Bu yönleri tek tek saymak konuyu uzatacağından biz bu bilgileri vermeyi yeterli görüyoruz.

2. 1. 3. Te'vil

Kelime olarak “*aslına dönmek*” anlamına gelen te'vil (تَوَلَّى; e-v-l) kökünden türemiştir. Te'vil kavramının anlamı hakkında âlimlerin farklı tanımlar ortaya koyması bu konuda aralarında bir görüş birliği olmadığını göstermektedir. Tanımlara

²⁶ Zülfikar Durmuş, a.g.e., s. 29.

²⁷ Hidayet Aydar, a.g.e., s. 64.

baktığımızda te'vil; “bilgi ya da fiil türünden olsun, bir şeyi kendisiyle kastedilen amaca döndürmek” anlamına gelir.²⁸ Diğer bir ifade ile “bir lafza ilk bakışta beliren manayı değil, muhtemel bulunduğu diğer manaları vermek” şeklinde tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda ise bu kelime, “ileride vuku bulacağı haber verilen bir olayın zamanı gelince ortaya çıkıp gerçekleşmesi, sözün tefsir edilip açıklanması ve rüya tabiri” manalarında 17 yerde kullanılmıştır.²⁹ Te'vil kavramı aradan geçen zaman süresince bu kadar geniş bir anlam yelpazesine sahip olmuş farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Kelimeler zamanla anlam kaymasına maruz kalıp ortaya çıktığı ilk anlamdan farklı anlamlara sahip olabilirler. Te'vil kelimesi de birçok anlama sahip bir kelime olup zamanla anlam kayması yaşamış bir kelimedir. Bu kelime, İslâm toplumunun geçirdiği sosyal değişim ve problemlerle birlikte anlam kaymasına, hatta anlam değişmesine uğrayan kelimelerin başında gelmektedir. Özellikle muhkem, müteşâbih ve sıfatlar meselesi ile ilgili tartışmalar, te'vil kelimesi aleyhine bir durum meydana getirerek, tefsir te'vile tercih edilmiştir. Te'vil İslâm düşüncesinde çok istismar edilerek negatif anlam yüklü bir kelime haline dönüşmüştür.³⁰ Bu kelimenin anlamı üzerinde âlimler arasında tartışmalar yaşanmış, özellikle de Al-i İmran Suresi 7. ayetteki anlamı üzerinde bu tartışmalar yoğunlaşmıştır. Ayetin metni ve anlamı şöyledir:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ رِيعٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ
تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا
أُولُو الْأَلْبَابِ

“O, sana Kitabı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih ayetlerin ardına

²⁸ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 99.

²⁹ Topaloğlu ve Çelebi, a.g.e., s. 319.

³⁰ Zülfikar Durmuş, a.g.e., s. 33.

düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, '-Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır' d0erler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.

Bu ayetten anladığımız üzere Kur'an'ın ayetlerini -genel olarak kabul edilen ayırım ile- muhkem ve müteşâbih ayetler olmak üzere iki kısma ayırabiliriz. Muhkem ayetler; anlamında kapalılık bulunmayan, hükmü kesin, okuyanlar açısından açıkça anlaşılabilir anlamları içeren ayetlerdir. Müteşâbih ayetler ise; anlamı kesin olarak anlaşılabilen ya da birden fazla anlama sahip, yoruma açık, okuyanın zihninde farklı düşünceler çağrıştıran ayetlerdir. Müteşâbih ayetler hakkında yorumda bulunmak, hangi anlama gelebileceği üzerinde görüş belirtmek te'vil etmek kavramı ile karşılanmıştır.

Kur'an muhkem ya da müteşâbih ayet şeklinde bir ayırım yapmıştır. Bu ayırım metinleri anlamada zihne hemen yansıyan asıl anlamın, Kur'an'ın bütünüyle ilişkisi sonucunda çıkarılacak diğer anlamların ve bir sürece bağlı olarak ortaya çıkacak anlamların, ayrıca bu ayırımla gayb ve şehadet ayırımındaki anahtar kavramlarla kurulacak ilişki gabya ilişkin Kur'anî metinlerde kullanılan kelimelere farklı anlam yüklenildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu yolla Kur'an metinlerinin anlaşılmasının mümkün olacağı belirtilmektedir. Öyleyse gayb ile ilgili mecazlar mutlak ve görelî anlamda müteşâbih olup, özellikle mutlak gayb ile ilgili olanlar, görülür âlemde yaşayan insan zihnine ve algılama sınırlarına bağlı olarak bilinenden bilinmeyene doğru bir anlam gönderme işlevini yerine getiren tasvir ve sembollerdir. Nitekim insanın idrak gücü dışında kalan âleme ilişkin anlatımlar teşbih, temsil, v.b. lisani vasıtaları içermektedirler.³¹ Bu teşbih ve temsillerin nasıl anlamlandırılması gerektiği konusunda İslâm âlimleri çeşitli görüşler serdetmişlerdir. Bazı âlimler bu kelimelere Kur'an'ın bütünlüğü göz önüne alarak muhkem ayetler çerçevesinde muhtemel manalardan birini vermenin yani kısaca te'vil etmenin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Diğer kısımda yer alanların ise bu kelimelerin te'vil edilmeden olduğu gibi bırakılması gerektiğini savunmuşlardır.

³¹ Nadim Macit, *Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*, Beyan Yay., İstanbul, 1996, s. 43.

Çalışmamızın kapsamı içerisinde meal kavramı da yer almaktadır. Bu yüzden meâlin ne olduğu hakkında bilgi verme gereği hissettik. Şimdi mealin ne olduğu ve diğer kavramlarla ilişkisi hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

Kur'an'ı bütün özellikleriyle başka bir dile aktarmak imkânsızdır ve bu anlamda yapılan her bir Kur'an çevirisi eksik ve hatalı olabilir. Bu yüzden Kur'an çevirilerinde genelde tercüme yerine meal kelimesinin kullanılması bu eksikliği ifade etmek amacını taşımaktadır. Ülkemizde de genelde Kur'an tercümesi yerine "meal" lâfzı kullanılmaktadır. Özellikle son zamanlarda yapılan Kur'an çevirilerin hemen hepsi "meal" diye isimlendirilmişlerdir. Bu yüzden bu kavramı üzerinde biraz durmak ve bu konuda birkaç söz söylemek gerektiğini düşündük.

2. 1. 4. Meal

Meal terimi, özellikle Elmalılı tarafından Kur'an'ı tam manasıyla tercüme etmenin imkânsız olduğu düşüncesinden hareketle eksik ya da kusurlu çeviri anlamında kullanılmış olsa da, gerçekte tefsir ile tercüme arasında bir yerde bulunması hasebiyle "yorum katkılı çeviri" ye de işaret eder. Hâl böyle iken; "Meal" diye isimlendirilen Türkçe Kur'an çevirilerinin çok büyük bir kısmı lâfzi-literal tercüme standartlarına göre hazırlanmıştır. Bir yandan Kur'an'ın lâfzi tercümesinin imkânsız olduğundan söz edilmesi diğer yandan da Kur'an çevirilerinde lâfzi tercümenin adeta bir teamül haline gelmesi, gerçekten ilginç bir durumdur. Söz konusu mealleri hazırlayanlar, galip ihtimâle, Allah'ın kelâmına yorum katma korkusuyla Kur'an metnindeki nazım ve tertibe bağlı kalmaya özen göstermişlerdir. Ne var ki bu uğurda kendilerini epey zorlayarak Kur'an'daki her kelime ve her edatın lâfzi-harfi anlamının çevriye yansıtmaya çalışmışlar, bunun neticesinde de bir kısmı yanlış, çok önemli bir kısmı da edebi zevkten yoksun ve anlaşılması güç ifadelerle dolu metinler ortaya çıkmıştır.³² Meal, Kur'an'ın nazımının eksiksiz bir aktarılışı değil, mütercim, Kur'an'ın nazımından anladığı şeydir. Dolayısıyla hiçbir meal ne

³² Mustafa Öztürk, a.g.e., s. 38.

kadar mükemmel olursa olsun, Kur'an hükmünde değildir. Kur'an lâfzının, okuyanlar üzerinde bıraktığı aynı etkiyi meallerin bırakmaması bu eksikliği kanıtlamaktadır.

2. 2. KUR'ÂN'IN SİSTEMATİĞİ VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Kur'an, Allah tarafından Cebrail aracılığıyla Peygamberimiz Hz. Muhammed'e Arapça olarak vahyedilmiş, mushaflarda yazılı, tevatürle nakledilen, okunması ibadet olan, her yönüyle mucize en son ilâhi kitaptır. Yirmi iki yıllık dönem içerisinde Allah'ın hikmeti ve tebliğ gereği peyderpey inzal olmuştur. Kur'an'ın tanımda konumuz itibariyle dikkat etmemiz gereken nokta O'nun mucize oluşudur. Kur'an, hakikaten, sistematiğiyle, üslubuyla, manasıyla okuyan kişileri hayrette bırakan ve bir benzeri ortaya konulamayan mükemmel bir kitaptır. Kur'an bu özelliğini bir meydan okuma şeklinde: *“De ki: ‘Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.’”*³³ Ayetiyle dile getirmektedir.

Bu meydan okuyuşu karşısında en büyük Arap şairleri ve edipleri âciz kalmışlardır. Bu aciz bırakma Kur'an'ın lafzından ve manasından kaynaklanmaktadır. Çünkü o, Allah kelâmıdır ve eşsizdir. O'nun icazına ve belâğâtına hiçbir dönemde insan gücünün yetişmesi mümkün değildir. Kur'an'ın bu meydan okuyuşu, kıyamete kadar da devam edecektir. Kur'an bu özelliğiyle aynı zamanda Peygamber Efendimizin de en büyük mucizesidir. O, hiçbir edebi türün içerisine girmeyen ve kendine özgü bir üsluba sahiptir.

³³ 17/İsra, 88.

2. 2. 1. Kur'an'ın Sistematiği

Sistem, genel olarak ifade edecek olursak; aralarındaki ilişkiler bulunan ve belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya getirilmiş elemanlardan oluşan bir bütün şeklinde tanımlanır. Kur'an'ın mucize ve her bakımdan mükemmel bir kitap olduğunu belirtmiştik. Nitekim kısa bir zaman içerisinde nazmında, surelerinde, ayetlerinde, kıssalarında, vaaz ve telkinlerinde, emsallerinde, hitaplarında kısacası tüm sistemiyle insanlığı dalmış olduğu bataklıktan kurtarmıştır. Hurafe ve putperestliği benimsemiş, ahlak dışı çirkin davranışlar sergileyen bir toplumdaki her bakımdan örnek bir toplum oluşturmuştur.³⁴ O'nun toplumsal dönüşümü bu kadar kısa zamanda içerisinde mükemmel yakın bir şekilde gerçekleştirmesi nasıl eşsiz bir sistematiğe sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Kur'an gibi dünya ile ahireti, yaratanla yaratılanı, küfür ile imanı, v.b birçok eş ve zıt konuyu kapsayan yüce bir kitabın meseleleri, konuları, emir ve yasakları, tavsiye ve öğütleri sunuşta takip ettiği özel bir yöntemi de vardır elbette. İşte bu özel yöntem Kur'an'ın sistematiğidir.

2. 2. 2. Kur'an'ın Üslubu

Kelime olarak “*yol, tarz, usul*”, “*kendine has ifade tarzı, bir eserin şekil ve ifade yönü*” anlamlarına gelen üslup ıstılahta sanatçının özel yapış yolu, yazarın duyuş, düşünüş ayrılığı; cümlelerin uzunluğu, kısalığı; kelimeleri seçişi, yazısının ahengindeki ayrılıklardır. Üslup için; ifade tarzı, usul, yol da denilebilir. Sanat eserlerinde, insanın düşünüşlerine, duygularına, hayallerine, heyecanlarına verdiği biçim üslup'tur. Kültürümüzde üslubun kişiye has bir durum olduğunu ifade etmek

³⁴ İsmail Cerrahoğlu, a.g.e., s. 159.

için “*Üslub-ı beyan, aynıyla insan*” terkibi kullanılmıştır.³⁵

Kur’an’ın üslubu ve dili özel bir kesime değil indirildiği toplumun tüm kesimlerine hitap eden bir yapıya sahiptir. Bu durumda Kur’an asgari bir birikime sahip muhataplarının tümünün anlayacağı müşterek bir dille vahyedilmiştir. Böyle olmak zorundadır da. Çünkü vahiy ve tebliğ bunu gerektirir. Genelde ilahi kitapların özelde ise Kur’an’ın gönderildiği toplumun diliyle hitap etmesi zorunludur. Farklı bir dilde hitap etmesi ya da Peygamberin farklı bir dile sahip toplumdaki gönderilmesi o toplumun ilâhi buyruğu anlamamalarına dolayısıyla tebliğin gerçekleşmemesine neden olur. Ayrıca bu durumda inanmayan kimseler inançsızlıklarına bir gerekçe olarak bunu ortaya atmalarına neden olurdu.

Bilindiği gibi Kur’an üslubunun en önemli özelliklerinden birisi de estetik yönden şiirdeki musiki özelliğini gösteren bir özelliğe sahip olmasıdır. Nitekim bu özelliği nedeniyle nazil olduğu dönemde muhatapları üzerinde etkili olmuş, daha sonraki dönemlerde de manasına vâkıf olmayanlar tarafından dahi ilgiyle dinlenmesine sebep olmuştur. Burada nesirdeki üsluptan farklı olarak özellikle ayet sonlarındaki fasılların oluşturduğu tesir ve heyecan nesir tarzında bulunmamaktadır.³⁶ Özellikle ayet sonlarındaki bu şiirsel üslubun en önemli kaynağı Kur’an’ın seçtiği kelimelerdedir. Eşsiz belâğat ve fesahati de büyük oranda bu nedenledir.

Kur’an’ın söz sanatları dediğimiz belâğât ve fesahat yönünden büyüleyiciliği ve etkileyiciliğini sadece sözcüklerin seçilişine bağlamak yanlış olmasa da eksik bir değerlendirme olur. O’nun etkileyiciliği özelliğini aynı zamanda sözcüklerin düzenlenişinde de aramak durumundayız. Kur’an’ın herhangi bir ayetinin söz diziminde yapılacak değişikliğin kastedilen anlamı değiştireceği veya ulaşılabilecek güzelliği azaltacağı açıkça ortada olan bir husustur. İşte bu yüzden, Arapları Kur’an’ı taklit etmekte acze düşüren şeyin, belli bir edebiyat tarzının seçilmiş olması değil, onun hem söyleyiş hem de anlam bakımından mükemmellik arz eden fesahatidir.³⁷

³⁵ Mişal Asi - Emil Bedî Yakub, *El-Mu’cemü’l-Mufasssal fi’l-Luğa ve’l-Edeb*, Beyrut, 1987, c. 1, s. 98-99.

³⁶ İbrahim H. Karşlı, **a.g.m., s. 235.**

³⁷ Turan Koç, “Kur’an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, *Kur’an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, (Mayıs, 2001), s. 28.

Kur'an'ın mucize oluşunun göstergesi olan eşsiz belağat ve fesahatini sağlayan kelime seçimi ve anlam bütünlüğüdür.

2. 2. 3. Deyimler

Deyimler ifadeleri zenginleştiren ve onu anlamamızda önemli bir role sahip söz kalıplarıdır. Kültüre ait bir anlatım şekli olarak deyimler ortaya çıktıkları dilin ve kültürün özelliklerini yansıtırlar. Kur'an Arap dilinde ve o zaman yaşamış olan toplumun o gün konuştukları dilde, yaşadıkları ortamda kullanılan ve deyimsel ifadeleri içermektedir. Allah vahyini daha anlaşılır ve etkileyici kılmak için bu ifadeleri kullandığını söyleyebiliriz.³⁸ İşte bu doğrultuda Kur'an'da yer alan deyimsel ifadeler onun üslubunun en önemli özelliklerindedir. Tezimin bu kısmında Düccane Cündioğlu'nun örnek olması açısından önemli gördüğüm tespitlerine yer vermek istiyorum.

Kur'an'da yer alan deyimlerin tercümelere söz konusu olduğunda daha bir özen gösterilmesi gerekir. Bu yapılmadığı takdirde birazdan vereceğimiz örneklerde olduğu gibi anlaşılması zor ifadeler ortaya çıkmaktadır. Öncelikle o deyimsel ifadenin o günkü toplumda ifade ettiği manayı kavramak gerekir. Sadece bunu doğru anlamak yeterli değildir elbette. Bundan daha da önemlisi hedef dilde o anlamı en iyi yansıtan deyim bulmak gerekir. İşte asıl sorun da bu kısımda çıkmakta, mütercimler aynı hassasiyeti Kur'an'da yer alan deyimsel ifadelerin çevrilen dildeki karşılığını kullanmamakta yahut da bulamamaktadır.(!)

2/Bakara, 61

وَضْرَبَتْ عَلَيْهِمُ الدِّيلَةَ وَالْمَسْكَنَةَ

- Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu. (Süleyman Ateş)

³⁸ Örnek olarak bkz. 2/Bakara, 61, 93, 187, 223; 7/A'raf, 149; 10/Yunus, 24; 17/İsra, 13, 29; 22/Hacc, 36; 33/Ahzab, 33; 39/Zümer, 6; 90/Beled, 3; 102/Tekasür, 1, 2; 105/Fil, 3.

- Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu. (Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay).

- Ve üzerlerine zillet, eziklik ve yoksulluk damgası vuruldu. (Yaşar Nuri Öztürk).

Ayet metninde geçen “*duribet aleyhim*” tabiri, “*üzerine... damgası vuruldu*” şeklinde, lâfzen tercüme edilmeye çalışılınca, ister istemez Türkçede tuhaf bir anlam ortaya çıkmış, genel manasıyla “*zillete, hakarete ve fakr-u zarurete maruz kalmak*” şeklinde ifade edilebilecek olan bu tâbir, sırf lâfza bağlı kalmak ısrarı yüzünden garip bir kılığa sokulmuştur.³⁹ Aşırı lafza bağlı tutumun ortaya çıkardığı Kur’an’ın anlaşılması sorunu haberi sıfatlarda olduğu gibi deyimlerde de kendini göstermiştir.

2/Bakara, 93

وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

- Küfürleriyle danayı kalplerinde iliklerine işlettiler. (Elmalılı Hamdi Yazır).

- İnkârlarıyla kalplerine buzağı sevgisi içirildi. (Süleyman Ateş).

- İnkârları yüzünden gönüllerine buzağı içirildi. (Yaşar Nuri Öztürk).

Bu ifadelere baktığımızda hiçbiri Türkçe bakımından anlamlı değildir. Elmalılı’nın çevirisi, misalinde “*iliklerine işledi*” Türkçe deyimler dikkate alınarak okunduğu takdirde ve çevirisi de tefsir içerisinde yer alıp orada açıklandığı için kısmen mâzur görülebilirse de “*Küfürleriyle danayı kalplerinde iliklerine işlettiler*” şeklindeki son ifade, son tahlilde Türkçe açısından hiçbir mana ifade etmemektedir. İkinci ve üçüncü misallerde “*üşribü*” fiiline hiçbir zahmete girmeden lâfzi bir karşılık (içirildi) vermekle yetinilmesine ve herhangi bir açıklama yapılmadan okuyucunun garip bir ifadeyle baş başa bırakılmasına gelince, işte bu hiçbir surette mâzur görülemez. Nitekim bu garabet, Arap dilindeki *hazf* kuralı nazar-ı dikkate alındığından “*Gönüllerine buzağı içirildi*” şeklindeki çeviride daha vahim bir hale bürünmüştür.⁴⁰ Elmalılı’nın örneğinde olduğu gibi kaynak metindeki deyim

³⁹ Dücane Cündioğlu, *Kur’an Çevirilerinin Dünyası*, Kapı Yay., İstanbul, 2011, s. 53.

⁴⁰ Dücane Cündioğlu, *a.g.e.*, s. 53-54.

anlamına karşılık hedef dilde bu anlamı ifade edilebilecek deyimim kullanılması tercüme açısından güzel bir örnek olabilir. Ancak diğer iki örnekteki tercüme kanaanimizce hedef kitle ve konuşulan dil açısından bir karşılığı yoktur.

17/İsra, 13

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ

- Her insanın da kuşunu boynunda kendine takmışızdır.(Elmalılı Hamdi Yazır)
- Her insanın kuşunu (amelini) boynuna astık. (Ahmed Davudoğlu).
- Her insanın (amel) kuşunu boynuna doladık. (Süleyman Ateş).
- Her insanın uğursuzluk kuşunu boynuna takmışızdır. (Yaşar Nuri Öztürk).

Bu ayette geçen “*tair*” kelimesi “*kuş*”, *elzemna* fiili ise “*takmak, dolamak*” şeklinde tefsir ve tercüme edilmiş ve netice itibariyle anlamsız cümleler elde edilmiştir. “*Tair*” kelimesinin hem de Kur’an’da çokça kullanılan bir deyim olabileceği akla gelmemiştir. Bazıları bu tuhaflığı “*amel kuşu*”, “*uğursuzluk kuşu*” gibi ifadelerle gidermeye çalışmışlarsa da Türkçe konuşulan memleketlerde bu cins kuşlar(!) bulunmadığından, okurların bu ifadelerle zihinlerinde bir karşılık bulamayacağı muhakkaktır. Oysa *tair* kelimesini ayrıca “*nasip, pay, hisse, kismet*” (*hazz*), *elzemna* fiilinin de “*takdir etmek, tayin etmek*” gibi anlamlara geldiği nazar-ı dikkate alınsaydı ve hiç değilse kadim Arap kültüründe “*kuş*” ile “*kader-kismet*” arasındaki köklü ilişki, bir açıklamaya not halinde verilseydi insanların Allah’ın kelâmını anlamaları daha mümkün hale gelebilirdi.⁴¹

75/Kıyame, 29

وَأَلْتَقَّتْ السَّمَاءُ بِالسَّاقِ

“*Sâk (ساق)*” kelimesi (*سوق*) ile eş anlamlı olup “*bir yerden bir yere sürmek ve taretmek; bir yerden kovmak, sürüp uzaklaştırmak*” anlamlarına gelir. Fiil olarak

⁴¹ Dücane Cündioğlu, a.g.e., s. 57-58.

“O’nu bir yerden bir yere sürdüm” (سقته فانساق) şeklinde kullanılır.⁴²

Bu ayet-i kerime insanın ölüm anını anlatan bir ifadedir. Mütercimler genelde kelimesini mütercimler genelde “bacak bacağa dolanır”, “ayaklar dolaştığında” gibi anlamlar vermişlerdir. Ancak bu ifade bir deyimdir ve manayı esas alarak “ölüm acıları ortaya çıkınca” şeklinde yapılan tercüme konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

Bu tür örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Ancak biz konumuzun sınırları içerisinde bu kadar örnek vermekle yetiniyoruz. Bu kadar örnek bile sanırım anlatmak istediğimiz konu için yeterlidir. Bu verilen örnekler göstermektedir ki Kur’ân’da yer alan deyimsel ifadelerle çevrilen dilde verilen lâfzi-literâl anlamlar Kur’ân-ı Kerim’i anlamaktan çok daha da anlamsız hale getirmektedir.

Bu bakımdan bu tür ifade tarzlarının çevirisinde şu metodu izlenmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

- Öncelikle bu deyimsel ifadelerin kullanıldıkları dilde kazandıkları mananın tespit edilmesi gerekmektedir.
- Eğer kaynak dildeki deyime karşılık amaç dilde aynı içerikte fakat farklı anlatımlı bir deyim varsa onu kullanmalıyız.
- Eğer kaynak dildeki deyime karşılık amaç dilde ne içerik ne de ifade tarzı olarak onu karşılayabilecek bir deyim yoksa bu durumda lâfzi manada amaç dilde anlaşılacak durumda ise bu şekilde çevirerek onu aktarabiliriz.
- Eğer lafzi manada verildiğinde amaç dilde içeriği anlaşılacak durumda değilse ya içeriğini veririz ya da lafzi manada çevirip dipnotta açıklamasını yaparız.⁴³

⁴² Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 769.

⁴³ İbrahim H. Karşlı, a.g.m., s. 244.

2. 3. KUR'ÂN'IN TERCÜMESİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Kur'an, diğer ilâhi kitaplar gibi yalnız bir kavme değil tüm insanlığa gönderilmiş, geçerliliği kıyamete kadar sürecek en son ve en mükemmel ilâhi kitaptır. Bu özelliğiyle geçmişte ve şu anda olduğu gibi gelecekte de insanlığa hidayet kaynağı, yol gösterici olma özelliğini devam ettirecektir. Bunu sağlayan etken ise Kur'an'ın kendi ifadeleriyle “açık ve anlaşılır”⁴⁴ bir kitap olmasından kaynaklanmaktadır.

Kur'an tüm insanlığın anlaması ve yaşaması gereken bu amaçla gönderilmiş bir kitaptır. O'nun “Doğru yola iletme” hedefinin gerçekleşmesi için dili Arapça olmayan toplumlarca anlaşılmasını sağlamak gerekmektedir. Bunun en pratik yolu da Kur'an'ı diğer dillere tercüme etmektir. O'nun herhangi bir dile tercümesi demek ayetlerin o dilde anlaşılır bir ifadeyle anlamlandırılması demektir. Kur'an'ın başka bir dile tercümesinin gerekli oluşu onu anlamanın dinde gerekli oluşuyla eş değerdir. Dolayısıyla, Kur'an'ın muhataplarca anlaşılmasının dinde gerekli olması, onun herhangi başka bir dile çevrilmesini de tabii olarak gerekli kılar. Kur'an'ı anlama zaruretinin, aynı zamanda O'nu tercüme edilmesini de zorunlu kılması nedeniyledir ki, Allah'ın kitabını tercüme etme faaliyetleri Kur'an'ın nüzülü ile birlikte başlar ve onunla yaşittir.⁴⁵

Kur'an'ın diğer dillere ilk tercümesinin Peygamber Efendimiz zamanında yapıldığı tarihi bir vakiadır. O'nun devlet büyüklerine gönderdiği davet mektupları bunu kanıtlar mahiyettedir. Zira Bizans Kralı Heraklius'a gönderdiği mektupta Al-i İmran suresinin 64. ayeti yer alıyordu. Ebu Süfyan'ın şahit olduğu ve anlattığına göre Heraklius, özel tercümanı aracılığıyla kendilerine Hz. Peygamber hakkında sorular sormuş, sonra da onun gönderdiği mektubu okutup tercüme ettirmiştir.⁴⁶ Bu mektupla birlikte söz konusu ayetin tercüme edilmiş olması kaçınılmazdır. Buna göre bazı ayetlerle sınırlı da olsa ilk Kur'an tercümesinin bu şekilde sözlü olarak yapılmış

⁴⁴ 5/Maide, 15; 6/En'am, 59; 10/Yunus, 61, v.d.

⁴⁵ Yusuf Işıcık, “Kur'an-ı Kerim'in Terceme Edilmesi ve Ayetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Ankara, 2001), c. 14, s. 1.

⁴⁶ Buhari, “Bed'u'l-Vahiy”, 6.

olmaktadır.⁴⁷ Diğer bir rivayette Arapların dışında İslâm'ı ilk kabul eden toplum olan İranlıların ana dili Farsça olması; Kur'an'ı okumada ve anlamada yaşadıkları zorluklardan dolayı İran asıllı sahabe Selmân-ı Farisi ilk kez bazı sureleri Farsçaya çevirme girişiminde bulunmuştur.

Bu ilk tercüme faaliyetinden sonra İslâm coğrafyasının genişlemesiyle birlikte devletin yapısı değişmiş; farklı milletlerden oluşan çok uluslu bir yapıya kavuşmuştur. Farklı milletlerden oluşan bu tebaa Arapçayı bilmiyorlardı ve öğrenmeleri de pratikte pek mümkün görünmüyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak ve herkesin Yüce kitabımızı okuyup kolayca anlamlarını sağlamak amacıyla Kur'an farklı dillere tercüme edilmiştir.⁴⁸ Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanlara tebliğin ulaşması ve hidayet nurundan istifade edebilmeleri amacıyla Kur'an, farklı dillere tercüme edilmiş, ediliyor ve hayat sürdüğü müddetçe de edilecektir.

Kur'an'ın tercüme edildiği dillerden biri de Türkçedir. İslamiyet'i kabul eden ilk Türkler, yaptıkları Kur'an çevirilerini Uygur alfabesiyle yazıyorlardı. Sultanlar döneminde Arap alfabesi kabul edildi. Cumhuriyetin ilanından beri Türkiye'de Lâtin alfabesi, Sovyetler Birliği'nde ise Kiril alfabesi kullanılmaktadır.⁴⁹ Kur'an'ın Türkçeye farklı dönemlerde farklı alfabelerle tercüme edildiğini görmekteyiz. Bu tercümelerin tarihini kısaca özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz.

Bilinen ilk Türkçe Kur'an mealî Sâmanoğulları lideri Mansur b. Nuh'un döneminde yapılmıştır. Her ne kadar kayıtlar bunu gösterse de Türklerin İslâmiyet ile tanışması Hz. Ömer zamanında başladığı göz önüne alındığında ilk çevirilerin daha önceki bir tarihte olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁰ Birbirine komşu olan bu iki toplumun aralarında bir etkileşimin olması kaçınılmazdır. Hele ki sınır komşusu bu yeni millet, yeni devlet ve yeni bir dine sahip olan bu toplumu merak edecek ve yakından tanımak isteyecektir. Dolayısıyla o toplumun din gibi önemli bir unsurunu kutsal kitabını tercüme etmek suretiyle tanıma fırsatına sahip olacaktır. Bu sebeple Kur'an-ı

⁴⁷ Halil Altuntaş, **a.g.e., s. 18.**

⁴⁸ Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere tercümeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Abdüzaziz Hatip, Mahmut Kanık, Beyan Yay., İstanbul, 2010.

⁴⁹ Muhammed Hamidullah, **a.g.e., s. 195.**

⁵⁰ Mehmet Şeker, "Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye İlk Çevirileri", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, c. 1, s. 21.

Kerim'in ilk Türkçe tercümelerinin tarihini daha öncesine götürmemiz mümkündür.

Kur'an'ın Türkçeye çevirisi özellikle Selçuklu dönemlerinde bilim, sanat dilinin Arapça ve Farsça olması sebebiyle fazla rağbet görmemiştir. Osmanlı tefsir geleneğinde ise müstakil sure ve cüz tefsirlerinin yanı sıra Zemahşeri, Razi ve Beydavi (ö.1286) gibi müfessirlerin tefsirlerine yapılan birçok şerhle söz konusu eserler yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu günkü anlamda yaygın olan meal, tercüme ve tefsir geleneğinin, Tanzimat Döneminde başladığı söylenebilir. Bu dönemde gerçekleştirilen ve nicelik açısından sınırlı olan tefsiri meallerdeki çeviriler genellikle Farsçadan Türkçeye kazandırılmıştır. II. Meşrutiyetle birlikte Türk toplumunu Kur'an ile doğrudan muhatap kılma gayretlerinin arttığı gözlenmektedir. 1925 yılında Diyanet İşleri Reisliği bütçesi tartışılırken muhtelif mebuslar tarafından toplumsal sorunların işleneceği ve günün insanına hitap eden bir Türkçe tefsire duyulan ihtiyaç dile getirilmiş ve konu ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Nihayet Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesinden Kur'an ve Hadis-i Şeriflerin tercüme ve tefsiri için muayyen bir meblâğ tahsis edilmiş ve Kâmil Miras'ın teklifiyle söz konusu tefsiri yazma görevi Elmalılı M. Hamdi Yazır'a tevdi edilmiştir.⁵¹ Bu alınan karardan sonra sıkıntılı bir sürece girilmiş ve yeni bir tartışma ortamı doğmuştur. Bu tartışma Kur'an'ın diğer dillere tercüme edilip edilemeyeceğiydi. Her iki taraf kendince haklı sebepler ortaya koyarak bu konuyu tartışmışlardır. Aslında yeni değil daha eskilere dayanan bir tartışmadır.

Kur'an'ın tercüme edilip edilmeyeceği bunun gerekli oluşu ile ilgili ilk dönemlerden itibaren sorular sorulmuş ve değişik sebepler ileri sürülerek bu soruna cevaplar aranmıştır. Kimi onun manen olduğu kadar lâfzen de mucize olduğunu belirterek tercümesinin imkânsız olduğunu iddia etmiş, kimisi de Kur'an'ın tüm insanlığa gönderilmiş olduğu gerçeğinden hareketle tercümesinin zorunluluğundan bahsetmiştir. Kur'an'ın lâfzıyla da mucize olduğundan ve başka bir dile bu lâfızlarla tercüme etmenin imkânsızlığında şüphe yoktur. Ayrıca metnin bazı özelliklerinin tercüme sebebiyle yok hedef dilde ortadan kaybolacağı da bir gerçektir. Bununla beraber, onu tüm insanlığa ulaştırıp herkesin onun mana ve maksadını anlamasını

⁵¹ Hayreddin Karaman v.d., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yay., Ankara, 2007, c. 1, s. 9.

sağlamakta önemlidir. Kanaatimizce de bu öneminden dolayı bazı tâli özelliklerin kaybolmasını göze almak gerekmektedir. Esasen bu husus aklen ve naklen de sabittir. Yani Allah'ın tüm insanlığa son mesajı Kur'an'ı herkesin diline çevirmek aklen zaruri olduğu gibi aynı zamandan Yüce Allah ve Peygamberinin de emridir.⁵²

Kur'an'ın Arapça dışındaki dillere tercüme edilip edilemeyeceği tartışmaları özellikle tercüme ile kıraat, yani namazda O'nun tercümesini okumanın caiz olup olmadığı meselesine dayalı olarak ortaya çıkmıştır.⁵³ Kanaatimizce de bu tartışma o günkü şartlarda oluşmuş siyasi ve toplumsal bir tartışmadır. Bu güne geldiğimizde ise bu tartışmaların eskisi kadar yaşanmıyor olması bunu gösteren delillerdendir. Konumuzun sınırları gereği biz bu tartışmaya girmek istemiyoruz. Fakat bu konuda genel görüşümüzü belirtmek amacıyla birkaç söz söylemek istiyoruz.

Yazılı ya da sözlü bir kaynağa sahip herhangi bir dinin naslarını, o dine inanan farklı dillere mensup kişilerce daha iyi anlaşılması için tercüme edilmesi gereklidir. Bir dinin kuralları o dinin temelini oluşturur. Bu anlamda dinin naslarını anlamakla o dini anlamak eşdeğerdir. Aslında Kur'an'ın tercümesi meselesini, Allah'ın kitabını anlama konusuyla birlikte düşünmek ve ele almak gerekir. Çünkü Kur'an'ı okumaktan amaç O'nu anlamak ve muhtevasinca amel etmektir. İslam'ın ilk dönemlerinde Kur'an'ın salt hatim düşüncesiyle okunduğu vaki değildir. Esasen herhangi bir kitabı okumak, onu anlamadan mümkün değildir. Hz. Peygamber (sav) döneminden itibaren Kur'an'ın ancak anlaşılacak ve gereğini yapmak amacıyla olduğunu gösteren birçok rivayetler ve tarih olaylar vardır.⁵⁴ Nitekim rivayetler sahabe'nin her bir ayetin üzerinde önemle durduğunu, bir ayeti anlayıp özümsemeden onu hayatına yansıtmadan diğer bir ayete geçmediklerini bildirmektedir.

Kur'an okunması, anlaşılması ve yaşanması gereken bir kitaptır. Bu görev başta Hz. Peygamber olmak üzere ona inanan tüm müminlerin üzerinde bir sorumluluktur. Bu açıdan bakarak Kur'an'ın müminler tarafından insanlara açıklanması için indirildiğine göre, gerek kendi dilinde gerekse bir başka dile tercüme ve tefsir edilmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Kur'an evrensel bir kitaptır.

⁵² Hidayet Aydar, **a.g.e., s. 178.**

⁵³ Halil Altuntaş, **a.g.e., s. 7;** Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, *Kur'an Tercümesi Meselesi*, çev. Süleyman Çelik, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1993.

⁵⁴ Yusuf Işıcık, **a.g.m., s. 1.**

Aklı başında, mükellef olan her fert ve toplum O'nun muhatabı ve muhtevasından sorumludur. O halde bu sorumluluk ve mükellefiyetin yerine getirilebilmesi için de O'nun anlaşılması gerekmektedir. Bu yüzden de Kur'an yeryüzünde yaşayan her dile çevrilmelidir. Nitekim bugün, doğu ve batı dillerinden pek çoğuna çevrilmiş ve çevrilmektedir.⁵⁵

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Kur'an'ın başka bir dile tercüme edilip edilmeyeceği meselesi gereksiz bir tartışmadır. Kur'an anlaşılması ve yaşanması gereken evrensel bir kitap olduğuna göre farklı dilleri konuşan insanların anlamaları için tercüme edilmesi gereklilikten öte âdeta bir zorunluluktur.

2. 4. KUR'ÂN'I TERCÜME EDERKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Tercüme hayli zor ve farklı alanlarda bilgi sahibi olmayı gerektiren bir iştir. Bu zorluğu -hatta kimilerine göre imkânsızlığı- malumdur. Tercümeye konu olan bir metin; ister bir söz, bir yazı, isterse bir sanat eseri ya da şiir v.s olsun, durum değişmemektedir. Tercüme zor kılan, aslında sözcüklerin bir dilden diğerine aktarılmasındaki zorluk değil, metin dediğimiz olgunun sadece sözcüklerden ibaret olmamasıdır. Evet, metin ne sadece bir söz ne de sadece bir yazı veya tercümeye konu olan bir yapıttır. Eğer metin bunlar değilse, en azından sadece bunlar, bu durumda tercümeye konu olan şeyin “ne” olduğu son derece önemli olmaktadır. Bu bağlamda her şeyden önce, tercümeye kalkıştığımız Kur'an vahyinin nasıl bir metin olduğu konusunun yeterince açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Kur'an'ın Allah kelâmı olması vasfı, Müslümanların vahiy metnine bakışlarını derinden etkilemiş olması son derece doğaldır. Ancak, Kur'an'ın vahiy olarak Allah'ın kelâmı olması, vahiy dilinin insana ait bir kelâm olduğu gerçeğini değiştirmez. Kur'an vahyinin

⁵⁵ İbrahim Şener, “Cumhuriyet Dönemi Kur'an Meallerine Günümüz Türkçesi Açısından Bir Yaklaşım”, *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, c. 2, s. 347.

kullandığı dil, Arap toplumunun konuştuğu dil olan Arapçadır.⁵⁶ Allah bu dilin imkânlarını kullanarak vahyini bu topluma iletmiştir. Çeviri faaliyeti hermenötik bilgisini de gerekli kılar. Aslında bu faaliyetin bir bakıma hermenötik bir çaba olduğunu da söyleyebiliriz.

Kur'an açık Arap lisanıyla nazil olduğundan, Kur'an'ı anlamının ilk şartı bu lisanı (Arap dilinde kullanılan kelimelerin ve ibarelerin delalet ettikleri manayı) bilmektir. Burada bu şarttan, sadece Arap'ın kullandığı gibi ibârelerden zahir olan manayı bilmek değil, bilakis bu kelime ve ibârelerin Arap dilindeki kullanılan mecazî manalarını bilmek de kastedilmektedir. Ancak Arap dilini bilmek yeterli değildir bir diğer şart da konuşanın kastını, muradını bilmektir. Bunu öğrenmenin yolu da bu ibarelerin Kur'an'da yer aldığı biçimiyle ne tür bir anlam kazandığını bilmekle gerçekleşir. Sözün sahibinin muradı bilinmediğinde, sözün belli bir dönemde, yani o sözün tezahür ettiği dönemde ne anlam taşıdığı tek başına kıymet ifade etmez. Bu nedenle, sözcüklerin Kur'an içerisinde yer aldıkları andan itibaren kazandıkları anlam içerikleri de ciddi bir tetkike tabi tutulmalıdır.⁵⁷ Ortaya çıkan her bir metin içinde oluştuğu kültürden izler taşır. Dolayısıyla o toplumun ve oluşturduğu kültürün özelliklerini bilmeden istenilen anlamda doğru ve sağlıklı bir tercüme gerçekleşmez.

Kur'an'ın bir defada nazil olmadığı gibi, yazılı metinlerin düzeniyle giriş-gelişme-sonuç şeklinde kompoze edilmemiştir. Metnin kurgusu, birbiriyle irtibatlı ve müstakil pasajlar halinde olup ayetler farklı zamanlarda, farklı mekânlarda, farklı konularda, farklı topluluklara hitaben nazil olmuştur. Kur'an'ın tamamını ihtiva eden metin, Hz. Ebubekir döneminde “yazılı” olarak bir araya getirilerek Mushaf adını almış ve Hz. Osman döneminde “istinsah” yoluyla çoğaltılan bu Mushaf kompozisyonu değişmeksizin günümüze kadar gelmiştir. Bu keyfiyet, Kur'an metnine, hem dili, hem de kompozisyonu açısından nev-i şahsına münhasır bir özellik kazandırdığından, çevirilerde bu hususiyetin dikkate alınması bir zorunluluktur. Çünkü Kur'an, özü itibariyle yazılı metin (=mektup) değildir; bilakis

⁵⁶ Ahmet Keleş, “Ayetlerin Takdim ve Tehirlerinin Kur'an Tercümelerinde Neden Olduğu Problemler”, *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, c. 1, s. 237.

⁵⁷ Düccane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, s. 45-50.

onun hâkim vasfı meşfuh (ağızdan çıkan) ve mesmu (işitilen) bir hitap olmasıdır.⁵⁸ Bu anlamda Kur'an sözlü (şifahi) geleneğin bir ürünüdür ve tercüme edildiğinde bu durum daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Genel olarak sözlü ve yazılı metinler, özellikle de Kur'an ayetlerini tercüme ederken dikkat edilmesi, dolayısıyla, bir Kur'an mealinde bulunması gereken ve günümüzde daha bir önemli hale gelen bazı özellikleri, yukarıda işaret ettiğimiz hususlara ilave olarak şöyle sıralamak mümkündür:

- Tercüme edilen bir ayet ne kadar kısa olursa olsun ve içinde yer aldığı komşu ayetlerle ne denli cümle ve anlam bağlantısı içerisinde bulunursa bulunsun, hem yalnız başına müstakil anlamını ifade etmeli hem de birlikte bulunduğu ayetlerle beraber seslendirdiği ortak/kolektif manayı verebilmelidir.
- Ayete verilen anlam/meal, Kur'an'ın herhangi başka bir ayetinin anlamına ters düşmemelidir.
- Yapılan meal, karşısında mutlaka bir muhatap bulmalı ve muhatabın zihninde, ele aldığı konuyla ilgili -dini, ahlaki, icmai, hukuki ve idari v.b- net bir anlam oluşturmalıdır. Bunun için mütercim ayetlerdeki belâğât, gramer v.b inceliklere ve aynı zamanda ayetlerin ilgili bulunduğu tarihi ve diğer gerçeklere vâkıf olmalıdır.
- Şayet varsa, ayetlerdeki anlam sınırlamalarına (takyide) riayet edilmeli ve böylesi durumlarda, ayetlerle ilgili mutlak ifadelerden kaçınıp, mukayyed ve has ifadelerle çeviriler yapılmalıdır.
- Ayetlerin güncel konularla kendiliğinden ve tabii olarak anlam ilişkilerinin doğması ve o şekilde ifade edilmesi durumlarında dahi onların özgün, mutlak, bağımsız (tek başına) ve orijinal manaları korunmaya çalışılmalıdır.
- Ayetlerde lâfzi ve zahiri olarak bulunmasalar bile, Arap dilinin gramer ve belâğât özelliklerinin gereği olarak gerçekleşen anlamları, tercümede lâfzi

⁵⁸ Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, s. 3.

olarak yansıtılmalı ve onları, cümlelerin üvey ve zâid unsurlarıymış gibi parantez içlerine kesinlikle hapsetmemeli, bilâkis cümlelerin öz ve asli unsurları olarak parantez dışında normal olarak ifade etmelidir.

- Luğavi değil de ıstılahi/teknik anlamlarda kullanılan lâfızların, dini ve kültürel derinlik ve zenginlikleri korunmalı ve bunlara zarar gelmemelidir.⁵⁹

Kur'an'ın "İlahi Kelam" oluşunun neden olduğu bakış açısı, vahyin sıradan bir insan sözünden ayrı bir metin olmasının altını çizmektedir. Bir de bu metnin söz dizimsel halinin Mushaflaşmış şeklinin de "ilâhi" olduğu inancıyla birleşince, artık Kur'an metni, tercüme edilebilir bir Arapça metin olmaktan çıkmış, anlaşılabilir olmaktan ziyade, inanılabilir bir metin olmuştur. İnanmanın anlamayı öncellediği böyle bir durumda, tercümelerdeki anlam yetersizliği, eksik aktarımların tahmin edici mazereti bulunmuştur. Beşer kelâmı ilâhi kelâmı tercümeden acizdir. Nitekim bugün yapılan tercümelerin yegâne mazeretleri budur. Böyle bir metin okuyuşuyla yapılacak tercümenin sorunsuz olması ise mümkün değildir. Zira bu bakış açısı Kur'an'ın muhtevasını tarih üstü bir metin ve Kur'anî söylemi de tarih üstü bir söylem olarak kabul etmektedir.⁶⁰ Bu durumda Kur'an-ı Kerim'i anlamak imkânsız hale gelmektedir.

Diğer taraftan bilindiği üzere, kutsal kitapların çevirisi, çeviri ile ilgili teorik çalışmalarda farklı bir düzeyde ele alınmakta, hatta kimi zaman müstakil başlıklar altında değerlendirilmektedirler. Çünkü söz konusu eserler, kendilerine has bir takım özelliklere sahiptirler. Bu açıdan Kur'an'ın da hem üslup hem de muhtevası itibarıyla, bir takım özgünlükleri bünyesinde barındırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla onun çevirisi söz konusu olduğunda belki de daha farklı sorunlarla karşılaşabilmekteyiz. Nitekim kendine has bir üsluba sahip olması, müteşabih ayetlere yer vermesi, icaz ve i'caz özellikleri göstermesi, v.b nitelikleri bu tür zorlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.⁶¹ Ancak bu zorluklar temelde dilsel olgudan kaynaklanan zorluklar olup Kur'an'ı anlamanın önünde bir engel

⁵⁹ Yusuf Işıcık, "Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış", *Mealleri Sempozyumu*, c. 1, s. 94-95.

⁶⁰ Ahmet Keleş, *a.g.m.*, s. 237.

⁶¹ İbrahim H. Karlı, *a.g.m.*, s. 241.

teşkil etmemektedir. İnananlar tarafından hayata aksettirilmesi istenen bir kitap pekâlâ anlaşılabilir bir seviyededir. Bunun yolu da bir bakıma çeviriler vasıtasıyla gerçekleştirilir.

Şu halde başarılı bir Kur'an çevirisi, sözlü metin olma özelliğini göz önünde bulundurmak suretiyle, bu durumun yol açtığı kapalılıkları gidermek üzere tarihi arka plana inmek, orada olayları sanki yaşıyormuşçasına belirlemeye çalışmak ve sonuçta gerekirse yeni bir metin inşa etmekle mümkün olur. Sonuçta çevirinin bir yorum olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Şu halde çevirmen, okurunu Kur'an'ın gerçek dünyasına götürecek köprüler kurmak durumundadır. Bu bakımdan Kur'an'a ulaşmak için metin inşa etmekten korkmamak büyük bir önem taşır. Dikkat edilmesi gereken sadece ve sadece yapılan çevirilerin bir yorum olduğunu unutmamak ve dolayısıyla yorumları asla kutsamamaktır.⁶² Nihayetinde yorumlar mütercimnin görüşlerini yansıtır ve asla Kur'an'ın kendisi değildir. Ancak bunu söylerken yeniden bir metin inşa etme sürecinde Kur'an'a bağlı kalınmalıdır. Mütercim kendi söylemini değil Kur'an'ın söylemini göz önünde bulundurmalıdır.

Kur'an'ın kendi sahih söyleminin ortaya çıkması için, O'nu anlama, tercüme ve tefsir etmede gerekli kendine mahsus tekniklere başvurmak gerekir; aksi halde yapılanlar, Kur'an'a kendisinin olmayan bir takım manaların söylenmesi ve dayatılmasından ibaret kalır. Dolayısıyla da O'nun hür sesi kısılmış olur. Kur'an'ın lügati, grameri ve tarihi, Allah'ın kitabını anlarken riayet edilmesi gerekli temel ölçüt ve tekniklerden olup, bunları hiçe sayarak yapılan tercüme ve tefsirler, O'nun kendi özgün sesini kısmak ve O'na yabancı söylemleri söyletmektir.⁶³ Bu ise Kur'an'ın anlamından ve mesajından uzaklaşmaya neden olur.

Her şeyden önce Kur'an, Türkçeye çevrilirken, bu meali okuyacak olan okurların konuştukları dil göz önünde bulundurularak, halkın okuyup anlayabileceği bir dilin kullanılması gerekir. Günümüz Türkçesinde yer almayan kelimelere zaruret olmadıkça, yer verilmemelidir. Arapça bir kelimenin Türkçede tam karşılığı bulunamayabilir. O takdirde, tercüme yapılırken gerektiğinde, o kelimenin tam

⁶² Salih Akdemir, "Kur'an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Bir Üslup Özelliği Üzerine", *İslamiyat Dergisi*, (2002), c. 5 S. 1, s. 148.

⁶³ Yusuf Işıcık, "Kur'an-ı Kerim'in Terceme Edilmesi ve Ayetlerinin Sihatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 14, s. 1, s. 5.

anlamını yansıtabilmek için, parantez ve tırnak açılmalıdır. Her dil, bir bütün olarak düşünülüp ele alındığı zaman, kendi dil, edebiyat ve kültürü açısından zengindir. Ancak, diller arası zenginlik açısından bakıldığında, bir dildeki zenginlik başka bir dilde olmadığı gibi, bir dilin ifade tarzı da bir başka bir dilde olmayabilir.⁶⁴ Bu nedenle kaynak metindeki ifadenin karşılığı hedef dilde yoksa eğer en yakın karşılığı olan bir ifadeyle çevrinin gerçekleştirilmesi gerekir.

Genelde tercüme özelde Kur'an tercümesi ile ilgili ifadelerin yer aldığı ikinci bölümü burada bitirmiş bulunuyoruz. Son bölümde ise tezimizin ana konusunu da oluşturan haberi sıfatları ve tercüme meselesini ele alacağız.

⁶⁴ İbrahim Şener, **a.g.m.**, s. 357.

3. BÖLÜM

HABERİ SIFATLAR

3. 1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk planda haberin nasıl anlaşılması gerektiği etrafında oluşan kelami ekollere ve onların görüşlerine yer verilecektir. Daha sonra ayetlerde ve hadislerde geçen haberi sıfatların neler olduğu ile kavram olarak neyi ifade ettiği açıklanacaktır. Bununla birlikte haberi sıfatların meallerde nasıl tercüme edildiği ortaya konularak bölüm tamamlanacaktır.

3. 2. HABERİ SIFATLAR

Her varlık bazı sıfatlara sahiptir. Bir varlığı tanımının yolu ancak onun bazı sıfatlarını bilmekle mümkündür. Allah da insanlara kendisini tanımamız ve nasıl bir varlık olduğu hakkında bilgi sahibi olmamız için bazı sıfatlarını Kur'an'da bildirmiştir. O, insanlığa indirilen bir kitap olduğundan Allah da insanların anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Bu dilin imkânları içerisinde teşbih ve mecazlar sayesinde zâtını insanlara tanıtmıştır.

Allah'ın sıfatlarının nefsiyye, selbiyye, subutiyye fiiliye ve haberiyye olmak üzere beş kısma ayrıldığını birinci bölümde görmüştük. Bunları açıkladıktan sonra şimdi bu bölümde haberi sıfatlar konusunu ele alacağız.

Varlıkları ancak Kur'an ve hadisin haber vermesiyle bilinebilen, bir başka ifadeyle varlıklarını tespitinde akıl yürütme imkânı bulunmayan sıfatlara haberi sıfatlar diyoruz. Bu sıfatlar yalnız haber ve işitme yoluyla sabit olduklarından bu isimle

anılmaktadırlar.¹ Kur'an'da yirmi sekiz ayette ve hadislerde haberi sıfatlarla ilgili ifadeler geçmektedir.

Allah, Vâcibu'l-Vücûd, ezelden beri kendiliğinden mevcut, bir taraftan insana şah damarından daha yakın, öte yandan O, aklın algılanmasından öte, insan idrak ve algılarının dışında (mâverâ'ül- idrak)'tır. Böylesine bir varlığı tayin ve tavsif etmek, insanlara anlatıp tanıtmak için Kur'an bu durumda, kullandığı teşbih ve mecazları bir hayli ileri götürmektedir. Örneğin; Allah Melik'tir. Bir hükümdar olarak O bir takım hazinelere, ordulara, oturmada kullanılan bir kürsüye, bir eve (beytullah) ve diğer benzetmelere sahiptir.² Dil içerisinde oluşan bu benzetmeler sayesinde insan, idrak ve kavrayışının ötesinde özelliklere sahip olan Allah'ı tanıma O'nun sıfatlarını daha iyi kavrama imkânını elde edebilmektedir.

Her şeyden önce Allah, ilâh olma bakımından kemal sıfatlara sahip bir varlıktır. İnsanın aklı Allah'ın kemâl sıfatlarla muttasıf olduğunu kabul eder. Şöyle ki bir şeye sahip olmayan onu başkasına veremez. Bu kâinatın yaratıcısı kemâl sıfatlarla muttasıf olmadığı zaman, bu yüce sıfatlarının tesirleri ve belirtileri mahlûkatında görünmezdi. Sonra âlemde görülen mükemmel düzen ve nizam, bunu yaratanın İlim, Kudret, İrade ve Hayat gibi üstün vasıflara sahip olduğunu ve her türlü noksan sıfatlardan da münezzeh bulunduğunu ortaya koymaktadır. İnsana ait özelliklerin Allah tarafından verildiği kuşkusuzdur. Bir şeye sahip olmayan onu başkasına veremeyeceğini belirtmiştik. Ancak insana ait bu özelliklere Allah'ın sahip olacağını düşünmek hatalı olur.

Haberi sıfatlar, beşerî alanda kullanıldıkları anlamlarıyla Allah'a izafe edildiklerinde, ilk görüşte teşbihi gerektirmektedirler. Çünkü bu halde; eli, yüzü, gözü, ayağı olan, oturan, yürüyen ve hareket eden, kısaca maddi vasıflara sahip bir zât, ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Allah cevher, cisim ve araz olmaktan münezzehdir. Allah'ın, beşerî unsurlar içeren haberi sıfatları, Kur'an'da kendi zâtına nispet ettiği gerçeğini dikkate aldığımızda, bu sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği noktasında Müslümanların, ciddi bir problemle karşı karşıya kaldığını görmekteyiz.³ Aslında bu

¹ Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde Tevhid*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005, s. 132.

² Nadim Macit, **a.g.e., s. 82.**

³ Mevlüt Özler, **a.g.e., s. 134.**

problemin temelinde haberi sıfatların sözlük anlamlarının te'vile tabi tutulmaması ve kendilerine mecazî anlamlar yüklenmeyip hakiki anlamların esas alınması yer almaktadır.⁴ Hâlbuki Kur'an'ın üslup özelliklerinden biri de mecazî ve teşbihi bir anlatımı içeren ifadelerin yer almasıdır. Kur'an yüce bir makamdan gelmiş olmasının yanında anlaşılması için gönderilmiş bir kitaptır. Bu amacın gerçekleşmesi için zât-ı ilahi yüce Kur'an'da, inmiş olduğu toplumun diline, dili kullanım biçimine ve en önemlisi de anlayış seviyelerine uygun bir üslup kullanmıştır. Bu üslubun bir örneği de Allah kendi sıfatlarını anlatırken somuttan soyuta doğru giden bir yöntem izlemiş olmasıdır.

Nazil olduğu toplumun fertleri, müşahhas ve somut tanrılara taptığından ve Allah'ın sıfatları, bu sözde tanrılara cömertçe dağıtıldığından ki, Kur'an, böyle bir topluma Allah'ı anlatırken müşahhasan mücerrede gidiş metodunu tercih etmiştir. İnsanlara idrak ve anlayışlarına göre hitap edilmesini öngören Kur'an, muhatap kabul ettiği toplumun fertlerine, onların anlayabilecekleri bir dille hitap etmiş ve yavaş yavaş asıl hedefi olan mücerret Allah mefhumuna yükselmiştir. Bu metodun uygulanmasında, selbi sıfatların ayrı bir ehemmiyeti vardır. İşte bu ehemmiyet dolayısıyla ki Kur'an, Allah'a nispet edilen sıfatların doğru anlaşılması hususunda ispat-tenzih dengesine dikkatleri çekmiş ve bu dengeyi bozanların, Ulûhiyeti gerçek manada kavrayamayacaklarına işaret etmiştir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an'da, Allah'a, beşeri bir vasıf ima eden sıfatın nispetinden hemen sonra, selbi bir sıfat zikredilmiştir. Zira selbi sıfatlar, Allah'ın, ne olmadığını ortaya koymaktadırlar. Allah'ın ne olmadığını ifade edilmesi, Ulûhiyetin mücerret olarak anlaşılmasına doğru atılmış ileri bir adımdır. Şu halde belirtmeliyiz ki, selbi sıfatlar, Allah'ın cismani bir varlık şeklinde algılanmasına mâni olmakta ve böylece de Allah ile sair varlıklar arasında benzerlik kurma ihtimâli ortadan kaldırılmaktadır. Aslında yapılan bu tavsiflerin tek gayesi, beşerî zihinleri mücerret bir Allah anlayışına ulaştırmaktır.⁵ Ancak ispat-tenzih dengesinin oluşturulamaması beraberinde bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların başında aşkınlık-yakınlık düşünceleri gelmektedir.

⁴ Hasan Hüseyin Tunçbilek, "Allah'ın Sıfatlarının Mahiyeti Problemi", (Ocak-Haziran, 2001), *HÜİFD*, c. 8, s. 1.

⁵ Metin Yurdagür, "Haberî Sıfatları Anlamada Metod", *EÜİFD*, (Kayseri, 1983), S. 1, s. 250-251.

Bütün dini düşüncelerde görülen aşkınlık-yakınlık paradoksu, ya Allah'ı yanımıza ya da ötelere koymamız şeklinde ortaya çıkmıştır. Oysa Allah, mutlaktır. İnsan aklına gelen karakter ve kişilik gibi tasavvurları olumsuzlama anlamındaki adlandırmalar Allah'ın insana yakın olmasıyla çelişmez. Çünkü yakınlık mutlak olmaya aykırı değildir. Nitekim anlam bakımından insani özellikleri akla getiren ilahi sıfatlar, Allah'ı insani bir kişiliğe dönüştürme eğilimini ortadan kaldırmaktadır. Tenzih anlamını içeren ilahi sıfatlar da Allah'ı ötelere koymayı gerektirmediği gibi O'nun yakın oluşuyla da çelişmez. Dolayısıyla Allah, dışımızda gökyüzünün sonsuzluğu gibi, içimizde de kalbimizin yakınlığı gibidir.⁶ Sıfatları anlama noktasında bu orta yolu oluşturmak Allah'ın mutlak konumunu belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Allah mutlaktır. Hiçbir beşeri kategori ile açıklanamaz. Mutlak olmanın anlamı, bizzat zatıyla olma, aşkınlık ve yüce olmadır. Böyle olan Allah ne mekân ne zaman, ne de aklın sınırlarına sığmaz. Mekân ve zaman boyutuna giren, bulunduğu evrenin bir parçası olan, düşündüğünü içinde yaşadığı evrenin bir unsuruna veya bildiği bir şeye benzeten insan, mutlak olan Allah'ın zatını ve mahiyetini bilemez. Bu sebeptendir ki Kur'an, Allah'ın zatından detaylı olarak bahsetmez. Belli bir düzeyde işleyen insani yetenekler, insani kapasite, Allah'ı, vahyin verdiği bilgi sayesinde ve O'nun kâinattaki fiillerini, yarattıklarını tefekkür ederek, O'nun varlığını, birliğini ve sıfatlarını bilebilir.⁷ Ancak bu şekilde yani mahlûkata yansımaları sayesinde Allah'ın sıfatları bilinir ve kavranır. Tabi bu kavrayış insanın sınırlılıkları sebebiyle tam ve kesin değildir.

3. 3. HABERİ SIFATLAR HAKKINDA KELAMİ GÖRÜŞLER

Tevhid, her şeyden önce Allah'ı teşbih ve tecsimden tenzih etmektir. Allah'ı bütün noksanlıklardan arınma hususunda birleşen ve bu açıdan hepsi de Ehl-i Tevhid

⁶ Nadim Macit, **a.g.e., s. 70.**

⁷ Nadim Macit, **a.g.e., s. 70-71.**

olan İslâm toplumu bu tenzihin nasıl olacağı sualine farklı cevap vermiştir. Bu ise, Müslümanların haberi sıfatları anlama işinde birbirinden farklı yol izlemelerinden bu anlayış ve tutumlarını dini addettikleri her konuda sürdürmelerinden kaynaklanmaktadır. Sözlük anlamları düşünüldüğünde, ilk bakışta Allah için, teşbih (antropomorfizm) düşündürebilen lâfızlardan oluşan haberi sıfatları değerlendirme ve anlama konusunda işaret edilen farklı anlayışlardan uzak kalamamışlar.⁸ Ancak kuşkusuz bu ilahi sıfatların Kur'an ve Hadisin çizdiği sınırlar çerçevesinde teşbihe, tecsime kaçmadan ve zihinlerin anlayabileceği ifadeler ile anlamlandırılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde ispat-tenzih dengesi oluşturulabilir.

Haberî sıfatları nasıl anlamamız gerektiği noktasında dört görüş mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

- Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar,
- Nefy ve Tâ'til Görüşünde Olanlar,
- İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar,
- Te'vil Etmek Gerektiği Görüşünde Olanlar.

Şimdi bu görüşlerin ne anlama geldiğini maddeler halinde açıklamaya çalışalım.

3. 3. 1. Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Müşebbihe ve Mücessime adlandırılan bu gruplar ilahi zâtı, yarattıkların zatlarına benzetip bazen de O'nu cisim sıfatları olan bir cisim kabul etmişlerdir. Mezhepler Tarihi müelliflerinden bazıları, teşbih ve tecsimin ilk olarak aşırı Şii veya Rafiziler'de ortaya çıktığını bildiriyorlar. Bağdadi el-Fark Beyne'l-Fırak'ta:

⁸ Metin Yurdağür, **a.g.m.**, s. 255.

“Teşbihin ilk ortaya çıkışı Rafiziler ve Gulat’ın arasında olmuştur.” diyerek bunu ifade etmiştir.⁹

Rafiziler dışında Sebeiyye, Beyâniyye, Muğiriyye, Mansuriyye, Hattabiyye, Hişam b. Hakem ve Hişam b. Salim’in fırkaları bunlardandır. Teşbih sadece adı geçen aşırı Şii fırkalar içinde ortaya çıkmamıştır. Bunların dışında teşbihe kâil olanlar da vardır. Mesela; Muhammed b. Kerram es-Sicistani’nin taraftarları olan Kerramiyye’ye göre, Allah arşa oturmuş, ona üst tarafından temas etmiştir. Allah’ın iradesinin insanların iradesi cinsinden olup hadistir. Allah’a cevher ismini veren İbn-i Kerram’a göre, O’nun hakkında intikal, değişiklik ve iniş caizdir.¹⁰ Bu görüşlere sahip fırkalar Allah’ı cismani ve yaratıkların sıfatlarına benzer bir varlık olarak düşünmüşlerdir.

3. 3. 2. Nefy ve Ta’til Görüşünde Olanlar

Mu’tezile, Cehmiyye, Şia bu görüşte olan gruplardır. Zât ve sıfatlar meselesinde teşbih ve tescime karşı olarak sıfatları nefy ve inkâr yoluna gitmişlerdir. Bu görüş Emeviler’in son zamanlarında Merv’de Mazini’nin öldürdüğü Cehm b. Safvan’da ortaya çıktı. Bazı kaynaklarda ise bu görüşün ilk olarak Ca’d b. Dirhem tarafından ortaya atıldığı ve Cehm’in ondan aldığı söylenmektedir.¹¹

Mu’tezile, Cehm ve taraftarlarından bu nefy fikrini aldığı için muarızları tarafından, bu konuda Cehmiyye lakabıyla anılmıştır. Ancak Mu’tezililer, bu ismi kabul etmeyip Cehmiyye’den uzak olduklarını belirtmişlerdir. Çünkü Cehmiyye, Cebr görüşünü benimsiyordu. Ancak sıfatların nefyi konusunda ise hemen hemen aynı görüşü paylaşıyorlardı. Mu’tezile, ilahi zatın her türlü terkipten uzak, mahlûkata

⁹ Abdülkahir el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fıglalı, TDV Yay., Ankara, 2008, s. 169.

¹⁰ Abdülkahir el-Bağdadi, **a.g.e., s. 161, 169.**

¹¹ Şerafeddin Gölcük, Süleyman Toprak, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2001, s. 39’dan, el-Kamil fi’t-Tarih, Kahire, 1348, c. 5, s. 171-174; Şehristani, el-Milel, Kahire, 1961, c. 1, s. 86.

benzemekten münezzehe kadim bir varlık olduğunu ispat edip, her zaman izale olabilen her çeşit insani kavramlardan onu uzak tutmuşlardır. Bu sebeple de sıfatları zâtın aynı kabul etmişlerdir. Bundan dolayı onlar, sıfatları kaldıran anlamına “*muattıla*” olarak vasıflanmışlardır. Ancak gerçek şudur ki, Mu'tezile Allah'ın sıfatlarını tam olarak inkâr etmediği gibi, ilahi zât üzerine sıfatların zâid oluşunu da kabul etmemiş, sıfatların zâtın aynı olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır.¹²

3. 3. 3. İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar

Selef, Ashâbu'l-Hadis ve Mütেকaddimun Eş'ariler bu görüşe sahiptirler. Haberi sıfatları ispat ediyor, bunları te'vil etmeyip bunlara olduğu gibi iman ediyorlardı. Bu sıfatların Allah'ın zâtına yakışır bazı sıfatlar ve manalar olduklarına inanıyorlar, fakat bu sıfat ve manayı tayin etmekten kaçınıyorlardı.

Selefin bu anlayışını İbn-i Teymiyye, bilinen bir varlığın bir niteliğini Allah'a yüklemek (tekyî), benzetme (temsîl), değiştirme (tahrîf) ve işlevsizleştirme (ta'til) olmaksızın Allah'ın kendisi hakkında ispat ettiği sıfatları ispat etmek (kendisine isnat ettiği sıfatları O'na isnat etmek) şeklinde açıklar. Bununla birlikte İbn-i Teymiyye, selef âlimlerinin, Allah'ın kendisinden nefyettiği sıfatları da isim ve ayetlerine dil uzatıp, sapık te'viller yapmaksızın O'ndan nefyettiklerini belirtir. O'na göre selefin takındığı tutum kısaca: “ispat bilâ teşbih, tenzih bilâ ta'til” yani; teşbihsiz bir ispat ve işlevsizleştirmeksizin tenzihtir.¹³

Onlar şöyle diyorlardı: “*Biz aklın gereği olarak, hiçbir şeyin Allah gibi olmadığını, yaratıklardan hiçbir şeyin ona benzemediğini biliyor ve bununla yetiniyoruz. “Rahman Arş'a istiva etti”¹⁴, “İki elimle yarattım”¹⁵, “Rabbin geldi”¹⁶*

¹² Şerafeddin Gölcük, Süleyman Toprak, a.g.e., s. 215, 217.

¹³ İbn-i Teymiyye, *Tevhid Risalesi*, terc. Ulvi Murat Kılavuz, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 13-14.

¹⁴ 20/Taha, 5.

¹⁵ 38/Sa'd, 75.

gibi ayetler hakkında, bunlardaki lâfızların manalarını bilmiyoruz, biz bu ayetleri ve te'villerini bilmekle yükümlü değiliz. Bununla birlikte teklif, Allah'ın şeriki olmadığı ve hiçbir şeyin O'na benzemediğine itikâd olarak gelmiş, biz de bunu kesin olarak isbât ve kabul etmişizdir.” Te'vile yaklaşmayan ve teşbihe de düşmeyen bu düşünceyle selef âlimlerinden Mâlik b. Enes, Arş'a istivadan sorulduğu zaman şöyle demiştir: “İstiva malumdur, keyfiyeti meçhuldür, ona inanmak vaciptir, ondan sual ise bid'attir.”¹⁷ Selef âlimlerinin düşüncesini yansıtan bir diğer ifade de: “Allah'ın eli, yüzü vardır; ama insanlarınki gibi değildir” sözüdür. Haberi sıfatları anlama noktasında selefın bu tutumunu doğru bulan Gazali, avamdan olan, yani İslâm itikadını iyice bilmeyen bir kimseye, Allah-u Teâlâ'nın zâtı ve sıfatları hakkında müteşâbih bir haber veya söz ulaştınca, onun üzerine yedi şeyin vacip olacağını belirtmektedir. Şimdi bunları kısa bir şekilde açıklayalım.

- **Takdis:** Allah-u Teâlâ'yı cismaniyetten ve cisimlerde bulunan özelliklerden tenzih etmektir.
- **Tasdik:** Hz. Peygamber (sav)'in buyurduklarının hak ve kendisinin de o sözde sadık olduğuna; o şeyin tamamen onun haber verdiği gibi olduğuna kesin olarak inanmaktır.
- **Aczi İtiraf:** Müteşâbih hadislerle Hz. Peygamber (as)'in muradının ne olduğunu bilmenin kendi iktidarı dâhilinde olmadığını ve onunla ilgilenmenin kendi işi olmadığını ikrar etmektir.
- **Sükût:** Müteşâbih haberlerin manasını sormamak ve bu konulara dalmamaktır. Âvam, bunların manasını sormanın bidat olduğunu, o konulara dalmanın dini için büyük tehlikeler doğuracağını ve farkına varmadan belki de dinden çıkma ihtimalinin bulunacağını bilmelidir.
- **İmsak:** Müteşâbih lâfızlar üzerinde katiyen bir tasarrufta bulunmamaktır. Yani tasrif, başka bir lügate çevirme eksiltme ve ziyadeleştirme, dağınık olanları biraya getirme ve bir arada bulunanları dağıtma gibi değişiklikler yapmama, nasıl vârid olmuşlarsa aynen o şekilde ve o lâfızla aktarmaktır.

¹⁶ 89/Fecr, 22.

¹⁷ Şerafeddin Gölcük, Süleyman Toprak, **a.g.e., s. 219.**

- **Keff:** Kalbini, müteşâbih lâfzı ve manalarından bahsetmekten menetmek ve bunlar üzerinde düşünmemektir.
- **Teslim:** Müteşâbih lâfızların manaları, her ne kadar aczinden dolayı kendisine gizliyse de Rasulûllah (as)’a, diğer nebilere, sıddıklara ve Allah’ın, veli kullarına gizli olmadığına inanmaktır.¹⁸

Tevhidin esaslarından biri de Allah’ın cismani birtakım unsur ve özelliklerle nitelendirilmemesidir. Selef de bu hususta yukarıdaki ilkeler ışığında büyük titizlik ve dikkat göstermişlerdir. Ancak, bize göre “*Allah’ın eli, yüzü vardır; ama insanlarınki gibi değildir*” sözü tam anlamıyla Allah’ın, insan veya başka maddi şeylere benzemeyen fakat yine de cismi unsurlara sahip bir zât olduğu vehmini ortadan kaldırmamaktadır. Bir başka ifadeyle, selef gibi düşünerek her ne kadar Allah’tan cismi unsurları nefyetsek de O’nun bizim bilemeyeceğimiz bir cisim olduğu fikri zihinlerden silinmez. Çünkü hakiki manalarına alınmasalar da maddi unsurlar söz konusu olduğunda insan zihni daima, şu veya bu şekilde bir cisim tasavvur etmektedir.¹⁹ Tevhid, Allah’ı birlemenin yanında O’nu tüm cismani özelliklerden tenzih etmeyi gerekli kılar. Dolayısıyla selefi düşüncenin yetersizliği burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü selefin tutumu teşbihi çağrıştıran bir tutumdur.

3. 3. 4. Te’vil Görüşünde Olanlar

Te’vil kelimesinin birden fazla anlama sahip bir kavram olduğunu daha önce belirtmiştik. Genel olarak te’vil “*bir lafza ilk bakışta beliren manayı değil, muhtemel bulunduğu diğer manaları vermek*” anlamına gelir. Haberi sıfatlar konusunda te’vilci yaklaşımı benimseyenler genelde halef uleması olmuştur. Müteahhir ulema haberi sıfatlara Arap diline, akli ve nakli delillere uygun bir anlam verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

¹⁸ Gazali, *İnançta Hassas Ölçüler (İlcamü’l-Avam An İlm-i Kelam)*, çev. Nedim Yılmaz, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 14-15.

¹⁹ Mevlüt Özler, **a.g e., s. 146-147.**

Selefin aksine halef âlimlerinin te'vil metodunu benimsemiş olmaları sebepsiz değildir. Bunun en önemli sebebi; Selef'in teşbih endişesiyle, te'vilden kaçınmasının istismar edilmiş olmasıdır. Selef'in te'vilden kaçınıp müteşâbihatı zahirleri üzere bırakmasını yanlış anlayan bazı gruplar ifrata düşerek teşbihe gitmişler, te'vilden kaçınalım derken tescime kail olmuşlardır. İşte halef uleması Müşebbihe ve Mücessime'nin haberi sıfatlardan hareketle ortaya attıkları, Allah'ın şanına lââyık olmayan nitelemelere mâni olmak ve tenzih esasını korumak amacıyla haberi sıfatları te'vil yoluna gitmişlerdir. Halef âlimlerinin bu metodu tercih etmelerinin bir diğer sebebi de şudur: Kur'an anlaşılması için nazil olmuştur ve O'nu anlamak gereklidir. Kur'an'da yer alan müteşâbihatı anlamının yolu ise ancak te'vildir. Öyleyse te'vil yapmak gereklidir, kaçınılmazdır.²⁰ Kur'an anlaşılması için indirilmiş bir kitaptır. Bunun yanında Kur'an tüm insanlığı kucaklayan evrenseldir. Dolayısıyla anlaşılmasında zorluk bulunan genelde Kur'an ayetlerinin özelde haberi sıfatların yine Kur'an ve hadislerin ruhuna uygun, ispat-tenzih çizgisi içerisinde, bütüncül bakış açısıyla ele alarak anlamlandırılmalıdır.

3. 4. HABERİ SIFATLAR VE MEALLERDEKİ TERCÜMELERİ

Kur'an her şeyden önce açıklayan ve anlaşılması gereken bir kitaptır. Tercümeler de Kur'an'ın bu özelliğini yansıtan ya da yansıtmaya çalışan bir işleve sahip olmalıdır. Bir başka ifadeyle farklı dili konuşan Müslümanlar -pratikte herkesin Arapçayı bilmesinin mümkün olmadığı göz önüne alındığında- Kur'an'ı ancak tercümeler yoluyla okuyup anlama imkânına sahiptir. Bu yüzden tercümelerde o dilin imkânları nispetinde okuyanın anlayabileceği bir üslup kullanılmalı ve özellikle de uygun kelimelerin seçilmesine dikkat edilmelidir. Bunun yanında aynı haberi sıfatın geçtiği her yerde aynı kelimeyle çeviri yapmak doğru bir tercüme değildir. Çünkü

²⁰ Mevlüt Özler, a.g e., s. 140.

her ayetin bağlamı farklıdır. Aynı haberi sıfatın farklı ayetlerde farklı anlamlar taşınması mümkündür. Dolayısıyla çeviride bu durum göz önüne alınmalıdır.

Tercümenin amacı kaynak bir metnin hedef kitle tarafından en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Tercümeler de Müslümanların kutsal kitapları olan Kur'an'ı anlamaları ve gereği üzere yaşamalarını sağlayan en önemli vasıtalar. Yani tercümeler Kur'an'ı daha anlaşılabilir bir hale dönüştürmektedir. Bu nedenle tercümelerin amacına uygun olarak onu okuyan kimseler tarafından çok net bir şekilde anlaşılması gerekir. Bunun yanında önemli bir nokta da mütercimlerin yanlış anlamaya yol açabilecek her türlü tercümelerden kaçınması gerekir.

Çalışmamızın bu bölümde izlediğimiz yöntem hakkında şunları söyleyebiliriz. Öncelikle Kur'an'da haberi sıfatların geçtiği yirmi sekiz ayet-i kerimeyi örnek olarak aldık. Sonra haberi sıfatları konuları itibariyle başlıkları altında ele aldık ve ayetleri Kur'an'ın tertibine göre sıraladık. Mealleri seçerken günümüzde yaygın olarak kullanılan ve herkesin kolayca ulaşabileceği mealler olmasını göz önünde bulundurduk. Bireylerin görüşlerini incelemek amacıyla olduğumuz için Heyet olarak yazılan meallere yer vermedik. Bu kapsamda otuz üç meallik bir örneklem grubu oluşturduk. Bütün bunları inceleyerek ayette geçen haberi sıfatlara aynı anlamları veren mütercimleri gruplandırdık. Temel tefsir kaynaklarından da istifade ederek her bir başlığın sonunda o haberi sıfat ve tercümesi hakkında kendi görüşlerimize de yer vermeyi uygun gördük. Şimdi mütercimlerin bu haberi sıfatları Türkçeye nasıl tercüme ettiklerini inceleyelim.

3. 4. 1. Yed

Yed; (يد) lâfzı “*bir organ olarak el*” anlamında kullanılmakla birlikte geniş bir anlama sahiptir. Bunlardan birincisi; “*nimetle, ihsanla, lütufla*” ilgili kullanılıp “*Ona ihsanda bulundum*” anlamında (يديت اليه) şeklinde kullanılır. İkincisi; bazen de “*birinin tasarrufu altında bulundurma ve malik; sahip olmayla*” ilgili

kullanılıp “*Bu, onun tasarrufu altında ve onun mülkiyetinde*” anlamında (هذا في يد) (فلان) denir. Üçüncü olarak; kimi zaman bu ifade “*kuvvetle, güçle, kudretle*” ilgili kullanılıp şöyle denir: (ما لي بكذا يد) “*Benim şuna gücüm, kuvvetim yok*”. Son olarak da “*Elin sahip olduğu kuvvetle*” ilgili olarak “*Ben senin elinim*” anlamında (انا يدك) kullanıma sahiptir.²¹ Kur’an-ı Kerim’de dört ayette “*yed*” sıfatı kullanılmaktadır. Bu ayetleri ve bu sıfatın nasıl tercüme edildiğini inceleyelim.

5/Maide, 64

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلَعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Bu ayette iki yerde haberi sıfat geçmektedir. Bunlardan ilki يَدُ اللَّهِ diğeri de يَدَاهُ lafızlarıdır. Bunlardan ilki olan يَدُ اللَّهِ lafzına mütercimlerin nasıl anlam verdiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Bu ayetteki haberi sıfata “*Allah’ın eli*” şeklinde anlam verenler Abdullah Parlıyan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmed Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Ünal, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Diyanet Eski Meal²², Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, Hayreddin Karaman²³, Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Suat Yıldırım, Sadık Türkmen, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek, Yaşar Nuri Öztürk’tür. (H.E. ve Ö.D.)²⁴ ise bu

²¹ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 889, 890.

²² Bu meal Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay tarafından hazırlanmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan bir mealdir. Bu meal tezimizde yukarıdaki isimle geçecektir.

²³ Bu meal Dünya İslam Birliği’nin talebi üzerine heyet tarafından hazırlanan ve Türkiye Diyanet Vakfı’na basılmış bir mealdir. Mealin Hayrettin Karaman 76-126; Ali Özek 1-48 ile 581-604; İbrahim Kâfi Dönmez 63-75, 358-420 ile 561-580; Mustafa Çağrı 49-62 ile 281-358; Sadrettin Gümüş 127-280; Ali Turgut 421-560 sayfaları aralarını tercüme etmişlerdir. Tezimizde bu meal ayetin tercümesi hangi sayfada yer alıyorsa o sayfayı çevirenin ismiyle yer alacaktır.

²⁴ Hüseyin Elmalı, Ömer Dumlu, Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Anlamı (Meal), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014. Bu meal tezimizde yukarıdaki şekliyle yer alacaktır.

sıfatı “Allah’ın eli cimridir” olarak çevirmişlerdir. Bazı mütercimler “Allah’ın eli” anlamını vermekle birlikte paranez içerisinde te’vil etmişlerdir. Ali Fikri Yavuz “cömert değildir”, Bayraktar Bayraklı “cimridir”, Cemal Külünkoğlu “rızkı vermede Allah cimridir”, Diyanet Yeni Meal²⁵ “rızkı vermede cimrilik ediyor”; Süleyman Ateş “Allah cimridir” sayabiliriz.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi İsmail Hakkı Baltacıoğlu “Allah cimridir”; Mustafa Öztürk “Allah çok cimrileşti” ve Yüce Kur’an²⁶ “Allah çok cimridir” olarak te’vil düşüncesiyle çevirmişlerdir.

İlk haberi sıfatı nefy ve ta’til ya da ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle ele alan mütercimler yoktur. İkinci ifade olan يَدَاُ “yedâhü” lâfzına mütercimlerin nasıl anlam verdiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Ünal, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, Hayreddin Karaman, Kadri Çelik, Mahmut Kısa, Mustafa İslamoğlu, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek, Yaşar Nuri Öztürk bu ifadeyi “iki eli” olarak çevirmişlerdir. Celal Yıldırım “iki eli” olarak çevirmekle parantez içerisinde “lütuf, ihsan ve rahmeti” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bunun dışında bu ifadeyi Ali Fikri Yavuz “kudret elleri”, ve Cemal Külünkoğlu “(rahmet) elleri”, Bayraktar Bayraklı “Allah’ın elleri açıktır/cömerttir” olarak tercüme etmişlerdir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeye Yüce Kur’an “cömerttir”; İsmail Hakkı Baltacıoğlu “Allah vergisi bol olandır” olarak te’vil görüşüyle anlam vermişlerdir. (H.E. ve Ö.D.) ve

²⁵ Bu meal Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na basılan mealdir. Bu meal tezimizde yukarıdaki şekliyle geçecektir.

²⁶ Bu meal Cemal Sofuoğlu, Abdülkadir Şener ve Mustafa Yıldırım tarafından hazırlanmış mealdir. Tezimizde bu meal yukarıdaki isimle anılacaktır.

Mustafa Öztürk bu kısmı bir önceki görüşten farklı olarak “*cömerttir*” olarak tercüme etmişlerdir.

Bunun dışında bir görüşle tercüme eden bulunmamaktadır. Bu ayette Yahudiler Allah hakkında “*eli sıkıdır*” demişlerdir. Bu ifadeyle aslında Allah’ın mecazî olarak cimri olduğunu kastetmişleridir.²⁷ Ancak Allah bu isnadı reddettiğini ve böyle olmadığı ayetin ikinci cümlesinde ifade etmiştir. Bu haberi sıfatları hakiki anlamda olduğunu kabul etmemiz durumunda yaratıklara ait bir uzvun Allah’a nispeti gerçekleşir ki bu durum imkânsızdır. Bu nedenle bu ifadeyi tercüme ederken de mecazî bir ifade olduğunu düşünerek te’vil edilmelidir. Bu ifadeler nimet, Yani ilk ibareye “*Allah cimridir*”; ikinci ibareye ise “*O, cömerttir*” şeklinde anlam vermemiz doğru olur.

38/Sa’d, 75

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبِرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ

Bu ayette de haberi sıfat olarak بِيْدِي “*biyedeeye*” lâfzı geçmektedir. Şimdi bu ifadeyi mütercimlerin nasıl çevirdiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Ahmet Varol, Ahmet Tekin, Ali Turgut, Kadri Çelik, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk “*iki elimle*”, Şaban Piriş ve Ümit Şimşek “*elimle*”, Abdullah Parlıyan, Ali Bulaç, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, Talat Koçyiğit, Suat Yıldırım “*ellerimle*”, Celal Yıldırım ve Abdülbaki Gölpınarlı “*kudret ellerimle*”, Mahmut Kısa ve (H.E. ve Ö.D.) “*kendi ellerimle*” şeklinde anlam verdiklerini görmekteyiz. Bu ifadeyi Ahmed Hulusi, “*iki elim (ilim ve kudret)*”; Cemal Külünkoğlu “*ellerimle (kudretimle)*”; Ömer Sevinçgül “*iki elimle kudretimle, gücümle*” olarak çevirmişlerdir.

²⁷ Ebu'l-Berakat en-Nesefi, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, tah. Seyyid Zekeriyya, Nezar-u Mustafa Bazi Mektebi, y.y.y., c. 1, s. 287.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı, Diyanet Eski Meal, Mustafa Öztürk, Sadık Türkmen ve Yüce Kur'an bu sığata "kudretimle" Şeklinde bir anlam vermişlerdir. Dikkati çeken nokta Bekir Sadak bir önceki ayette geçen aynı ibâreye - literâl bir çeviriyle-"el" olarak anlam verirken burada farklı olarak "kudretimle" Şeklinde anlam vermesidir. Mehmet akır buradaki lâfzı ayetin bütünlüğünü de göz önüne alarak "özene bezene" diye çevirmiştir.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

İsmail Hakkı Baltacıoğlu nefy ve ta'til düşünceŐiyle olsa gerek bunu bir te'kid ifadesi olarak görmüŐ ve "Benim" diye çevirmiştir. Hasan Basri antay'da hem iki elimle demiş hem de parantez içinde "yani bizzat" ilavesini de kullanmıştır. Bunun dışında ispat ve aczi itiraf düşünceŐi tercümelere yansımamıŐtır.

48/Fetih, 10

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَنَّا أَجْرًا عَظِيمًا

Bu ayette geçen يَدُ اللَّهِ "yedullahi" lâfzı haberi sıfatlardandır. Mütercimler bu ibareyi nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsım Görüşünde Olanlar**

Abdibaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ahmet Tekin, Ali Bulaç, Ali Turgut, Ali Ünal, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meali, Diyanet Yeni Meali, Edip Yüksel, Hasan Basri antay, (H.E. ve Ö.D.), Kadri elik, Ömer Öngüt, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek, Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur'an bu ifadeyi "Allah'ın eli" Şeklinde tercüme etmişlerdir. Bu ifadenin tercümesini Ömer Sevinöl ve Celal Yıldırım "Allah'ın eli (kudret ve rahmeti)"; Mahmut Kısa ve Mustafa İslamoğlu ise "Allah'ın kudret ve yardım eli"; Mustafa Öztürk ise "Allah ile el sıkıŐtılar" olarak yapmışlardır.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Ahmet Fikri Yavuz, Cemal Külünkoğlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Sadık Türkmen “*Allah’ın gücü, kuvvet ve yardımı*”, Ali Fikri Yavuz ve Bayraktar Bayraklı “*Allah’ın kudret ve yardımı*”, o biat edenlerin kudret, vefa ve sadakatlerinin üstündedir demektedir. Yani biat edenlerin eli demeyip vefa ve sadakatleri diye tercüme ettiğini görmekteyiz.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Yalnızca Ömer Nasuhi Bilmen bu ifadeyi “*Allah’ın yed’i*” diye aynıyla almakta ve bu tercümede ispat ve aczi itiraf görüşünde olduğunu görmekteyiz. Bunun dışında nefy ve ta’til düşüncesiyle bu ayeti ele alan mütercim yoktur.

Bu ayette sahabenin Rasulullah’a ve onun şahsında Allah’a yapılan biatı konu alınmaktadır. Sahabe ellerini Rasulün elinin üstüne koyarak kendisine biat etmişleridir. Taberi buradaki ifadeyi te’vil sadedinde Allah’ın onların gücünün üstünde gücünün ve yardımının olduğunu belirtmektedir.²⁸ Kanaatimizce de buradaki ifadeyi, teşbihi bir ifadeyle “*eli*” şeklinde değil, te’vil metoduyla “*kuvveti ve yardımı*” olarak tercüme etmek doğru olacaktır.

51/Zariyat, 47

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

Bu ayette de önceki ayetlerde geçen haberi sıfatlarla aynı köke sahip olan بِأَيْدٍ “*bieydin*” lafzı geçmektedir. Önceki ayetlerde geçen ifadeleri meal yazarlarının çoğu teşbih ve tecsime yakın bir anlamda “*el*” olarak çevirdiklerini görmüştük. Bu ayetteki ifadeyi ise genelde te’vil metoduyla tercüme etmişlerdir.

- **Teşbih ve Tecsime Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi Ahmet Uğur, Ali Turgut, Mehmet Çakır, Ömer Öngüt, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit ve Yaşar Nuri Öztürk “*ellerimizle*”, Ahmed Hulusi ve Ümit

²⁸ İbn-i Cerir et-Taberi, Camiu'l-Beyan an Te'vil'il-Kur'an, tah. Dr. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki, İslami ve Arapça Dersler Merkezi, Hicr, y.y., c. 21, s. 204.

Şimşek “*elimizle*” olarak tercüme etmişlerdir. Ömer Sevinçgül lâfzı “*elimizle*” olarak çevirirken tırnak içerisinde “*sınırsız gücümüzle*” olarak açıklamada bulunmuştur.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan “*yaratıcı gücümüzle*”; Abdülbaki Gölpınarlı, Ali Bulaç ve Kadri Çelik “*kudretle*”; Ahmet Tekin, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meali, Mustafa Öztürk ve Yüce Kur’an “*kudretimizle*”; Ahmet Varol “*güçle*”; Ali Fikri Yavuz, Hasan Basri Çantay ve (H.E. ve Ö.D.) “*kuvvetle*”; Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, Edip Yüksel ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*gücümüzle*” ifadeleriyle bu haberi sıfatı tercüme etmişlerdir. Ömer Nasuhi Bilmen aynı ifadeyi bir önceki ayette olduğu gibi bırakarak “*yed’i*” olarak çevirmesine rağmen buradaki ifadeyi te’vil ederek “*kuvvetle*” şeklinde çevirmiştir. Mahmut Kısa ifadeyi “*kudret elimizle*” diyerek yine aynı duruma yakın bir anlamda çevirmiştir.

- **Nefy ve Ta’til Görüşünde Olanlar**

Süleyman Ateş ifadeyi atlayarak “*göğü sağlam yaptık*” şeklinde çeviri yapmış ve parantez içinde de “*kudretimiz geniştir*” ilâvesinde bulunmuştur. Suat Yıldırım ve Ali Ünal baktığımızda ise bu ifadeyi nefy ve tatil görüşüyle tercümelerinde yer vermemişlerdir.

Bu görüşler dışında bu ayetteki sıfatı ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle ele alan mütercime rastlamadık. Yüce Allah’ın niteliği olarak “*Yed*” lafzı hadislerde de yer almıştır. Örnek olarak şu hadis-i şerifleri zikredebiliriz.

يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ

“Allah’ın gücü ve kudreti cemaat ile beraberdir.”²⁹

Diğer bir hadiste bu sıfat şöyle yer almaktadır:

مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَ يَقْبَلُ اللَّهُ الطَّيِّبَ، إِأَخَذَهَا الرَّحْمَنُ بِيَمِينِهِ وَكَلَّنَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً. فَتَرَبُّو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّي أَحْكَمَ فَلَّوَهُ أَوْ فَصِيلَهُ

²⁹ Tirmizî, “Fiten”, 7; Nesâî, “Tahrim”, 6.

“Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse -ki Allah sadece temizi kabul eder- Allah onu sağ eliyle alır. O, sahibi için Rahman'ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür, tıpkı sizin bir tayı büyütmeniz gibi O da sadakanızı büyütür.”³⁰

Ayetler ve hadislerde geçen örneklerde olduğu gibi haberi sıfatları literâl olarak çevirmek teşbih ve teccim düşüncesine neden olur. Bu durum Yüce Allah'a organ isnat etmek anlamına gelebilir ki bu imkânsızdır. Bu tür ifadeleri birer mefhum olarak algılamamız gerekir. Yani (الْبَلَدُ فِي يَدِ الْأَمِيرِ) “Ülke, devlet reisinin elindedir” olduğu gibi. Devlet reisi, eli olmayan biri de olsa böyle denir. Hâl böyle olunca, yukarıdaki ayetlerde geçen “el” lâfzı ile Yüce Allah'ın et, kemik, sinir ve deri gibi şeylerden mürekkep bir cisim olan uzvu murat etmediğini, anılan cismin Allah Teâlâ'nın ulûhiyeti hakkında muhal ve Allah'ın ondan münezzeh olduğunu bilmek gerekir.³¹ Ancak meal yazarlarının haberi sıfatlardan yed (يَد) lâfzını geniş anlamı içerisinden teşbih ve teccim düşüncesiyle “el, iki elimle, ellerimle” şeklinde çevirmeleri anlaşılır değildir. Bu durum hedef kitle olan meal okuyucularının Yüce Allah hakkında zihinlerinde yanlış bir kanaat oluşmasına neden olabilir. Bunun nedeni insanın düşünce yapısından kaynaklanmaktadır.

İnsan akli sınırlı bir yapıya sahiptir. Bu yüzden böyle bir çeviri Cenâb-ı Hakk'ın insana ait bir organ olan “el” gibi bir organa sahip olduğunu akla getirebilir. Diğer yandan örneklerde gördüğümüz üzere lâfzı tercüme etmeden olduğu gibi aktarmak ise tercümelerin doğasına aykırıdır. Çünkü tercüme bir metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yöneliktir. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için tercümelere gerek vardır. Bu durumda lâfızları çevirmeden aktarmak kanaatimizce yanlıştır. Böyle bir tavır Kur'an'ın anlaşılmasından çok anlaşılmamasına sebep olur.

Bu açıklamalar doğrultusunda yukarıdaki hadiste geçen haberi sıfatı “mutlak bir etki ve hâkimiyeti” olarak ayetlerde geçenleri ise te'vil düşüncesiyle “güç, kudret, kuvvet ve cömertlik” gibi anlamların verilmesinin daha doğru olacağını kanaatindeyiz.

³⁰ Buharî, “Zekât”, 8; Müslim, “Zekât”, 63; Tirmizî, “Zekât”, 28; Nesâî, “Zekât”, 48.

³¹ Gazali, a.g.e., s. 17.

3. 4. 2. Vech

Kelime anlamı olarak “vech (وجه)” organ anlamında “yüz” ifade eder. Yüz, bedeninin zahirinde olanların en şerefli; en üstünü olduğundan, “her nesnenin (ilk) karşılayan kısmıyla” ilgili olarak ve “en şerefli, üstün yeriyle ve başlangıç yeriyle” ilgili kullanılıp “وجه كذا” ve “وجه النهار” denmiştir. Aynı zamanda âlimlerin bir görüşüne göre bu ifade: “O’nun zâtıdır” şeklinde, diğer bir görüşe göre ise Yüce Allah bu ifadeyle “Salih amellerle Yüce Allah’a yönelmek” olarak anlamlandırılmıştır.³² Şimdi vech sıfatının yer aldığı ayetleri ve bu sıfatın mütercimler tarafından yapılan tercümelerini inceleyelim.

2/Bakara, 115

وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَانْتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Bu ayette *وَجْهُ اللَّهِ* “vechullah” lâfzı geçmektedir. Mütercimlerin bu ibareyi nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Bu haberi sığara Ahmet Varol, Diyanet Eski Meal, Edip Yüksel, Kadri Çelik ve Yaşar Nuri Öztürk “Allah’ın yüzü”, Bekir Sadak, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Eski Meal, Mustafa İslamoğlu, Şaban Piriş ve Ümit Şimşek “Allah’ın yönü”; Ali Özek ve Süleyman Ateş “Allah’ın yüzü (zâtı)”, Ali Bulaç, Hasan Basri Çantay “Allah’ın yüzü (kablesi)”, Ali Fikri Yavuz ve Ömer Sevinçgül “Allah’a ibadet yönü”, Suat Yıldırım “Allah’a itaat ve ibadet ciheti” şeklinde anlam vermişlerdir. (H.E. ve Ö.D.) bu sıfatı “Allah o yöndedir” şeklinde tercüme etmişlerdir.

• Te’vil Görüşünde Olanlar

Bayraktar Bayraklı “Allah’ın varlığı”, Ahmet Tekin ve Sadık Türkmen diğerlerinden farklı olarak “Allah’ın rızası” şeklinde çevirmişlerdir.

³² Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s.s. 855-857.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt ve Ahmed Hulusi “*Vech-i İlahi*”; Talat Koçyiğit’in “*Allah’ın vechi*” şeklinde lâfzı aynıyla alarak ispat ve aczi itiraf görüşünde olduklarını görmekteyiz. Diğer yandan Celal Yıldırım ise aynı görüşle tercüme etmekle birlikte te’vil etme ihtiyacını hissetmiş olmalı ki parantez içinde “*ilim ve kudreti, hoşnutluk ve sevabı*” ilavelerinde bulunmuştur.

- **Nefy ve Ta’til Görüşünde Olanlar**

Bu sıfatın zâta müteallik olduğunu düşünen mütercimler de bulunmaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı, Mehmet Çakır, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ali Ünal ve Abdullah Parlıyan bu düşünceye sahip meal yazarlarıdır. Bunlar bu ifadeyi sadece “*Allah*” olarak çevirmişlerdir. Mustafa Öztürk ve Yüce Kur’an bu sıfatı “*O’na*” şeklinde çevirmişlerdir.

Buradaki ifadeyi te’vil etmenin ispat etmekten daha öncelikli olduğunu ifade eden Razi, vechin zatını ifade ettiğini söyler. Zira ona göre bazı kelimelerde cüz ifade edilir küll kastedilir.³³ Bizce de bu düşünce daha isabetlidir. Mahlûkata ait cihet, yön gibi özelliklere sahip olmaktan münezzehtir.³⁴ Nerede olursak olalım nereye dönersek dönelim O’nun zatı ve varlığı bizimledir.

2/Bakara, 272

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَأَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا
ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

Burada geçen وَجْهِ اللَّهِ “*vechillah*” haberi sıfatını mütercimlerin nasıl tercüme ettiklerini görelim.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Bu sığfata sadece Yaşar Nuri Öztürk “*Allah’ın yüzünü gözetme*” anlamını vermiştir.

³³ Fahreddin er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, Daru'l-Fakr, 1981, c. 4, s. 20.

³⁴ Taberi, a.g.e., c. 2, s. 528.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Ali Özek, Ali Ünal, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Eski Meal, Diyanet Yeni Meal, Hasan Basri Çantay, (H.E. ve Ö.D.), Kadri Çelik, Mustafa Öztürk, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "Allah'ın rızası", Ahmet Varol ve Ali Bulaç "Allah'ın hoşnutluğu", İsmail Hakkı Baltacıoğlu "Allah'ın sevgisi" olarak çevirmişlerdir. Ömer Öngüt ve Ömer Nasuhi Bilmen ise önceki ayette geçen ifadeyi "vehullah" olarak çevirirken burada te'vil ederek "Allah'ın rızası" olarak anlam vermişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ahmed Hulusi önceki ayette olduğu gibi buradaki ifadeyi de ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle aynen alarak "vehullah için (vehullahı bildiğiniz ve gördüğünüz için)" şeklinde çevirmiştir.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

Edip Yüksel önceki ayette geçen aynı ifadeyi "Allah'ın yüzü"; Ömer Sevinçgül "Allah'a ibadet yönü" olarak çevirirlerken buradaki ayette aynı ifadeyi "Allah için" olarak tercüme etmişlerdir. Mustafa İslamoğlu ise bir önceki ayetteki ifadeyi "Allah'ın yönü" olarak çevirirken burada yalnızca "Allah'ı" demekle yetinmiştir.

18/Kehf, 28

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ
زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

Ayet-i kerimede geçen وَجْهَهُ "vechehü" lâfzını nasıl çevirdiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tescim Görüşünde Olanlar**

Yaşar Nuri Öztürk teşbih ve tescim görüşüyle diğerlerinden ayrılarak bu ifadeyi "yüzünü isteyerek" olarak tercüme vermiştir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Eski Meali, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, (H.E. ve Ö.D.), Kadri Çelik, Mustafa Çağrııcı, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek ve Yüce Kur’an “*rızasını*”, Abdullah Parlıyan “*hoşnutluğunu*”, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen ve Ömer Öngüt “*cemalini*”, Ömer Sevinçgül ve Ali Ünal önceki ayetlerde yer alan çevirilerinden farklı olarak burada te’vil düşüncesiyle “*Allah’ın rızası*” olarak anlam vermişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Bu görüşle yalnız Ahmed Hulusi bu lafzı “*vechini*” olarak çevirmiştir.

- **Nefy ve Ta’til Görüşünde Olanlar**

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise diğer mütercimlerden farklı olarak “*çalablarının dilediği*” şeklinde tercüme ederek وَجْهَهُ lafzına “*çalab*”, يُرِيدُونَ lafzının öznesini de kullar değil Allah olduğunu ifade etmiştir.

28/Kasas, 88

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Mütercimlerin bu ayetteki وَجْهَهُ “*vechühü*” lâfzına hangi düşünceyle nasıl anlam verdiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Yaşar Nuri Öztürk diğer ayetlerde olduğu gibi bu ifadeyi tecsim ve teşbihi yansıtır bir biçimde “*yüzünden*” anlamını vermiştir. Ali Bulaç, Ahmet Varol, Kadri Çelik ve Süleyman Ateş ise “*yüzünden (zatından)*” olarak tercüme etmiştir.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Mütercimler buradaki ifadeyi genelde bu görüşle “*zati*” şeklinde tercüme etmişlerdir. Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Cemal Külünkoğlu, Hasan Basri Çantay, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa İslamoğlu, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Ümit Şimşek bunlar arasındadır. Edip Yüksel bu ifadeyi “*varlığı*” olarak tercüme ederek te'vil görüşünü yansıtmıştır.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ahmed Hulusi ispat ve aczi itiraf görüşüyle “*vechi*” olarak çevirmişlerdir. Celal Yıldırım, Sadık Türkmen ve Suat Yıldırım ise “*Allah'ın vechinden (zatından veya O'nun rızasına uygun olanından)*” şeklinde tercüme etmiştir.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

Ayrıca bu sığata Abdullah Parlıyan, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, (H.E. ve Ö.D.) ve Talat Koçyiğit “*O'ndan*”; İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*kendisi*” şeklinde anlam vermişlerdir. Bu lafza Mustafa Öztürk ve Yüce Kur'an “*O*” anlamını vermişlerdir. Şaban Piriş bu lâfza “*O*” demekle birlikte Allah'a yön isnat eden bir anlam ile parantez içerisinde “*tarafı*” ilavesinde bulunmuştur.

30/Rum, 38

فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Bu ayette de Bakara Suresi 272. ayette geçen ifadeyle aynı olan وَجْهَ اللَّهِ “*Vechallah*” lâfzı geçmektedir. Mütercimlerin bu sıfatı tercümelerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Yaşar Nuri Öztürk bu ifadeyi teşbih ve tecsim görüşüyle “*Allah'ın yüzünü*” şeklinde anlam vermiştir. Bunun dışında yine “*Allah'ın yüzü*” diye çevirmekle birlikte parantez içerisinde “*rızasını*” olarak açıklama yapan mütercimler bulunmaktadır. Süleyman Ateş, Kadri Çelik ve Ali Bulaç buna örnek olarak gösterebiliriz.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeye Abdullah Parlyan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Ali Fikri Yavuz, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meali, Edip Yüksel, (H.E. ve Ö.D.), İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "*Allah'ın rızasını*" anlamını vermişlerdir. Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu ve Diyanet Yeni Meal "*Allah'ın hoşnutluğunu*"; Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen "*Allah'ın cemalini (rızasını)*" olarak te'vil etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen ve Ali Ünal ise önceki ayetle aynı ibâre olmasına rağmen önceki ayetteki ifadeyi ispat ve aczi itiraf görüşüyle "*Vech-i İlahi*" diye çevirirken; burada te'vil ederek "*Allah'ın rızasını*" olarak çevirmişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ahmed Hulusi ispat ve aczi itiraf görüşüyle bu ifadeyi aynıyla alarak وَجْهَ اللَّهِ "*Vechullahi*" şeklinde mealine yansıtmıştır.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

İsmail Hakkı Baltacıoğlu diğerlerinden farklı bir görüşle "*Allah'a kavuşmak*" olarak çevirerek وَجْهَ lafzını atlamıştır.

30/Rum, 39

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبًّا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوَ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ
قَاوُلِيْكَ هُمْ الْمَضْعِفُونَ

Bir önceki ayetle aynı surede yer alan bu ayette de yine aynı lâfız yer almaktadır. وَجْهَ اللَّهِ "*Vechallah*" ibaresini nasıl çevirdiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Yaşar Nuri Öztürk mealinde yine teşbih ve tecsim anlayışına uygun bir ifadeyle lâfzı "*Allah'ın yüzü*" olarak çeviri yapmışlar, Süleyman Ateş, Kadri Çelik

ve Ali Bulaç ise aynı şekilde “*Allah’ın yüzü*” diye çeviri yapmışlar ve parantez içerisinde “*rızasını*” açıklamasında bulunmuşlardır.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Varol, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Ali Ünal, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Eski Meali, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, İbrahim Kafi Dönmez, (H.E. ve Ö.D.), Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit ve Ümit Şimşek “*Allah’ın rızasını*”; Celal Yıldırım, Diyanet Yeni Meal ve Yüce Kur’an “*Allah’ın hoşnutluğunu*”; Abdullah Parlıyan bir önceki ayette geçen ibareyi “*Allah’ın rızasını*” burada ise “*Allah’ın hoşnutluğunu*” şeklinde tercüme etmiştir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

İsmail hakkı Baltacıoğlu bir önceki ayette geçen ibâreye “*Allah’a kavuşmayı*” anlamını verirken buradaki aynı lâfzı farklı olarak “*Allah’ın dilediğini*” şeklinde çevirmiştir. Ahmed Hulusi önceki ayette geçen lâfızla paralel ispat ve aczi itiraf görüşüyle bu ifadeyi “*Vechullahı*” şeklinde aynıyla almıştır.

55/Rahman, 27

وَيَنْفَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Bu ayette geçen وَجْهَ “*Vechü*” lâfzı haberi sıfatlardandır. Meal yazarları bu ifadeyi nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Ömer Sevinçgül, Süleyman Ateş, Ali Ünal ve Yaşar Nuri Öztürk bu ifadeye “*yüzü*” olarak anlam vermişlerdir. Yine teşbih düşüncesiyle Kadri Çelik ve Ahmet Varol bu anlamla “*yüzü*” diye çevirirken parantez içerisinde “*zâtı*”; Ali Bulaç ise “*kendisi*” olarak ilavede bulunmuşlardır.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Ali Turgut, Bayraktar Bayraklı, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Hasan Basri Çantay, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Nasuhi Bilmen, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "zâti" olarak çevirmişlerdir. Yakın bir anlamla bu ifadeyi Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal ve Edip Yüksel "varlığı"; (H.E. ve Ö.D.) ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise, "kendisi" şeklinde tercüme etmişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

İspat ve aczi itiraf görüşüyle bu lafzı Talat Koçyiğit "Rabbının vechi" olarak çevirmektedir. Şaban Piriş ise "vechi/yönü" olarak tercüme etmekle hem ispat ve aczi itiraf düşüncesini yansıtmakta hem de Yüce Allah'a yön isnadında bulunmaktadır. Bunun dışında bu ibâreyi "vechi" olarak tercüme etmekle birlikte parantez içerisinde Ahmed Hulusi "esma manaları", Ömer Öngüt ise "zâti" şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

Bu ibareyi yalnızca Abdullah Parlıyan nefy ve ta'til düşüncesiyle tercüme etmemiştir.

92/Leyl, 20

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى

Bu ayette yine وَجْهِ "vechi" lâfzı geçmektedir. Bu lafza mütercimlerin nasıl bir görüşle anlam verdiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Yaşar Nuri Öztürk ise teşbih ve tecsim görüşüyle "yüzü" olarak anlam vermişlerdir. Kadri Çelik "yüzü" olarak anlam vermekle birlikte parantez içerisinde "rızasını" ilavesinde bulunmuştur.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Ali Özek, Bayraktar Bayraklı, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, (H.E. ve Ö.D.), Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen, Suat Yıldırım, Talat Koçyiğit ve Ümit Şimşek “*rızası*” anlamını vermişlerdir. Bir önceki ayette geçen aynı ifadeyi teşbih ve tescim düşüncesiyle Ahmet Varol “*yüzü (zâtı)*”; Ali Bulaç “*kendisi*” ve Süleyman Ateş “*yüzü*” şeklinde çevirirlerken burada te'vil görüşüyle “*rızası*” olarak çevirmişlerdir. Ömer Öngüt de aynı tutarsızlıkla bir önceki ayette geçen ibareye ispat ve aczi itiraf görüşüyle ‘*vechi*’; burada ise te'vil görüşüyle “*rızası*” anlamını vermiştir. Şaban Piriş, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal ve Yüce Kur'an “*hoşnutluğu*” olarak anlam vermişlerdir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu önceki ayetlerde olduğu gibi bu ayetteki ibareyi de “*çalabın dilediğini*” şeklinde özgün bir anlamla tercüme ettiğini görmekteyiz.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ahmed Hulusi önceki lâfızlara olduğu gibi bu lâfza da ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle “*vechini*” olarak tercüme etmiştir.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

Celal Yıldırım bir önceki ayette geçen haberi sığata te'vil düşüncesiyle ‘*zati*’ olarak çevirirken buradaki ifadeyi nefy ve ta'til düşüncesiyle tercüme etmiştir.

Haberi sıfatlardan “*vech*”in geçtiği ayetlerden sonra örnek olarak hadis-i şerifler ile konumuzu zenginleştirelim.

Bu haberi sıfatın geçtiği hadislerden biri şöyledir:

إِنَّ أَدْنَىٰ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةٌ لِمَنْ يَنْظُرُ إِلَىٰ جَنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَنِعَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ عَامٍ
وَأَكْرَمُهُمْ عَلَى اللَّهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَىٰ وَجْهِهِ غُدُوَّةً وَعَشِيَّةً. ثُمَّ قَرَأَ: وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاطِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّنَا نَاضِرَةٌ

“*Cennet ehlinin mertebeye en düşük olanı o kimsedir ki: Bahçelerine, zevcelerine, nimetlerine, hizmetçilerine, koltuklarına bakar. Bunlar bin yıllık yürüme mesafesini doldururlar. Cennetliklerin Allah nezdinde en kıymetli olanları ise katına*

(vechine) sabah ve akşam nazar ederler.” Dedi ve sonra şu ayeti okudu³⁵: “Yüzler vardır, o gün ter-ü tazedir, Rablerini görecekler”³⁶

Bir diğer hadisin konumuzla ilgili kısmı şöyledir:

حِجَابُهُ النُّورُ. لَوْ كَشَفَهُ حَرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ

“O'nun hicabı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, zatının(vechinin) sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlûkatını yakardı.”³⁷

Başka bir hadisin ilgili kısmı ise şöyledir:

وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَكُمْ بِالصَّلَاةِ ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَتَلْتَفِتُوا ، فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوْجِهِ عِنْدَهُ مَا فِي صَدِّهِ لَمْ يَلْتَفِتْ

“Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağa-sola) bakınmayın. Zira Allah zatını (vechini), namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe.”³⁸

Diğer bir hadis-i şerifte şudur:

وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: جَنَّاتٍ مِنْ فِضَّةٍ، أَنْبِئُهُمَا وَمَا فِيهَا؛ وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ، أَنْبِئُهُمَا وَمَا فِيهَا؛ وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يُنْظَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِذَا رَدَّاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَدْنٍ

Hiz. Ebu Musa (r.a) anlatıyor: Resulullah (sav) buyurdular ki:

“Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştedir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rablerini görmeleri arasında Allah'ın zatındaki (vehindeki) ridau'lkibriyadan (büyüklik perdesinden) başka bir şey yoktur.”³⁹

³⁵ Tirmizi, “Cennet”, 17.

³⁶ 75/Kıyamet 22-23.

³⁷ Müslim, “İman”, 293.

³⁸ Tirmizi, “Emsâl”, 3.

³⁹ Buhârî, “Tefsir”, Rahman 1, 2, “Bedu'l-Halk” 8, “Tevhid” 24; Müslim, “İman”, 180; Tirmizi, “Cennet”, 3.

Bu başlığımızın sonunda özetle şunları söyleyebiliriz. Allah'ın sıfatlarından olan “*vech*” ayetlerde⁴⁰ ve hadislerde kanaatimizce O'nun zatını ve varlığını; diğer ayetlerde geçenler ise O'nun rızası ve sevgisini ifade eder. Bu durum Kur'an İlimleri içerisinde bulunan Vücut ve Nezair ile ilgilidir. Yani *vech* sıfatının birden fazla anlama sahip bir kelime olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümdeki haberi sıfatın te'vil metoduyla bu şekilde tercüme edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

3. 4. 3. İstiva

Üzerinde en çok tartışma yapılan haberi sıfatlardan biri bu ayette geçen *istiva* ve arş lafızlarıdır. Ayrıca bu lâfızların tercümelerinde kelâmi görüşlerin kendini belirgin bir şekilde yansıttığını görmekteyiz.

İstiva, (سوا) kökünden türemiş bir kelime olup “*birbirine muadil, denk ve eşit olmak, bir şeyin düzgün olması*” gibi anlamlara gelir. Bu fiil (على) edatıyla kullanıldığında “*ele geçirme, hâkim olma, üzerinde hâkimiyet kurma*”; (الى) edatıyla kullanıldığında ise, “*ya bizatihi, ya da tedbir, tertip etme, düzenleme ile bir şeye varma, erişme*” gibi çok çeşitli anlamlara gelir.⁴¹ İstiva sıfatı iki ayette yalnız kullanılmakla birlikte genelde arş sıfatı ile terkip olarak (تَمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ) “*sonra arş üzerine hâkimiyet kurdu*” şeklinde geçmektedir.

2/Bakara, 29

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Bu ayet haberi sıfatlardan “*istiva*” اسْتَوَىٰ lafzı geçmektedir. Meal yazarlarının bu lâfza nasıl anlamlar verdiklerine bakalım.

⁴⁰ 2/Bakara, 115, 28/Kasas, 88 ve 55/Rahman, 27.

⁴¹ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 439, 440.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Ahmet Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Bekir Sadak, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, (H.E. ve Ö.D.), Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Öngüt, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "yönelip" olarak çevirmişlerdir. Diyanet Eski Meal'de bu ifade "yönelerek" olarak çevrilmiştir. Abdullah Aydın "emir ve iradesiyle göğe yönelerek" şeklinde çevirmiştir. Ahmed Hulusi ise bu lâfza insanla ilgili bir durum olarak "şuur (beyin) boyutunuza yönelip" olarak tercüme etmiştir. Bu çeviriyi yani "yöneldi" ifadesinin yanında parantez içerisinde Ali Bulaç "istiva edip", Ali Özek "kendine has bir şekilde"; Hasan Basri Çantay ise "iradesi", Ali Ünal "ilim, irade, kudret ve inayeti" şeklinde ilavelerde bulunmuşlardır.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Bu lafzı Abdülbaki Gölpınarlı, Bayraktar Bayraklı ve Suat Yıldırım "iradesini yöneltti", Abdullah Parlıyan "iradesi altına aldı", Ali Fikri Yavuz "yaratmayı kastetmek", Ömer Nasuhi Bilmen "teveccüh edip", Ömer Sevinçgül "dilemek"; Talat Koçyiğit "murat etmek" olarak çevirmişlerdir. Celal Yıldırım ise yine farklı olarak bu ifadeyi yönetmek olarak "iradesiyle, saltanatıyla yönetip" anlamını vermiştir. Cemal Külünkoğlu "plan ve tasarımını uygulamak"; Yaşar Nuri Öztürk "saltanat kurmak" şeklinde tercüme etmişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Sadık Türkmen bu lafzı hem "istiva etti" olarak hem de "yöneldi" olarak çevirmiştir.

7/A'raf, 54

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Başta da belirttiğimiz gibi haberi sıfatlardan olan istiva, ayetlerin birçoğunda arş ile birlikte terkip olarak geçmektedir. Bunların ilki de bu ayettir.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik ve Mustafa İslamoğlu ve Ümit Şimşek meallerinde “kurulan” şeklinde teşbih ve tecsimi andıran bir anlatımla lâfzı tercüme etmişlerdir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, “*hâkim ve mutasarrıf olmuştur*”; Abdullah Parlıyan ve Celal Yıldırım “*saltanatını kurup*”; Ahmet Varol “*kuşatan*”; Ali Fikri Yavuz “*istilâ etti (hükümü altına aldı)*”; Ahmet Tekin, Bayraktar Bayraklı ve Mustafa Öztürk “*hükümlerliğini kurandır*”; Bekir Sadak ve Diyanet Eski Meal “*hükmeden*”; Cemal Külünkoğlu “*hükümü altına alan*”; Edip Yüksel “*kanunlarını kuran*”; (H.E. ve Ö.D.) “*egemenliği altına alan*”; Hasan Basri Çantay “*hükümran olan*”; İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*erk süren*”; Ömer Sevinçgül “*hükümran ‘egemen’ oldu*”; Sadık Türkmen “*otoritesini kuran*”; Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “*egemenlik kurmuştur*” olarak anlam vermişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ali Bulaç, Süleyman Ateş ve Şaban Piriş “*istiva eden*”; Ali Ünal, Ömer Nasuhi Bilmen ve Suat Yıldırım meallerinde ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle “*istiva buyuran*” olarak çevirmişlerdir. Ahmet Hulusi, Ömer Öngüt ve Sadreddin Gümüş “*istiva etti*” olarak çevirmekle birlikte parantez içerisinde Ahmet Hulusi “*tasarrufa başladı*”; Ömer Öngüt “*hükümran oldu*”; Sadreddin Gümüş “*istila eden*” ilavesinde bulunmuşlardır. Talat Koçyiğit ise bir önceki ayette geçen aynı haberi sıfatı tevil düşüncesiyle “*murat etmek*” olarak çevirirken buradaki ifadeyi ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle “*istiva eden*” şeklinde tercüme etmiştir.

10/Yunus, 3

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Bu ayet-i kerimde de yine arş ve istiva lâfızları terkip olarak yer almaktadır. Mütercimlerin “*istiva*” اسْتَوَىٰ sıfatını nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu ve Ümit Şimşek bu lafza “kurulan” anlamını vererek teşbih ve tecsim görüşüyle tercüme etmişlerdir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı “*hakim oldu*”; Abdullah Parlıyan “*yöneten*”; Ahmet Tekin “*hükümranlığı kurdu*”; Ahmet Varol “*kuşatan*”; Ali Fikri Yavuz “*istilâ edip her şeyi hükmü altına almak*”; Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak ve Mustafa Öztürk “*hükmedip işleri yöneten*”; Celal Yıldırım “*saltanatı ve kudretiyle tecelli ederek her işi gereği gibi düzenleyip yürüten*”; Diyanet Eski Meal ve Şaban Piriş “*hükmeden*”; Edip Yüksel “*kuran*”; Hasan Basri Çantay ve Suat Yıldırım “*hükümran olan*”; (H.E. ve Ö.D.) “*hakimiyeti altına alan*”; Ömer Sevinçgül “*hükmetti egemen oldu*”; Sadık Türkmen “*kanunlarını kuran*”; Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “*egemenlik kuran*” olarak çevirmişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi ispat ve aczi itiraf görüşüyle aynıyla alarak Sadrettin Gümüş “*istiva etti*”; Ali Bulaç ve Talat Koçyiğit “*istiva eden*”; Ali Ünal ve Ömer Nasuhi Bilmen “*istiva buyurdu*” olarak tercüme etmişlerdir. Ahmed Hulusi, Ömer Öngüt ve Süleyman Ateş “*istiva etti*” olarak çevirmekle birlikte parantez içerisinde Ahmed Hulusi “*idare etti*”, Ömer Öngüt ise “*hükümran oldu*”, Süleyman Ateş “*kuruldu*” ilavesinde bulunmuştur.

13/Ra’d, 2

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ

Meal yazarlarının buradaki “*istiva*” lafzını tercümeleme nasıl aktardıklarına bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Suat Yıldırım ve Ümit Şimşek bu lafzı “kurulan” olarak teşbih ve tecsim düşüncesiyle ifadeyi tercüme etmişlerdir. Bayraktar bayraklı da Yunus 3. Ayetteki aynı ifadeyi “hükmeden” olarak çevirirken burada ise “kaplayan” anlamı vermiştir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi Abdülbaki Gölpınarlı “hakim ve mutasarrıf olmak”; Ahmet Tekin ve Mustafa Öztürk “hükümranlığı kuran”; Ali Fikri Yavuz “kudretiyle istila etti”; Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal ve Ömer Sevinçgül “hükmeden”; Celal Yıldırım “ilahi saltanatını kuran”; Edip Yüksel, Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “egemen olan”; Hasan Basri Çantay “(emri) hükümran olan”; (H.E. ve Ö.D.) “hakimiyeti altına alan”; Sadık Türkmen ise “kanunlarını koyan” olarak tercüme etmişlerdir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Meallerinde Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Ünal, Ömer Nasuhi Bilmen, Sadrettin Gümüş ve Talat Koçyiğit “istiva eden” olarak tercüme yapmışlardır. Ahmed Hulusi, Ömer Öngüt ve Süleyman Ateş “istiva etti” şeklinde çevirmekle birlikte parantez içerisinde “hükümran kıldı”, Ömer Öngüt “hükümran oldu”, Süleyman Ateş ise “mülküniin tahtına oturdu” ilavesinde bulunmuşlardır. Ahmet Varol geçen iki ayetteki istiva lâfzını te’vil görüşüyle “kuşatan” olarak çevirirken burada ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle “istiva etti” şeklinde anlam vermiştir. Şaban Piriş Araf Suresi 54. ayetteki ifadeyi “istiva etti” olarak çevirirken, Yunus Suresi 3. ayetteki ifadeyi ise farklı bir görüşle “hükmeden” olarak çevirmiş, burada ise yine eski görüşüne dönerek “istiva etti” olarak tercüme etmiştir.

20/Taha, 5

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Bu ayette geçen اسْتَوَى “istiva” haberi sıfatının mütercimler tarafından nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan, Bayraktar Bayraklı, Cemal Külünkoğlu, Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Suat Yıldırım ve Ümit Şimşek bu sığata “kurulmuştur”; Diyanet Yeni Meal “kurulan” anlamını vererek teşbih ve tecsim görüşüyle lâfzı tercüme etmişlerdir. Edip Yüksel ise “elinde bulundurur” şeklinde farklı bir tercüme yapmıştır.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Bu lafzı Aldülbaki Gölpınarlı “*hakim ve mutasarrıftır*”; Ahmet Tekin ve Ömer Nasuhi Bilmen “*hükümran oldu*”; Ahmet Varol “*kuşatmıştır*”; Bekir Sadak, Şaban Piriş ve Diyanet Eski Meal “*hükmetmektedir*”; (H.E. ve Ö.D.) “*hakimiyeti altına almıştır*”; Mustafa Öztürk “*hükümranlık kurmuştur*”; Ömer Sevinçgül “*hakimiyet kurdu*”; Sadık Türkmen “*kanunlarını kurmuştur*”; Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “*egemenlik kurmuştur*” olarak tercüme etmişlerdir. Ali Fikri Yavuz bu sıfatı “*istila etti*” olarak çevirmekle birlikte parantez içerisinde “*kudret ve hakimiyeti ile*” açıklamasında bulunmuştur. Hasan Basri Çantay önceki ayetlerde geçen lâfızları “*hükümran olan*” şeklinde tercüme ederken buradaki ayette ibareye “*istila etmek*” anlamını vermiştir. Aynı durum Ömer Nasuhi Bilmen çevirisinde de rastladık. O daha önceki “*istiva*” lâfızlarını olduğu gibi çevirmeden ispat ve aczi itiraf görüşüyle ele aldığını görmüştük. Ancak bu ayetteki lâfzı te’vil ederek “*hâkim olmuştur*” olarak çevirmiştir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ali Bulaç, Ali Ünal, Mustafa Çağrııcı ve Talat Koçyiğit “*istiva etmiştir*” olarak tercüme ederek bu görüşü benimsemişlerdir. Bazı mütercimler bu ifadeyi “*istiva etti*” olarak tercüme etmekle birlikte parantez içerisinde açıklama yapmışlardır. Ahmet Hulusi “*hükümran oldu*”, Celal Yıldırım “*hükümranlığını ve yüce kudretini bütün haşmetiyle kurmuş*”, Ömer Öngüt “*hükümran oldu*” ve Süleyman Ateş “*kurulmuş*” bunlardandır.

25/Furkan, 59

الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ
خَبِيرًا

Bu ayette de haberi sıfatlardan استَوَىٰ “istiva” lafzını mütercimlerin nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Abdullah Parlıyan, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Süleyman Ateş, Ümit Şimşek, “kurulan” anlamını tercih etmiştir. Ömer Öngüt ise bundan önceki ayetlerde geçen ibareyi “istiva etti” olarak çevirip parantez içerisinde te’vil sadedinde “hükümrân oldu” açıklamasında bulunmuştu. Fakat buradaki parantez içerisinde farklı bir düşünceyle teşbih ve tescimi anımsatan “Oturdu, oradan mülkünü yönetmektedir” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Şaban Piriş mealinde, bu haberi sıfatın geçtiği ilk ayet olan 2/Bakara, 29’daki lafza “istiva etmiştir”, 7/A’raf, 54’teki lafza “hükmeden”, 10/Yunus, 3’teki lafza “istiva etti”, 13/Ra’d, 2’deki lafza “hükmetmiştir” anlamını verirken bu ayetteki lafza “hâkimiyeti altına alan” anlamını vermiştir.

• Te’vil Görüşünde Olanlar

Bu lafzı te’vil düşüncesiyle Ahmed Hulusi, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Bekir Sadak, Ömer Nasuhi Bilmen, Suat Yıldırım, Şaban Piriş “hükümrân olandır”; Diyanet Eski Meal ve Ömer Sevinçgül “hükmeden”; Abdülbaki Gölpınarlı, Bayraktar Bayraklı “hakim ve mutasarrıf olmuştur”; Celal Yıldırım “kudret ve saltanatını kurmuştur”; Edip Yüksel “otoritesini kurmuştur”; (H.E. ve Ö.D.) “hakimiyeti altına alan”; Mustafa Öztürk “hükümrânlık kuran”; Sadık Türkmen “kanunlarını kurmuştur”; Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “egemenlik kurmuştur” şeklinde tercüme etmişlerdir. Ali Fikri Yavuz bundan önceki ayetlerde geçen istiva lâfzına “istila” anlamını verirken buradaki ibâreye hükümrân oldu” anlamını tercih etmiştir. Yine Ahmet Varol bir önceki ayetteki istiva lâfzı “kuşatmıştır” olarak çevirirken buradaki lâfzı ise “hükümrân olan” şeklinde çevirmiştir. Hasan Basri Çantay da bir önceki ayette geçen istiva lâfzına “istila

etmiştir” anlamını verirken buradaki aynı lâfza “(emri) hükümran olan” anlamını vermiştir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ali Bulaç ve Talat Koçyiğit “*istiva eden*”; Ali Ünal “*istiva buyurdu*” olarak çevirerek ispat ve aczi itiraf düşüncesini yansıtmışlardır. İbrahim Kafi Dönmez ve Ömer Öngüt ise bu lafzı “*istiva eden*” olarak tercüme etmekle birlikte parantez içerisinde İbrahim Kafi Dönmez “*hükmeden*”; Ömer Öngüt ise “*oturdu, oradan mülkünü yönetmektedir*” açıklamasında bulunmuşlardır.

32/Secde, 4

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

Bu ayette yine haberi sıfatlardan “*istiva*” geçmekte olup mütercimlerin bunu nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Kadri Çelik, Mustafa İslamoğlu, Suat Yıldırım ve Ümit Şimşek bu sıfatı teşbih ve tecsim görüşüyle “*kuruldu*”; Diyanet Yeni Meal “*kurulan*” olarak çevirmişlerdir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmet Tekin, Ahmet Varol, Bayraktar Bayraklı, Şaban Piriş “*hakim olmuştur*” olarak çevirmişlerdir. Bunun dışında Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal ve Ömer Sevinçgül “*hükmeden*”; Celal Yıldırım “*saltanatını kurdu*”; Cemal Külünkoğlu “*sınırsız kudret ve iktidarıyla hükümü altına alan*”; Edip Yüksel “*otoriteyi kurandır*”; (H.E. ve Ö.D.) “*hakimiyeti altına alandır*”; Mustafa Öztürk “*boyun eğdiren*”; Yaşar Nuri Öztürk “*egemenlik kuran*” olarak çevirmişlerdir. Hasan Basri Çantay ve Ali Fikri Yavuz ise bir önceki ayete “*hâkim olma*” anlamını vermişken burada aynı lâfzı “*istila etmek*” olarak tercüme etmişlerdir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu daha önceki ayetlerdeki lâfzı “*erk*

sürmek” olarak çevirirken burada “*kendi başına buyruk oldu*” şeklinde farklı tercüme etmiştir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar**

Ali Bulaç, Ali Ünal, İbrahim Kafi Dönmez, Süleyman Ateş ve Talat Koçyiğit bu sığata “*istiva eden*” anlamını vermişlerdir. Yine Ahmed Hulusi, Ömer Öngüt ve Yüce Kur’an “*istiva etti*” olarak çevirmekle birlikte parantez içerisinde Ahmed Hulusi “*esmâ özellikleriyle fiiller âleminde tedbirata başladı*”, Ömer Öngüt “*hükümran olandır*”; Yüce Kur’an “*yarattığı her şeyin kanunu koymuş*” şeklinde açıklama yapmışlardır. Ömer Nasuhi Bilmen önceki ayetlerde geçen istiva lâfızlarını “*hâkim olma*” diye çevirirken burada ispat ve aczi itiraf metoduyla lâfzı aynıyla “*istiva etti*” olarak almıştır. Süleyman Ateş bir önceki ayette geçen istiva lâfzına teşbihi çağrıştıran bir çeviriyle “*kuruldu*” anlamını verirken buradaki lâfzı ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle aynıyla “*istiva etti*” olarak almıştır. Sadık Türkmen önceki ayetlerde istiva lafzına “*kanunlarını kurmak*” anlamı verirken burada ibareyi aynıyla alarak “*istiva etmiştir*” şeklinde çevirmiş ve parantez içerisinde “*sistem kurmuştur*” açıklamasında bulunmuştur.

41/Fussilet, 11

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Bu ayetteki “*istiva*” lâfzı Bakara 29. ayette geçen ifadeyle aynı konu bütünlüğü içerisinde geçmektedir. Bu nedenle meal yazarlarının çevirilerini söz konusu ayetle karşılaştırarak inceleyeceğiz.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Turgut, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meali, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, Kadri Çelik, Ömer Öngüt, Sadık Türkmen, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Ümit Şimşek ve Yüce Kur’an “*yöneldi*” olarak çevirmişlerdir. (H.E. ve Ö.D.) ve Talat Koçyiğit “*yönelmiş*”; Mustafa Öztürk ise “*yönelip*” olarak anlam vermişlerdir. Abdullah Parlıyan önceki

ayette geçen lâfzı te'vil düşüncesiyle “*iradesi altına alarak*” anlamını vermiş, buradaki ayete ise teşbih ve teccimi ifade eden bir şekilde “*yöneldi*” olarak tercüme etmiştir. Ahmed Hulusi önceki ayetteki ibâreye “*şuur (beyin) boyutunuza yönelip*” anlamını verirken buradaki ibâreyi Cenab-ı Hakk’a mekân isnat ederek semaya yerleştiğini belirten bir şekilde “*semaya (bir kısım Esmâ manalarını açığa çıkarmak suretiyle) yerleşerek*” olarak çevirmiştir. Cemal Külünkoğlu “*plan ve tasarımını göklere uygulayıp*” anlamını verirken burada ise görüşlerini değiştirerek teşbih ve teccimi çağrıştıran bir çeviri ile “*yöneldi*” kelimesini tercih etmişlerdir. Celal Yıldırım te'vil düşüncesiyle önceki ayette yer alan lâfza “*Gökyüzüne iradesiyle, saltanatıyla yönetip*”; Ömer Sevinçgül bir önceki ayette geçen ibareyi “*hükmetti*” olarak çevirirken buradaki aynı ifadeyi teşbih ve teccim düşüncesiyle “*yönelip*” olarak çevirmiştir. Suat Yıldırım Yüce Allah’ın iradesinin yöneldiğini belirten bir anlamla “*iradesi yukarıya yönelip*” olarak anlamını verirken; buradaki sığata ise Cenab-ı Hakk’ın zâtının yöneldiğini belirterek “*göğe yöneldi*” şeklinde tercüme etmişlerdir. Yaşar Nuri Öztürk önceki lâfza “*göğe saltanat kurdu*” olarak anlam verirken bu ayetteki lafza “*yöneldi*” anlamını vermiştir. Bu mütercimler teşbih teccim düşüncesinde toplanmışlardır. Çünkü “*göğe, semaya yöneldi*” şeklinde bir anlam vermek O’nu semanın herhangi bir yönünde olduğunu varsaymak anlamına gelir ki Yüce Allah yön ve cihetten münezzehtir.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Ahmet Tekin “*hükümranlık kurmak*”, Ali Ünal “*(ilim, irade ve kudretini) göğe yöneltti*”, Ali Fikri Yavuz “*yaratmayı kasdetmek*”, Hasan Basri Çantay, “*(iradesi) doğruldu*”, Mustafa İslamoğlu “*şekillendirdi*”, Ömer Nasuhi Bilmen “*teveccüh etti*”, Abdülbaki Gölpınarlı önceki ayetteki lâfza “*iradesini yöneltti*” anlamını verirken burada ise “*hükmetmiştir*” şeklinde tercüme etmiştir.

Buradaki haberi sıfatı ispat ve aczi itiraf veya nefy ve ta'til görüşleriyle tercüme eden mütercim bulunmamaktadır.

57/Hadid, 4

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Bu ayette de haberi sıfatlardan “*istiva*” yer almaktadır. Mütercimlerin bu ifadeyi nasıl çevirdiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Bu sığata Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik, Suat Yıldırım, Ümit Şimşek “*kurulan*”; Adullah Aydın “*oturan*”; Mustafa İslmaoğlu “*kurulmuştur*” olarak anlam vermişlerdir. Cemal Külünkoğlu önceki ve bu ayette geöen haberi sıfatı adeta tamamen farklı iki görüşle tutarsız bir şekilde ele almıştır. Secde 4. ayette *istiva* lâfzını te’vil düşüncesiyile “*sınırsız kudret ve iktidarıyla hükmü altına alan*” şeklinde anlam verirken burada teşbih ve tecsim düşüncesini andıran bir anlamda “*oturmuştur*” olarak tercüme etmiştir. Yine Süleyman Ateş önceki ayette geöen *istiva* lâfzını aynıyla alarak ispat ve aczi itiraf düşüncesini aktarıırken buradaki lâfza tam anlamıyla teşbihi bir dille “*Arşta oturdu*” olarak çevirmiştir.

• Te’vil Görüşünde Olanlar

Bu lafzı Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Şaban Piriş “*hakim olmuştur*”; Ahmet Tekin ve Mustafa Öztürk “*hükümranlığını kurandır*”; Ali Fikri Yavuz “*(kudret ve saltanatı ile) istilâ etti*”; Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak ve (H.E. ve Ö.D.) “*hakimiyeti altına alan*”; Celal Yıldırım “*saltanat ve kudretini kuran*”; Diyanet Eski Meal ve Ömer Sevinçgöl “*hükmeden*”; Edip Yüksel “*otoriteyi kuran*”; Hasan Basri Çantay “*(hükümü) istila edendir*”; Sadık Türkmen “*kanunlarını kuran*”; Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur’an “*egemenlik kuran*” olarak tercüme etmişlerdir. Ahmet Varol önceki ayette geöen lâfza “*hükümran olmuştur*” olarak anlam verirken buradaki aynı lâfza “*kuşatandır*” anlamını vermiştir.

• İspat ve Aczi İtiraf Görüşünde Olanlar

Ahmed Hulusi, Ali Bulaç, Ali Turgut ve Talat Koçyiğit “*istiva edendir*”; Ali Ünal ve Ömer Nasuhi Bilmen “*istiva buyurdu*” olarak tercüme etmişlerdir. Ömer

Öngüt ise “*istiva etmek*” olarak çevirirken parantez içerisinde “*hükümran oldu*” açıklamasında bulunmuştur.

Buradaki *istiva* lafzını “*oturdu, yerleşti*” olarak tercüme etmek Yüce Allah’a mekân ve mahlûkata ait özelliğin zihinlerde oluşmasına sebep olabilir. Taberi buradaki haberi sıfatın rivayetlerde “*yönelmek, yükseltmek, yüceltmek, ele geçirmek*” gibi anlamlara geldiğini belirtir.⁴² Bu tür ifadeleri müteşabihat kapsamına alan Razi, bu ifadelerin literal anlamını esas almanın hem akli hem de nakli delillerle muhal olduğunu ve te’vil edilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü intikal ve hareket mahlûkata ait özelliklerden olup Allah-u Teâlâ’nın ise mekâna ve yöne sahip olmaktan aşkın olduğunu belirtir.⁴³ Nesefî de müşebbihenin Allah hakkındaki yer değiştirme, inzal, yerleşme gibi nitelendirmelerinin batıl olduğunu ifade eder. Allah’ın arştan önce de şimdi de mekândan, oluşumdan, değişimden münezzehe olduğunu belirtir. Selef gibi nasslarda varid olan neyse onun yeterli olduğunu düşünen Nesefî, en mantıklı, doğru ve sözün Ebu Hanife ve İmam Malik’e ait şu söz olduğunu belirtir: “*İstiva malum, keyfiyeti meçhul, ona iman farz, hakkında soru sormak bid’attir.*”⁴⁴

Selefin bu tutumu bizce yeterli değildir. Zira biz de bu ifadelerin te’vilinin ispattan evlâ olduğunu belirten Razi gibi düşünüyoruz. Allah’ın ulûhiyetine uygun ve her türlü yanlış anlamadan uzak bir anlamda te’vil edilerek bu sığata “*hükmetmek, düzenlemek, yönetmek*” gibi anlamların verilmesinin daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

3. 4. 4. Ayn

“Ayn (عين)” lâfzı “*bir organ olarak göz*”, “*gözcü*” gibi anlamlara gelir ve aynı zamanda “*bir şeye bakıp gözetken kimse*”⁴⁵ için de bu kelime kullanılır. Bu lâfız

⁴² Taberi, a.g.e., c. 1, s. 428-437.

⁴³ Razi, a.g.e., c. 14, s. 106-122.

⁴⁴ Nesefî, a.g.e., c. 2, s. 358.

⁴⁵ Rağîb el-İsfahani, a.g.e., s. 1071.

Yüce Allah'ın bir sıfatı olarak üç yerde geçmektedir. Bazı mütercimler bu lâfzı zahiri anlamı esas alarak teşbih ve tecsime varan bir yaklaşımla ele almışlardır. Genelde ise te'vile tabi tutarak gözetimimiz, nezaretimiz, denetimimiz, muhafazamız ve inayetimiz altında şeklinde anlamlandırmışlardır. Fakat burada dikkati çeken bir nokta da çevirilerde tutarsızlıkların yapılmış olmasıdır. Farklı ayetlerde geçen “*ayn*” lâfzını farklı kelimelerle çevirmişlerdir. Şimdi bu ayetleri ve çevirilerini inceleyelim.

20/Taha, 39

أَنْ أَذْفَبِيهِ فِي التَّابُوتِ فَأَذْفَبِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَالْقَيْتُ عَلَيْنِكَ
وَلْيُصْنَعْ عَلَيَّ عَيْنٌ مَحَبَّةً مِنِّي

Bu ayette عَيْنٌ “*ayn*” lâfzı haberi sıfatlardandır. Mütercimlerin bu lâfza nasıl anlam verdiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsım Görüşünde Olanlar

Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa İslamoğlu, Ömer Öngüt, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur'an teşbih ve tecsım düşüncesiyle “*gözümün önünde*” olarak tercüme etmişlerdir.

• Te'vil Görüşünde Olanlar

Abdülbaki Gölpınarlı “*himayem*”; Abdullah Parlıyan “*korumam ve esirgemem*”; Ali Ünal, Kadri Çelik, Mustafa Çağrıç, Ömer Nasuhi Bilmen ve Suat Yıldırım “*nezaretim*”; Ahmet Tekin, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen ve Ümit Şimşek “*gözetimim ve himayem*”; Ali Fikri Yavuz “*murakabem*”; Diyanet Yeni Meal ve Mustafa Öztürk “*gözetimim*”; (H.E. ve Ö.D.) “*kontrolüm*” şeklinde tercüme ederek bu düşünciyi esas almışlardır.

Bu ayetteki haberi sıfatı mütercimer ispat ve aczi itiraf ya da nefy ve ta'til görüşüyle ele almamışlardır.

H.z. Musa (a.s) ile ilgili bu ayette onun Rabbi tarafından nasıl yetiştirildiği ifade ediliyor. Razi, buradaki ifadenin gözetimimizde terbiye ettik anlamında olduğunu belirtir ve وَلِئَصْنَعِ filinin aslının “iyi bakılmış at” anlamına geldiğini söyler. Dolayısıyla bu ayetten, “Biz seni bir adamın gözünü itina ile koruduğu gibi koruduk ve gözetledik” anlamının çıkarılacağını ifade eder.⁴⁶ Bazıları bu ifadelerin “istediği, sevdiği kimseleri terbiye etmek, besleyip büyütmek için çaba sarf etmek”⁴⁷ anlamına geldiğini söylerler. Taberi bu ayetten Yüce Allah’ın Resulüne adeta şöyle söylediğini ifade eder: “Biz seni kuşattık ve yaptıklarını görüyoruz. Müşriklerin sana ulaşmasını istediği kötülüklerden seni koruyoruz.”⁴⁸

52/Tur, 48

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

Bu ayette yine haberi sıfatlardan بِأَعْيُنِنَا “bi e’yünine” geçmektedir. Mütercimlerin bu ifadeyi nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Bu haberi sıfatı Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Turgut, Bayraktar Bayraklı, Diyanet Yeni Meal, Hasan Basri Çantay, Şaban Piriş ve Yaşar Nuri Öztürk “gözlerimiz”; Talat Koçyiğit “gözümüz” olarak çevirmişlerdir. Süleyman Ateş ise bu ifadeyi “gözlerimiz önündesin” olarak çevirmekle birlikte parantez içerisinde “korumamız altındasın” açıklamasında bulunmuştur. Abdülbaki Gölpınarlı, Cemal Külünkoğlu, Edip Yüksel ve Kadri Çelik mealleri önceki ayette geçen lâfzı te’vil ederek “himayem altında, gözetimimizde” olarak çevirirken burada görüş değiştirmiş teşbih ve tecsimi andıran bir çeviriyle “gözümün önündesin” şeklinde anlam vermişlerdir. Aynı şekilde (H.E. ve Ö.D.) de bir önceki haberi sıfatı te’vil düşüncesiyle “kontrolüm” olarak çevirirken burada teşbih ve tecsim düşüncesiyle “gözlerimiz” olarak tercüme edilmiştir.

⁴⁶ Nesefi, a.g.e., c. 2, s. 681.

⁴⁷ Taberi, a.g.e., c. 17, s. 59.

⁴⁸ Taberi, a.g.e., c 21, s. 605.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Te'vil eden mütercimlerden Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi, Celal Yıldırım, Mustafa İslamoğlu, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen, Ümit Şimşek, “gözetimimiz”; Ahmet Tekin “gözetimimiz ve himayemiz”; Ali Fikri Yavuz “muhafazamız”; Ali Ünal, Mustafa Öztürk, Suat Yıldırım ve Yüce Kur'an “himayemiz”; Bekir Sadak ve Diyanet Eski Meal “nezaretimiz”; Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt “nazar-ı hıfz ve himaye” olarak çevirmişlerdir.

Bu ayetteki haberi sıfatı mütercimler ispat ve aczi itiraf ya da nefy ve ta'til düşüncesiyle tercüme etmemişlerdir.

54/Kamer, 14

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ

Bu ayet “ayn” haberi sıfatının geçtiği son ayettir. Mütercimlerimizin bu sıfatı nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsım Görüşünde Olanlar**

Bu haberi sıfatı Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Ali Turgut, Bayraktar Bayraklı, Hasan Basri Çantay, (H.E. ve Ö.D.), Kadri Çelik, Şaban Piriş, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk “gözlerimizin” olarak teşbih ve tecsim düşüncesiyle tercüme etmişlerdir. Ahmet Tekin bir önceki ayette geçen aynı lâfzı te'vil düşüncesiyle “gözetimimizde ve himayemizdesin” şeklinde tercüme ederken burada görüş değiştirerek teşbih ve tecsimle “gözlerimizin önünde” olarak anlam vermiştir.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Te'vil düşüncesiyle bu haberi sıfatı Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi ve Celal Yıldırım “gözetimimiz ve denetimimiz”; Mustafa Öztürk, Ömer Sevinçgül, Sadık Türkmen, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an “gözetimimiz”; Ali Fikri Yavuz “muhafamız”; Ali Ünal ve Suat Yıldırım “inayetimiz”; Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, Ömer Nasuhi Blmen ve Ömer Öngüt, “nezaretimiz” olarak çevirmişleridir.

Mustafa İslamoğlu 20/Taha, 39'daki ve Diyanet Yeni Meal 52/Tur, 48'deki aynı haberi sıfatı teşbih ve teccim görüşüyle “gözümüz” olarak çevirirken buradaki aynı ifadeyi te'vil düşüncesiyle “gözetimimiz” olarak çevirmişlerdir. Cemal Külünkoğlu, Edip Yüksel ve Talat Koçyiğit de meallerinde önceki lafzı teşbih ve teccim düşüncesiyle “gözlerimiz önünde” çevirirken burada tevil düşüncesiyle “gözetimimiz, nezaretimiz altında” olarak çevirmişlerdir.

Tüm bu ayetlerde geçen haberi sıfatların Razi'nin de ifade ettiği anlamda te'vil edilmesinin ve “gözetimim, korumam ve himayem”⁴⁹ şeklinde tercüme edilmesinin gerekliliği kanaatindeyiz.

3. 4. 5. Mecî' ve Etâ

Mecî' kelimesi “câe (جاء)” kökünden türemiştir ve fiil olarak (جاء-يجىء) şeklinde kullanılır. Bu fiilin masdarı (جِئَاءٌ) ve (مَجِيءٌ) şekillerinde gelir ve “gelmek” anlamına gelir. Ayrıca (جاء) fiili, maddi ve anlamsal konularda, gelişi zâtıyla, emriyle olanlar için veya bir mekâna, işe, zamana yönelmiş ya da bunlardan birine ulaşmayı amaç edinen kimselerle ilgili kullanılır.⁵⁰

“Etâ (أتى)” kelimesi de “gelmek” anlamına gelmekle birlikte aralarında fark vardır. (أتى), dar anlamda “kolaylıkla gelmek” anlamı varken; (مَجِيءٌ), daha genel anlama sahiptir. (أتيان) sözcüğü bazen sonuca ulaşmamış da olsa yalnızca kastetme, yönelme veya amaç edinme göz önünde bulundurularak kullanılır. (مَجِيءٌ) sözcüğünün kullanımında ise, sonuca ulaşmış olma göz önünde bulundurulur.⁵¹ Bunun yanında (أتيان) sözcüğü “bizzat gelme, emrin gelmesi ve tedbir; planlama yoluyla gelme” anlamlarında kullanılır.

⁴⁹ Razi, a.g.e., c. 30, s. 40.

⁵⁰ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 212.

⁵¹ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 60, 61.

2/Bakara, 210

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورُ

Bu ayette geçen (يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ) lâfzı haberi sıfatlardan olup meal yazarlarının bu ifadeyi kimler hangi düşünceyle ele aldıklarına bakalım.

• Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar

Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ali Fikri Yavuz, Ali Özek, Bayraktar Bayraklı, Celal Yıldırım, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Şaban Piriş, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Ümit Şimşek, Yaşar Nuri Öztürk ve Yüce Kur'an "Allah'ın gelmesi" Abdullah Parlıyan ise "Allah'ın kendini göstermesi"; şeklinde bir tercüme ederek ifadeyi teşbih ve tecsim içeren bir görüşle ele almışlardır.

• Te'vil Görüşünde Olanlar

Ahmet Tekin "gücünü göstermesini"; Bekir Sadak ve Diyanet Eski Meal "azabının inmesi"; (H.E. ve Ö.D.) "azabının gelmesi"; Mehmet Çakır "azabının tepelerine inmesi" olarak tercüme etmişlerdir. Ali Bulaç, Ali Ünal, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Yeni Meal, Kadri Çelik, Sadık Türkmen ve Talat Koçyiğit ise bu lafzı, "(azabının, helak emrinin) gelmesini" şeklinde çevirmişlerdir.

6/En'am, 158

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ انْتَضِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ

Bu ayette geçen haberi sıfat (يَأْتِيَ رَبُّكَ) lâfzıdır. Mütercimler yine bu lâfzı hangi görüşle tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Bu ifadeyi Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Bayraktar Bayraklı, Bekir Sadak, Celal Yıldırım, Diyanet Eski Meal, Diyanet Yeni Meal, Edip Yüksel, (H.E. ve Ö.D.), Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgöl, Sadrettin Gümüş, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek ve Yaşar Nuri Öztürk “*Rabbinin gelmesini*” olarak çevirmişlerdir. Aynı sıfatı Cemal Külünkoğlu ve Hasan Basri Çantay “*Rabbinin (bizzat) gelmesi*”; Kadri Çelik “*Rabbinin (emrinin) gelmesi*”; Mustafa Öztürk ve Yüce Kur’an “*Rabbinin bizzat gelip görünmesini*” olarak çevirmişlerdir. Sadık Türkmen ise bir önceki ayette geçen ibareyi “*Allah’ın (azabı)*” şeklinde te’vil düşüncesiyle çevirirken buradaki aynı ifadeyi teşbih ve tecsimi çağrıştıran bir anlamda “*Rabbinin gelmesi*” olarak tercüme etmiştir.

- **Te’vil Görüşünde Olanlar**

Ahmet Tekin “*Rabbinin cezalandırmasını*”; Ali Fikri Yavuz, Ali Ünal, Mustafa İslamoğlu ve Suat Yıldırım ise “*Rabbinin azabının gelmesi*” olarak tercüme etmişlerdir.

Bu ayetteki haberi sıfatı ispat ve aczi itiraf ya da nefy ve ta’til görüşüyle çeviri yapan mütercim yoktur.

89/Fecr, 22

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

Bu ayette yine haberi sıfatlardan (جَاءَ)” lâfzı geçmektedir. Bu ifadeyi mütercimlerin nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Edip Yüksel, Ömer Öngüt, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Yaşar Nuri Öztürk buradaki lâfzı teşbih ve tecsim görüşüyle “*Rabbın geldiğinde*”; “*Allah’ın gelmesi*” şekline çevirmişlerdir.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Abdülbaki Gölpınarlı, Abdullah Parlıyan, Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı, (H.E. ve Ö.D.), Suat Yıldırım, Talat Koçyiğit, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "*Rabbinin emrinin gelip*"; Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal ve Diyanet Yeni Meal "*Rabbinin buyruğunun gelmesi*"; Mustafa Öztürk "*Rabbinin hükümranlığını göstermesi*"; Ömer Sevinçgül "*Rabbinin melekleri belirince*" şeklinde te'vil etmişlerdir. Mustafa İslamoğlu "*Rabbinin (fermanı) da gelmiş*"; Ahmet Varol, Ali Özek, Celal Yıldırım, Cemal Külünkoğlu, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Sadık Türkmen "*Rabb(in emri) geldiğinde*"; Ali Bulaç, Kadri Çelik "*Rabb(in buyruğu) geldiğinde*" şeklinde parantez içerisinde açıklamalarla tercüme etmişlerdir. Farklı olarak Mahmut Kısa ve Ali Ünal lafzı "*tecilli eder*" şeklinde çevirmekle birlikte parantez içerisinde "*kudret ve azametiyle perdesiz*" ilavesinde bulunmuşlardır.

- **Nefy ve Ta'til Görüşünde Olanlar**

Mehmet Çakır bu ayeti "*Melekler Rabbin huzurunda saf tutunca*"; Ahmed Hulusi "*(Ölümler) Rabbin (hükümü) ve el Melek (kuvveler) saf saf dizildiğinde*"; Ömer Sevinçgül "*Rabbinin melekleri diziler hâlinde belirince*" şeklinde tercüme ederek sanki (ءَجَاء) lâfzını görmezlikten gelmiş tabiri yerindeyse suya sabuna dokunmayan bir anlamda tercüme yapmışlardır.

Gelmek ya da gitmek, hareket ve sükûndan ibaret olup mahlûkata mahsus özelliklerdendir. Bu ayetlerden biz kesin olarak biliriz ki Cenab-ı Hakk bu gelmeyi ya da gitmeyi kastetmemiştir. Burada mecaz-ı meşhur olup bu ifadeden "*Allah'ın hükmünün, ceza emrinin ve azabın ya da kıyamet vaktinin gelmesi*" kastedilmiştir. Nitekim "*Onlar Allah'a savaş açtılar*" ve "*Şüphesiz onlar Allah'a eziyet ediyorlar*" ifadelerinde olduğu gibi. Allah'a savaş açmak ya da O'na eziyet etmek mümkün olmadığına göre burada kastedilen anlamlar "*O'nun dostlarına savaş açtılar*" ve "*Allah'a saygısızlık ediyorlar*" dır.⁵² Taberi bu ifadelere ihtiyatla yaklaşır Allah ve Resulünün haber verdiğinden başka bir söz söylemeye mükellef değiliz ve bu da caiz olmadığını ve bu ifadeleri te'vil edenlerin böylelikle ilim ehlinden uzak olduklarını

⁵² Razi, a.g.e., c. 5, s. 229-236 ve c. 14, s. 8.

söylemiştir.⁵³ Her ne kadar Taberi böyle ifade etse de bizler Razi'nin düşüncelerine katılarak burada geçen haberi sıfatlara bu doğrultuda anlam verilmesi gerektiğini belirtelim.

3. 4. 6. Kabza ve Yemîn

“Kabz (قبض)” “Bir şeyi avucunun tümüyle almak, kavramak” anlamlarına gelir. Bu itibarla, (قبض اليد على الشيء) tabiri, “bir şeyi aldıktan sonra eli (parmakları) bir araya toplayıp kapamak” demektir; (قبض اليد عن الشيء) tabiri ise, “bir şeyi almadan önce eli, (parmakları) bir araya toplamak” demektir ki bu “o şeyi tutmaktan geri durma” anlamındadır. Buradan hareketle “eli, ihsanda bulunmaktan geri tutmaya” (قبض) denmiştir.⁵⁴

(القبض) sözcüğü -her ne kadar avuç, el anlamı dikkate alınmamış olsa da- müsteâr olarak “bir şeyi kazanmak, elde etmek” anlamında da kullanılır. Örneğin, “Bu evin sahipliğini filan kişiden aldım” anlamına gelen (قبضت الدار من فلان) sözünde olduğu gibi, (وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ), “(o gün) hiç kimseye malik olma hakkının verilmeyeceği bir yerde (bütün yeryüzü) O'nun mülkiyetindedir.”⁵⁵ Şimdi bu ifadenin mütercimler tarafından Türkçeye nasıl tercüme ettiklerine bakalım.

39/Zümer, 67

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

⁵³ Taberi, a.g.e., c. 3, s. 265, 269.

⁵⁴ Rağıb el-İsfahani, a.g.e., s. 652.

⁵⁵ Rağıb el-İsfahani, a.g.y.

Bu ayete baktığımızda hem (قَبْضَتُهُ) hem de (بِيَمِينِهِ) lâfızları haberi sıfatlardan olduğunu görüyoruz. İlk lafzın hangi mütercimler tarafından nasıl ele alındığına bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Teşbih ve tecsim düşüncesiyle lâfzı ele alanlara baktığımızda Ahmet Varol, Ali Ünal, Bekir Sadak, Diyanet Eski Meal, Edip Yüksel, (H.E. ve Ö.D.), Kadri Çelik, Ömer Öngüt, Ömer Sevinçgül, Suat Yıldırım, Süleyman Ateş, Şaban Piriş, Ümit Şimşek ve Yüce Kur'an "avucundadır"; Ali Bulaç "avucu (kabzası)'ndadır" olarak tercüme etmişlerdir. Diyanet Yeni Meal "elindedir"; Abdullah Parlıyan "eli altındadır"; Abdülbaki Gölpınarlı ve Celal Yıldırım ise "kudret avucundadır"; Mustafa Öztürk "kudret elinde" şeklinde tercüme etmişlerdir.

- **Te'vil Görüşünde Olanlar**

Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Ali Turgut, Bayraktar Bayraklı, Cemal Külünkoğlu, Mustafa İslamoğlu ve Sadık Türkmen "tasarrufundadır"; İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise diğer mütercimlerden farklı bir şekilde "buyruğu altında" olarak te'vil etmiştir.

- **İspat ve Aczi İtiraf Düşüncesinde Olanlar**

Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen ve Talat Koçyiğit meallerinde lâfzı "kabzasındadır" şeklinde aynıyla alarak ispat ve aczi itiraf düşüncesini yansıtmışlardır. Ahmed Hulusi de aynı düşünceyle tercüme etmekle birlikte parantez içerisinde "avucunun içindedir" açıklamasında bulunmuştur.

Bu ayetteki haberi sıfatlardan ikincisi olan (بِيَمِينِهِ) daha önce geçen (يد) lâfzıyla yakın anlama sahiptir. Mütercimlerin bu lâfzın tercümesini hangi görüşle ele aldıklarına bakalım.

- **Teşbih ve Tecsim Görüşünde Olanlar**

Abdullah Parlıyan, Ahmed Hulusi, Ahmet Varol, Ali Bulaç, Edip Yüksel, Hasan Basri Çantay, Kadri Çelik, , Ömer Nasuhi Bilmen, Ömer Öngüt, Şaban Piriş, "sağ eliyle" olarak tercüme etmişlerdir. Suat Yıldırım, Yaşar Nuri Öztürk, "elinin

içinde”; Ali Ünal, Süleyman Ateş “sağ elinde”; Ali Turgut, Mustafa Öztürk ve Yüce Kur’an “kudret eliyle”; Yaşar Nuri Öztürk “sağ elinde/kudretinde”; (H.E. ve Ö.D.), Talat Koçyiğit ve Ümit Şimşek “elinde” olarak tercüme etmişlerdir. Celal Yıldırım “sağ elinde” demekle birlikte parantez içerisinde “kudretini temsil eden”; Ömer Sevinçgül de bu lâfzı “eliyle” olarak tercüme ederken tırnak içinde “gücüyle” açıklamasını yapmıştır. Ahmet Tekin, Ali Fikri Yavuz, Mustafa İslamoğlu ve Bayraktar Bayraklı “kudret eliyle” bu lâfzı teşbihe yakın bir anlamda çevirmişlerdir.

• Te’vil Görüşünde Olanlar

Te’vil görüşüyle tercüme edenlere baktığımızda Abdülbaki Gölpınarlı, Bekir Sadak, Cemal Külünkoğlu, Diyanet Eski Meal, Diyanet Yeni Meal ve Sadık Türkmen “kudretiyle” İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “gücüyle, diye tercüme etmişlerdir.

“Yemin” يَمِينُ sıfatının geçtiği hadisin ilgili kısmı şöyledir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَمِينُ الرَّحْمَنِ مَلَأَى سَحَاءً لَا يُغِيضُهَا
اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ؟ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَمِينِهِ، وَعَرْشُهُ
عَلَى الْمَاءِ، وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْمِيزَانُ يَرْفَعُ وَيَخْفِضُ

Ebu Hüreyre (r.a)’den rivâyete göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: “Rahman olan Allah’ın eli dopdolu ve cömerttir. Gece, gündüz devamlı olarak vermesi onu eksiltmez. Söyleyiniz bakalım gökleri yarattığından beri neler vermiştir? Gerçek şu ki onun elindeki eksilmemiştir. O’nun arşı su üzerindedir. Diğer elinde de terazi vardır. Alçaltan ve yükselten de O’dur.”⁵⁶

Bir diğer hadis ise şöyledir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ #: يَطْوِي اللَّهُ عَرْزَ وَجَلِّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ
يَأْخُذُهَا بِبِيَدِهِ الْيُمْنَى. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِي أَرْضَ بِشِمَالِهِ؟
ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟

İbnu Ömer (r.anh) anlatıyor: “Resûlullah (sav) buyurdular ki: “Allahu Zülcelâl Hazretleri, semâvatı kıyamet günü dürer, sonra onları sağ eliyle alır, sonra

⁵⁶ Buhârî, “Tefsir-ül Kur’ân”, 27; Müslim, “Zekat”, 17.

der ki: “Ben Melik'im cebbârlar nerede? Büyüklük taslayanlar (mütekebbirler) nerede?” Sonra sol eliyle arzı dürer, sonra: “Ben Melik'im, cebbârlar, mütekebbirler nerede? der.”⁵⁷

Kabza ve yemin sıfatının geçtiği ayette ve son hadiste kıyamet günü ile ilgili bir tablo anlatılmaktadır. Buradaki ifadeye de azametini, güç ve kudretini yansıtan bir anlamda “emrinde, tasarrufunda, yönetiminde” gibi anlamların verilmesinin daha uygun olduğunu söyleyebiliriz. İlk hadiste ise bu sıfat Yüce Allah'ın nimet ve ikramını ifade etmektedir.

3. 4. 7. Isba

“Isba” kelime olarak parmak olup bu organın bütünü ifade eder. Bu kelime müstear olarak “bırakılan güzel etkiyi” ifade etmek için kullanılır ve “senin filan üzerinde bir parmağın (yani güzel bir etkin) var”⁵⁸ anlamında kullanılır. Bu sıfat yalnızca hadislerde geçmektedir.

Abdullah h. Aitit b. Âs' dan rivayetle Resûlullah şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَانِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ

“Şüphesiz ki kalpler Rahmanın iki parmağı arasındadır. Dilediği şekilde onu çevirir.”⁵⁹

Bu konu ile ilgili diğer bir hadis-i şerif şöyledir:

وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ جِبْرِيْلُ إِلَى النَّبِيِّ # فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يَضَعُ السَّمَاءَ عَلَى أَصْبُعٍ، وَارْضِينَ عَلَى أَصْبُعٍ، وَالْجِبَالَ عَلَى أَصْبُعٍ وَالشَّجَرَ وَالنَّهَارَ عَلَى أَصْبُعٍ، وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى أَصْبُعٍ؛ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، فَضَجِكَ رَسُولُ اللَّهِ وَقَالَ: وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ.

⁵⁷ Buharî, “Tevhid”, 19; Müslim, “Sıfatu'l-Münafikun”, 24; Ebu Dâvud, “Sünne”, 21.

⁵⁸ Rağıb el-İsfahani, a.g.e, s. 123.

⁵⁹ Tirmizi, “Kader”, 7.

İbnu Mes'ûd (r.a) anlatıyor: “Bir yahudi Resûlullah (sav)'a gelerek:

- Ey Muhammed, Allah semayı bir parmak üzerine, arzları bir parmak üzerine, dağları bir parmak üzerine, nehirleri bir parmak üzerine, diğer mahlukatı bir parmak üzerine koydu, sonra şöyle buyurdu: “*Ben (kâinat mülkünün) Melikiyim.*”

Rasulullah güldü ve: “*Allah'ı hak (ve lâıyk) olduğu vech ile takdir etmediler. Halbuki kıyamet günü arz toptan ancak O'nun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eliyle (toplanıp) dürülmüşlerdir...⁶⁰ meâlindeki âyeti okudu.*”⁶¹

3. 4. 8. Kadem

Kadem sözlükte; “*insanda var olan ayak bileği ve kemiği*”⁶² anlamına gelir. Bu sıfat Kur'an'da yer almamakla birlikte şu hadiste Allah'a nispet edilmektedir. Hadisin metni şöyledir:

وَعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ: تَرَالُ جَهَنَّمَ يُلْقَى فِيهَا وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتَّى قَطَّ قَطٍ بِعِزَّتِكَ وَكَرَمِكَ. وَ يَزَالُ فِي: بِيَضَعُ رَبُّ الْعِرْزَةِ فِيهَا قَدَمَهُ فَيَرْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ. فَتَقُولُ الْجَنَّةُ فَضْلًا حَتَّى يَنْشِئَ اللهُ لَهَا خَلْقًا فَيُسْكِنُهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ

H.z. Enes (r.a) anlatıyor: Resulullah (sav) buyurdular ki:

“*Cehennem, içerisine asiler atıldıkça: “Daha var mı?” demekten geri durmaz. Bu hal, Rabbu'l-İzze'nin cehennemine üzerine ayağını koyup, iki yakasını dürüp birleştirmesine kadar devam eder. İşte o zaman cehennem:*

“*Yeter, yeter. İzzet ve keremine yemin olsun yeter!*” der. Cennette fazlalık devam eder. Allah, ona mahsus yeni bir halk yaratır ve bunları cennetin fazla kısmına yerleştirir.”⁶³

⁶⁰ 39/Zümer, 67.

⁶¹ Buhârî, Tefsir, Zümer, 2; Tevhid, 19, 26, 36; Müslim, Sıfatü'l-Kıyâmet 19.

⁶² Halil b. Ahmed el-Ferahidi, a.g.e., c. 5, s. 122.

⁶³ Buhari, “Kaf”, 1, “Eyman”, 12, “Tevhid”, 7; Müslim, “Cennet”, 37.

Bu hadis-i şerif ahiret hayatını konu alıp Cehennemine içine asi kullar atıldıkça daha çok istemesinden bahsetmektedir. Daha sonra Allah'ın Cehennemine üzerine kademiyle müdahale edeceğinin ve Cehennemine buna “*Yeter!*” şeklinde karşılık vereceği söyler. Biz bu noktada “*kadem*” sıfatını teşbihi bir ifadeyle “*ayak*” şeklinde çevirmenin doğru olmadığını düşünüyoruz. *Kadem* kelimesi aynı zamanda “*baskıyla, caydırıcılıkla emir ve isteğin iptal edilmesi*”⁶⁴ anlamına da gelir. “*Kadem*” sıfatına bu doğrultuda bir anlam verilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Böylelikle üçüncü ve son bölümümüzü tamamlamış bulunmaktayız.

3. 4. 9. İnzal

Sözlükte “*yukarıdan aşağıya inmek*” anlamında masdar, “*iniş*” anlamında isim olan nüzûl kelimesi hadislerde Allah'a nisbet edilen ve yorumu konusunda çeşitli tartışmalar yapılan haberî sıfatlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de nüzûl kavramı esmâ-i hüsnâdan biri veya sıfat olarak Allah'a nispet edilmez, ancak ilahî fiiller arasında Kur'an'ı, suyu, rahmeti, azabı vb. indirme çerçevesinde O'na izâfe edilir.⁶⁵ Hadislerde inzal Yüce Allah'ın zatına nispet edilmektedir. Örnek olarak şunları zikredebiliriz:

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأَعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَعْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ

Hiz. Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Resûlullah (sav) buyurdular ki:

*“Her gece, Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve: ‘Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim bana istiğfarda bulunursa ona mağfirette bulunayım’ der.”*⁶⁶

⁶⁴ İbn-i Manzur, a.g.e., c. 5, s. 3555.

⁶⁵ Yusuf Şevki Yavuz, *DİA*, “Nüzul”, c. 33, s. 310.

⁶⁶ Buhârî, “Teheccüd”, 14; Müslim, “Şalâtü'l-müsâfirîn”, 168-172.

Diğer bir hadiste şöyledir:

عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ: ينزل الله تعالى ليلة النصف من شعبان إلى سماء الدنيا فيغفر أكثر من عدد شعر غنم كلب

Hiz. Aişe (r.anha) anlatıyor:

*“Resûlullah (sav) buyurdular ki: Allah Teâla Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder.”*⁶⁷

Allah hakkında inmek ya da çıkmak gibi fiilleri maddi olarak düşünmek hatalı olur. Çünkü O, her zaman her yerdedir. Bu haberi sıfatın kullanıldığı hadisler dua ile ilgili olduğunu düşündüğümüzde inzalden maksat kanaatimizce kulların yapmış olduğu duaların kabul edilmesinin daha kuvvetli olduğudur.

⁶⁷ Tirmizî, “Savm”, 39.

SONUÇ

İnsanlığa son mesaj olan Kur'an her şeyden önce okunması, anlaşılması ve yaşanması istenen bir kitaptır. Günümüze değin Kur'an'ın okunmasında bir problem olmasa da anlaşılması ve yaşanması noktasında bazı problemler ortaya çıkmıştır. Yaşamak için önce metni anlamak, anlamak için ise o metnin dilini iyi bilmek gerekir. Anlamak için herkesin Arapçayı bilmesi pek tabii ki mümkün değildir. Bu yüzden bu dili bilmeyenler, tarih boyunca tercüme vasıtasıyla Kur'an'ı anlamaya ve yaşamaya çalışmışlardır. Ancak tercüme Kur'an'ın aynısı olmadığı gibi bazen anlatılmak istenen de anlatamamaktadırlar.

İnsan yaratılışı gereği yüce zâtı tam anlamıyla anlama kapasitesinden yoksundur. İnsanı bu şekilde yaratan Allah kendisini insanlara tanıtmak için insanoğlunun bildiği bir dil kullanmıştır. İnsana yakınlığını göstermek amacıyla da insana ait bazı sıfatları zâtı için kullanmıştır. Haberi sıfatlar dediğimiz bu sıfatların nasıl anlaşılması gerektiği noktasında itikadî görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Her mezhep kendi görüşleri doğrultusunda bu sıfatların nasıl bir gerçekliğe sahip olduğunu anlamaya ve aktarmaya çalışmışlardır.

İşte bu noktadaki farklılıklar Allah'ın zatına nispet ettiği haberi sıfatların tercümesinde kendini göstermiştir. Haberi sıfatları teşbih ve teccimi çağrıştıran bir şekilde, mahlûkata mahsus özellikleri ifade eden kelimelerle tercüme etmek temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her mütercim kendi düşüncelerini tercümelerine yansıtmış ve haberi sıfatları da bu doğrultuda tercüme etmişlerdir. Mütercimler kelimî görüşleri doğrultusunda bazen bu sıfatları te'vil etmişler, bazen teşbih ve teccime varan bir yaklaşımla tercüme etmişlerdir.

Mütercimlerden bazılarının ispat ve aczi itiraf düşüncesiyle haberi sıfatları herhangi bir değişiklik yapmadan Arapça ifadeyi olduğu gibi aktarmışlardır. Açıkçası bu tercüme değil nakilden ibarettir. Arapçayı bilmeyen biri bunu okuduğunda hiçbir şey anlayamayacaktır. Yine mütercimlerden bazılarının birkaç ayette haberi sıfatı sanki atlayıp tercüme metninin içerisine yansıtmadıklarını gördük. Hâlbuki tercüme Kur'an'ın dilini bilmeyenlerin anlamalarını sağlamak için yapılır.

Böyle yaparak Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için gösterilmesi gereken çaba da sonuçsuz kalmaktadır.

Haberî sıfatları te'vil etmenin gerekliliğini düşünen âlimler ispat ve tenzih dengesi içerisinde bunun mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bu düşünceye sahip mütercimler de bu sıfatları tercüme ederken Yüce Allah'ın zatına ve sıfatlarına uygun bir anlam vermeye çalışmışlardır.

Sonuçta tercümeleri okuyanlar geniş halk kitleleri olup her kesimden, her yaş grubundan ve her bilgi-kültür seviyesinden kimselerdir. Bu durum göz önünde bulundurulmalı ve her kesimin okuyunca anlayabileceği bir tercüme yapılmalıdır. Bu doğrultuda özellikle haberî sıfatları Türkçeye aktarırken kelime seçimine ve cümle yapısına çok dikkat edilmelidir. Dahası deyimlerin ve mecazî ifadelerin tercümelerinde Kur'an'ın özü olan Tevhid ruhuna ve muhatabın idrak seviyesine uygun, yanlış anlamayı önleyecek anlamı bulma konusunda titiz davranılmalıdır.

KAYNAKÇA

Abdülhamid, İ., *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, terc. Dr. M. Saim Yeprem, Marifet Yay., İstanbul, 1983.

Altuntaş, H., *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi*, TDV Yay., Ankara, 2006.

Altuntaş, H., Şahin, M., *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yay., Ankara, 2011.

Asî, Mîşâl - Yaküb, Emîl Bedî, *El-Mu'cemü'l-Mufassal fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, Beyrut 1987.

Atay, H., Kutluay, Y., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meali)*, DİB Yay., Ankara, 1988.

Ateş, S., *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2009.

Aydar, H., *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'an Okulu Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Aydın, A., *Kur'an-ı Kerim ve Meali Celilesi*, Aydın Yayınevi, İstanbul, 1979.

Aydın, H., *Ebu'l-Hasen el-Eş'ari'de Nazar ve İstidlal*, Nehir Yay., Malatya, 2003.

Aydın, H., "İbn-i Teymiyye'de Allah Tasavvuru -Eleştirel Bir Yaklaşım-", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, (2006).

Bağdadi, A., *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, TDV Yay., Ankara, 2008.

Baltacıoğlu, İ. H., *Kur'an*, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1957.

Bayındır, A., "Kur'an'ı Açıklamada Kur'an'ın Gösterdiği Yöntemler", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).

Bayraklı, B., *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2007.

Bilmen, Ö. N., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İpek Yayın-Dağıtım, İstanbul, 2002.

Boynukara, H., "Çeviri: Nasıl, Nereye Kadar", *Kur'an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, (Mayıs, 2001).

Bulaç, A., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

- Cerrahoğlu, İ., *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara, 2009.
- Cündioğlu, D., *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, Kapı Yay., İstanbul, 2011.
- Cündioğlu, D., *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*, Kapı Yay., İstanbul, 2011.
- Cündioğlu, D., *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kapı Yay., İstanbul, 2011.
- Cündioğlu, D., *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi*, Kapı Yay., İstanbul, 2011.
- Cürcani, S. Ş., *Kitabü't Tarifat (Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü)*, çev. Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul, 1997.
- Çakır, M., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2003.
- Çantay, H. B., *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Risale Basın Yayın, İstanbul, 1993.
- Çelik, K., *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe "Açıklamalı Meali" (Ehl-i Beyt -A. S.- Öğretileri Esasınca)*, Ferec Yay., Nürnberg, 2008.
- Durmuş, Z., *Kur'an'ın Türkçe Tercümelere – "Aziz Kur'an" ve "İnsanlığa Son Çağrı" Örneği-*, Rağbet Yay., İstanbul, 2007.
- Ebu Hanife, *Fıkh-ı Ekber*, şerh. Aliyyü'l-Kari, terc. Yunus Vehbi Yavuz, Çağrı Yay., İstanbul, 2009.
- Ebu Hanife, *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*, terc. Mustafa Öz, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2010.
- Ebu Zehra, Muhammed, *Mezhepler Tarihi*, terc. Sıbğatullah Kaya, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Elmalı, H., Dumlu, Ö., *"Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı (Meal)"*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Esed, M., *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yay., İstanbul, 1999.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *el-İbane ve Usulü Ehli's-Sünnet (Eş'ari Akaidi)*, terc. Ramazan Biçer, Gelenek Yay., İstanbul, 2010.
- Eş'ari, Ebu'l-Hasan, *İlk Dönem İslam Mezhepleri*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Ezheri, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed, *Tehzibü'l-Luğa*, tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Daru'l-Mısriyye, Kahire, 1976.
- Ferahidi, Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, tah. Dr. Abdurrahman Handari, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, terc. M. Feriât, Merve Yay., İstanbul, 1972.

Gazali, *Filozofların Tutarsızlığı*, terc. Bekir Sadak, Ahsen Yay., İstanbul, 2002.

Gazali, *İhya-i Ulumu'd-Din*, terc. Ali Arslan, Merve Yay., İstanbul, 1983.

Gazali, *İnançta Hassas Ölçüler (İlcamü'l-Avam An İlm-i Kelam)*, Sadeleştiren: Nedim Yılmaz, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1984.

Gezgin, A. G., "Kur'an Meallerinde 'Takva' Kelimesinin Türkçeye Çevirisi Sorunu", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).

Göktürk, A., *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2011.

Gölcük, Ş. ve Toprak, S., *KELAM Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, 5. Baskı, Konya, 2001.

Gölpınarlı, A., *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elif Kitabevi, İstanbul, 2007.

Gürçağlar, Ş. T., *Çevirinin ABC'si*, Say Yay., İstanbul, 2011.

Hamidullah M., *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Abdüaziz Hatip, Mahmut Kanık, Beyan Yay., İstanbul, 2010.

Hulusi, A., *Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü*, Kitsan Basım Yayın, İstanbul, 2010.

İsfahani, R., *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, tah. Saffan Adnan Davudî, çev. Yusuf Türker, Pınar Yay., İstanbul, 2010.

Işıcık, Y., "Kur'an-ı Kerim'in Terceme Edilmesi ve Ayetlerinin Sihatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 2001.

Işıcık, Y., "Kur'an Tercemesinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar ve Muhammed Esed Meali'ne Genel Bir Bakış", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).

Işık, K., *Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*, AÜİF Yay, Ankara, 1967.

İbn-i Manzur, *Lisanü'ul Arab*, tah. Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbillah, Muhammed Haşim Şazeli, Daru'l-Maarif, Kahire, 1698.

İslamoğlu, M., *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Kadı Abdülcebbar, *Mu'tezile'de Din Usulü*, terc. Murat Memiş, İz Yay., İstanbul, 2006.

Karakaya, M. M., *Kur'an'ın Anlaşılmasında Dil Problemi*, Marifet Yay., İstanbul, 2003.

Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ., K., Çağrııcı, M., Gümüş, S., Turgut, A., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV Yay., Ankara, 2003.

Karslı, İ. H., “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Haziran, 2005).

Keleş, A., “Ayetlerin Takdim ve Tehirlerinin Kur'an Tercümelerinde Neden Olduğu Problemler”, *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).

Kısa, M., *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, İstanbul, 2010.

Koçyiğit, Talat, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Nükte Kitap, İstanbul, 2004
Külünkoğlu, C., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Asır Yay., İstanbul, 2010.

Maturidi, Ebu Mansur, *Kitabu't-Tevhid*, terc. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, İSAM Yay., Ankara, 2005.

Nesefi, Ebi'l-Berakat, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, tah. Seyyid Zekeriyya, Mektebete Nezar-u Mustafa Bazi, yyy.,

Nesefi, Ebu'l-Muin, *Tevhidin Esasları*, terc. Hülya Alper, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Nesefi, Ö., *İslam İnançının Temelleri Akaid*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Öngüt, Ö., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi*, Hakikat Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Özler, M., *İslam Düşüncesinde Tevhid*, Rağbet Yay., İstanbul, 2005.

Özler, M., *Tarihsel Bir Adlandırmanın Tahlili Ehl-i Sünnet- Ehl-i Bid'at*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010.

Öztürk, M., *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015.

Öztürk, M., *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008.

- Öztürk, Y. N., *Kuran-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1994.
- Parlıyan, A., *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsiri*, Konya Kitapçılık, Konya, 2004.
- Pezdevi, Ebu'l-Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, terc. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul, 1994.
- Piriş, Ş., *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*, Arz Yayıncılık, Kayseri, 2006.
- Razi, Fahreddin, *Allah'ın Aşkınlığı*, terc. İbrahim Coşkun, İz Yay., İstanbul, 2006.
- Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l-Gayb*, Daru'l-Fakr, 1981.
- Sabuni, N., *Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, DİB Yay., Ankara, 2005.
- Sadak, B., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Sakallı, T., "Kur'an-ı Kerim Mealleri Üzerine Bazı Mülâhazalar (Ma'ruf Kavramı Örneği)", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).
- Sevinçgül, Ö., *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Timaş Yay., İstanbul, 2005.
- Şehristani, Muhammed b. Abdülkerim, *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Muharrem Tan, Işık Akademi Yay. İstanbul, 2000.
- Şeker, M., "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe'ye İlk Çevirileri", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).
- Şener, A., Sofuoğlu, C., Yıldırım, M., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*, TDV Yay., Ankara, 2009.
- Şener, İ., "Cumhuriyet Dönemi Kur'an Meallerine Günümüz Türkçesi Açısından Bir Yaklaşım", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, (Nisan, 2003).
- Şimşek, Ü., *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Zafer Yay., İstanbul, 2005.
- Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *Tevhid Risaleleri (Resail-i Tevhidi)*, çev. Kenan Çamurcu, İnsan Yay., İstanbul, 2010.
- Taberi, İbn-i Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vil'il-Kur'an*, tah. Dr. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki, İslami ve Arapça Dersler Merkezi, Hicr, yyy., c. 21, s. 204. *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994.
- Taftazani, Ebu'l-Vefa, *Kelam İlminin Belli Başlı Meseleleri*, çev. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yay., İstanbul, 1980.

- Tekin, A., *Kur'an'ı Anlamaya Doğru -Tefsiri Meal*, Kelam Yay., İstanbul, 2006.
- Topaloğlu, B., *Allah İnancı*, İSAM Yay., İstanbul, 2008.
- Topaloğlu, B. ve Çelebi, İ., *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM Yay., İstanbul, 2010.
- Topaloğlu, B., Yavuz, Y. Ş. ve Çelebi, İ., *İslam'da İnanç Esasları*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2010.
- Tunçbilek, H. H., "Allah'ın Sıfatlarının Mahiyeti Problemi", *HÜİFD*, (Ocak-Haziran, 2001).
- Turan K., "Kur'an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi", *Kur'an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, (Mayıs, 2001).
- Türkmen, S., *İniş Sırasına Göre Kur'an'ın (Kainat-Sünnet ve Akıl-Bilim Işığında Yapılmış) Türkçe Çevirisi*, Pasifik Ofset, İstanbul, 2010.
- Ünal, A., *Allah Kelâmı Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Define Yay., İstanbul, 2014.
- Varol, M. A., *Kur'an Meali*. Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Yavuz, A., F., *Kur'anı Kerim ve İzahlı Meali Alisi*, Çağaloğlu Matbaacılık, İstanbul, 1974.
- Yıldırım, C., *Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali*, Anadolu Yay., İstanbul, 2002.
- Yıldırım, S., *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Define Yay., İstanbul, 1998.
- Yurdagür, M., *Ayet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, Marifet Yay., İstanbul, 1996.
- Yurdagür, M., "Haberi Sıfatları Anlamada Metod", *EÜİFD*, (Kayseri, 1983).
- Yücel, F., *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2007.
- Yüksel, E., *Mesaj: Kur'an Çevirisi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Zemahşeri, Ömer İbn-i Muhammed, *Esasu'l-Baliğa*, tah. Muhammed Bâsıl Ayune's-Sûd, Daru'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

Ek-1: Cumhuriyet Sonrası Tam Metin Basılan Türkçe Mealler Listesi

1. A. Adnan SÜTMEN, *Kur'an-ı Kerim'in Mealen Manzum Açıklaması*, Üçdal yayınevi, İstanbul, 1985.
2. A. Metin SARUHAN, *Asrı Saadet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, My Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2011.
3. Abdullah Atif TÜZÜNER, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Elif Ofset Yayınları, İstanbul, 1982.
4. Abdullah AYDIN, *Kur'an-ı Kerim ve Meali Celilesi*, Aydın Yayınevi, İstanbul, 1979.
5. Abdullah PARLIYAN, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsiri*, Konya Kitapçılık, Konya, 2004.
6. Abdullah YÜCEL, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Azim Dağıtım Yayıncılık, İstanbul, 2005.
7. Abdurrahman ABDULLAHOĞLU, *Ayetlerin İniş Sırasına Göre Kur'an Çevirisi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006.
8. Abdülaziz BAYINDIR, *Ayetlerin Ayetler İle Açıklandığı Fıtrat Kitabı Kur'an-ı Kerim Meali*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
9. Abdülbaki GÖLPINARLI, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Elif Kitabevi, İstanbul, 2007.
10. Abdülkadir ŞENER, Cemal SOFUOĞLU, Mustafa YILDIRIM, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı, Yorumlu Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
11. Abdülvahhap ÖZTÜRK, *Satır Arası Kelime Kelime Kur'an-ı Kerim Meali*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.
12. Adil Ali Atalay VAKTİDOLU, *Kur'an-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti*, Can Yayınları, İstanbul, 2007.
13. Ahmed DAVUDOĞLU, *Kur'an Kerim İzahlı Meali*, Çile Yayınevi, İstanbul, 1988.
14. Ahmet AĞIRAKÇA, Beşir ERYARSOY, *Nüzul Sebepli Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Burç Yayınları, İstanbul, 1999.
15. Ahmet HULUSİ, *Allah İlminden Yansımalarla Kur'an-ı Kerim Çözümü*, Kitsan Basım Yayın, İstanbul, 2010.
16. Ahmet Hüsrev ALTINBAŞAK, *Kur'an-ı Kerim'in Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat, İstanbul, tsz.

17. Ahmet OKUTAN, *Kur'an-ı Kerim'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı*, Arif Bolat Kitabevi, İstanbul, 1967.
18. Ahmet TEKİN, *Kur'an'ı Anlamaya Doğru -Tefsiri Meal*, Kelam Yayınları, İstanbul,
19. Ali BULAÇ, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.
20. Ali Fikri YAVUZ, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali Alisi*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008.
21. Ali ÖZEK, Hayrettin KARAMAN, Ali TURGUT, Mustafa ÇAĞRICI, İbrahim Kafi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Sabah Yayınları, Ankara, 1998.
22. Ali Rıza SAFA, *Kur'an-ı Kerim Gerçek*, İleri Yayınları, İstanbul, 2014.
23. Ali Rıza SAĞMAN, *Lafzen ve Mealen Kur'an-ı Hakim'in Tercümesi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1980.
24. Ali ÜNAL, *Allah Kelamı Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul, 2007.
25. Anonim, *Kur'an*, Arıkan Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1959.
26. Anonim, *Kur'an-ı Kerim Arapçası, Türkçe Okunuşu ve Anlamı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.
27. Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Güneş Gazetesi, İstanbul, 1983.
28. Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Haber Gazetesi Yayını, İstanbul, 1965.
29. Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Yeni İstanbul Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1969.
30. Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1962-1963.
31. Anonim, *Kur'an-ı Kerim'in Anlamı*, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, tsz.
32. Anonim, *Türkçe Kur'an-ı Kerim*, İstanbul, 1926.
33. Anonim, *Tercüme-i Şerife Türkçe Kur'an-ı Kerim*, Suhulet Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1926.
34. Anonim, *Tercümeli Kur'an*, Maarif Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 1927.
35. Anonim, *Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, Marifet Matbaası, İstanbul, 1925-1926.
36. Arif PAMUK, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Pamuk Yayınları, İstanbul, 2004.
37. Ayntabi Mehmet EFENDİ, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Saadet Yayınevi, İstanbul, 2008.

38. Bahaettin SAĞLAM, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, 1998.
39. Bayraktar BAYRAKLI, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2007.
40. Bedri NOYAN, *Kur'an-ı Kerim-Manzum Meal*, Ardıç Yayınevi, İstanbul, 2002.
41. Bekir SADAK, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
42. Besim ATALAY, *Kur'an-ı Kerim*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş., Ankara, 1962.
43. Burhan ORHAN, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Kitsan Basım Yayın, İstanbul, 2007.
44. Celal YILDIRIM, *Tefsirli Kur'an-ı Kerim Meali*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 2002.
45. Cemal KÜLÜNKOĞLU, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Asır Yayınları, İstanbul, 2011.
46. Cemil SAİD, *Kur'an-ı Kerim Tercemesi*, Şems Matbaası, İstanbul, 1924.
47. Derleme, *Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meali*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.
48. Derleme, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Türkçe Meali*, Akpınar Yayınları, İstanbul, 1985.
49. Edip YÜKSEL, *Mesaj: Kur'an Çevirisi*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2000.
50. Elmalılı Hamdi YAZIR, *Hak Dini Kur'an Dili*, Matbaai Ebuzziya, İstanbul, 1935.
51. Enver BAYTAN, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meal-i Alisi*, Baytan Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1987.
52. Gazi ÖZDEMİR, *Son Davet Kur'an*, Şira Yayınları, İstanbul, 2013.
53. Hacı Ahmet DİDİN, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, Rayiha Yayıncılık, İstanbul, 2010.
54. Hacı İNAN, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*, Dua Yayıncılık, İstanbul, 2011.
55. Hacı Murad SERTOĞLU, *İslam'ın Mukaddes Kitabı Kur'an-ı Kerim Türkçe Çeviri ve Tefsiri*, İstanbul, 1955.
56. Hakkı YILMAZ, *Nüzul Sırasına Göre Kur'an'ın Türkçe Meali*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011.
57. Halil ALTUNTAŞ, Muzaffer ŞAHİN, *Kur'an-ı Kerim Meali*, DİB Yayınları, Ankara, 2001.

58. Halil UYSAL, *Kelime Mealli*, Kitap Kent Yayınevi, Konya, 2007.
59. Hamdi AKTAŞ, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Meali*, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008.
60. Hamdi DÖNDÜREN, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2006.
61. Hasan Basri ÇANTAY, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1957.
62. Hasan KARAKAYA, Kadir KAVAKÇI, Mehmet SÜSLÜ, Kerim AYTEKİN, Kenan SEYİTHANOĞLU, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1981.
63. Hasan Tahsin EMİROĞLU, *Esbab-ı Nüzul, Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, Konya, 1978.
64. Hasan Tahsin FEYİZLİ, *Feyz'ul Kur'an ve Mealü'l-Kur'an*, Elif Matbaacılık, Ankara, 1989.
65. Hayreddin KARAMAN, Ali ÖZEK, İbrahim Kafi DÖNMEZ, Mustafa ÇAĞRICI, Sadrettin GÜMÜŞ, Ali TURGUT, *Diyanet Vakfı Meali*, İstanbul, 2012.
66. Heyet, *Kur'an-ı Kerim Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat. İstanbul, 2001.
67. Heyet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, İstişare Yayınları, Kayseri, tsz.
68. Heyet, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, Vera Yayınları, İstanbul, tsz.
69. Heyet, *Kur'an-Türkçe Tercümesi*, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1959.
70. Heyet, *Kur'an*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1937.
71. Hikmet TAŞKIN, *Kur'an bize ne diyor?*, Madve Yayınları, İstanbul, 1989.
72. Hüseyin ATAY, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, S/E/K Yayınları, Ankara, 1995.
73. Hüseyin ATAY, Yaşar KUTLUAY, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, DİB Yayınları, Ankara, 1961.
74. İhsan ATASOY, Ümit ŞİMŞEK, Mehmet PAKSU, İsmail MUTLU, Şaban DÖĞEN, Cemal UŞŞAK, *Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meali*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1989.
75. İskender Ali MİHR, *Kelime Kelime Kur'an Meali*, Mihr Yayınları, İstanbul, 2000.
76. İsmail Hakkı BALTACIOĞLU, *Kur'an*, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., Ankara, 1957.
77. İsmail Hakkı İZMİRLİ, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Eren Yayınları, İstanbul, tsz.

78. İsmail KAZDAL, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*, Erguvan Yayınevi, İstanbul, 2008.
79. İsmail MUTLU, Şaban DÖĞEN, *Kur'an- ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2000.
80. Kadir KABAKÇI, Hasan KARAKAYA, Mehmet SÜSLÜ, Kenan SEYİTHANOĞLU, Kerim AYTEKİN, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, Renkler Matbaacılık, İstanbul, 1981.
81. Kadri ÇELİK, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe "Açıklamalı Meali" (Ehl-i Beyt -A. S.- Öğretileri Esasınca)*, Ferec Yayınları, Nürnberg, 2008.
82. Kolektif, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012.
83. Kolektif, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Meali*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1993.
84. Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.
85. Komisyon, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.
86. Komisyon, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, İhvan Neşriyat, İstanbul, 2004.
87. M. Ahmet VAROL, *Kur'an Meali*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
88. M. Kazım ÖZTÜRK, *Kur'an'ın 20. Asra göre Anlamı*, Ankara, 1974- 1980.
89. Mahmut KISA, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Armağan Kitaplar, İstanbul, 2010.
90. Mahmut USTAOSMANOĞLU, *Kur'an-ı Mecid ve Meal Tefsir Alisi*, Ahıska Yayınevi, İstanbul, 2010.
91. Mahmut TOPBAŞ, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Çantaş Yayınları, İstanbul, 2006.
92. Medine BALCI, *Kur'an- ı Kerim Meal ve Kelime Meali*, Ebrar Yayınları, İstanbul, 1991.
93. Mehmet ÇAKIR, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2003.
94. Mehmet Nuri YILMAZ, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Moro Yayıncılık, Ankara, 2000.
95. Mehmet TÜRK, *Allah'ın Kelamı*, Kişisel Yayınları, İstanbul, 2010.
96. Mehmet Vehbi Hadımlı ÇELİK, *Hülasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, İstanbul, 1971.

97. Murtaza TURABİ, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, Kevser Yayınları, İstanbul, 2009.
98. Mustafa Cemil KILIÇ, *Anlamak İçin Türkçe Kur'an*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2013.
99. Mustafa HİZMETLİ, *Kur'an-ı Kerim 'in Türkçe Anlamı*, Erguvan Yayınları, İstanbul, 2003.
100. Mustafa İSLAMOĞLU, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009.
101. Mustafa ÖZTÜRK, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Düşün Yayınları, İstanbul, 2011.
102. Mustafa SAĞ, *Evrensel Çağrı Kur'an Meali*, Koçak Yayınevi, İstanbul, 2008.
103. Mustafa VARLI, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Esmâ Yayınları, İstanbul, 2007.
104. Mustafa YILDIZ, *Son Mesaj / Kur'an-ı Kerim ve Gerekçeli Türkçe Meali*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2009.
105. Nedim YILMAZ, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali*, Hisar Yayınevi, İstanbul, tsz.
106. Niyazi KAHVECİ, *İniş Sırası ve Sebepleri ile Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, Sinemis Yayınları, İstanbul, 2014.
107. Nusret ÇAM, *Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim Meali*, Firuze Yayınevi, Ankara, 2002.
108. O. MEVLEVİ, Orhan KUNTMAN, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Şems Yayıncılık, Konya, tsz.
109. Osman NEBİOĞLU, *Türkçe Kur'an-ı Kerim*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1957.
110. Osman KESKİOĞLU, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Açıklaması*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
111. Ömer DURLU, Hüseyin ELMALILI, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2001.
112. Ömer Fevzi MARDİN, *Kur'an-ı Kerim Mevzularına göre Tasnifli-Şerhli Türkçe*, byy., İstanbul, 1950.
113. Ömer Nasuhi BİLMEN, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İpek Yayın-Dağıtım, İstanbul, 2002.
114. Ömer ÖNGÜT, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi*, Hakikat Yayıncılık, İstanbul, 1998.

115. Ömer ÖZSOY, İlhami GÜLER, *Konularına Göre Kur'an Meali*, Fecr Yayınları, Ankara, 2009.
116. Ömer Rıza DOĞRUL, *Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi; Tanrı Buyruğu*, İstanbul, 1934, 1947, 1980.
117. Ömer SEVİNÇGÜL, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
118. Recep İhsan ELİAÇIK, *Nüzul Sırasına Göre Yaşayan Kur'an Türkçe Meal-Tefsir*, İnşa Yayınları, İstanbul, 2011.
119. Rıza ÇİLOĞLU, *Tanrı Buyruğu Oku Kur'an Nazım Çeviri*, Oku Yayınları, İstanbul, 1987.
120. Sadık TÜRKMEN, *İniş Sırasına Göre Kur'an; Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri*, Sadık Türkmen Yayınları, 2006, 2009, 2010.
121. Sadi IRMAK, *Kutsal Kur'an Türkçe Meali*, Akşam Gazetesi Neşriyatı, İstanbul, 1962.
122. Sadrettin GÜMÜŞ, Yakup ÇİÇEK, Muhsin DEMİRCİ, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, İpek Yayınları, İstanbul, 2001.
123. Salih AKDEMİR, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.
124. Salih PARLAK, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsiri*, 2001 Yayınları, İstanbul, 2001.
125. Sıtkı GÜLLE, *Kelime Anlamlı Kur'an-ı Kerim Meali*, Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, 1999.
126. Suat YILDIRIM, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul, 2010.
127. Süleyman ATEŞ, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2009.
128. Süleyman Tevfik ÖZZORLUOĞLU, *Kur'an-ı Kerim Çevirisi*, İstanbul, 1926, 1932.
129. Şaban PİRİŞ, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İlbahar Yayınları, İstanbul, 2000.
130. Şeref Taha AZİZ, Kemal ÇELİK, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Çeviri*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2004.

131. Şevket GÜREL, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Yüce Meali*, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2002.
132. Talat KOÇYİĞİT, İsmail CERRAHOĞLU, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, Ankara, 1990.
133. Talat KOÇYİĞİT, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Hüner Yayınevi, İstanbul, 2008.
134. Ümit ŞİMŞEK, *Açıklamalı Kur'an- ı Kerim ve Meali*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2005.
135. Ümit ŞİMŞEK, Mehmet Yaşar KANDEMİR, Halit ZAVALSIZ, *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
136. Yaşar Nuri ÖZTÜRK, *Kuran-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1994.
137. Ziya KAZICI, Necip TAYLAN, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 2004.

